

ಶ್ರೀಭೋಜರಾಜವಿರಚಿತಂ
ಚಂಪುರಾಮಾಯಣಮ್
(ಬಾಲಕಾಂಡಸಂಗ್ರಹಃ)

ಶ್ರೀಭೋಜರಾಜವಿರಚಿತ
ಚಂಪುರಾಮಾಯಣಮ್
(ಬಾಲಕಾಂಡ ಸಂಗ್ರಹ)

ಮೂರನೇ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್
ಬಿ.ಕಾಂ. ; ಬಿ.ಕಾಂ. (ಎ & ಎಫ್) ; ಬಿ.ಕಾಂ. (ಎಲ್.ಎಸ್.ಸಿ.ಎಂ.) ;
ಬಿ.ಡಿ.ಎ. ಮತ್ತು ಇತರ ಬಿ.ಕಾಂ. ಸಂಬಂಧಿತ ಕೋರ್ಸುಗಳ ಪಠ್ಯ

Champu Ramayanam
Composed by Shri Bhojaraja
(Balakanda Sangraha)

Text for Third Semester
B.Com. ; B.Com. (A & F) ; B.Com. (LSCM) ;
BDA & other B.Com. allied Courses

ಪ್ರಧಾನಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿ
ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗ, ವಿಜಯ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು

ಸಂಪಾದಕರು
ವಿದ್ವಾನ್ ಎಸ್. ಮುರಳೀಧರನ್
ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗ, ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು

ಪ್ರಸಾರಾಂಗ
ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು ಆವರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು - 560 001

Balakanda Sangraha of Champu Ramayanam
composed by Shri Bhojaraja

A prescribed text book in Samskrit for
Third Semester B.Com. ; B.Com. (A & F) ;
B.Com. (LSCM) ; BDA & other B.Com. allied Courses

Chief Editor :

Dr. K.R. Kumudavalli

Associate Professor and HOD of Samskrit
Vijaya College, R.V. Road
Bengaluru - 560 004.

Editor :

Vidwan S. Muralidharan

Associate Professor and HOD of Samskrit
Seshadripuram College
Seshadripuram, Bengaluru - 560020

Published by

Director, Prasaraṅga
Bengaluru City University
Central College Campus
Bengaluru-560 001.

Bengaluru City University
Board of Studies in Samskrit, UG

Name	Designation
1. Dr. K.R. Kumudavalli HOD & Associate Professor of Samskrit Vijaya College, R.V. Road Bengaluru - 560 004	Chairperson
2. Vidushi G.S.Yadugiri HOD & Associate Professor of Samskrit SJR College, Bengaluru - 560009	Member
3. Dr. Ramarao. S. HOD & Associate Professor of Samskrit Seshadripuram First Grade College Yelahanka Newtown Bengaluru - 560 064	Member
4. Dr. N.S. Suresh Associate Professor of Samskrit BMS College for Women (Autonomous) Bugle Park Road, Basavanagudi Bengaluru - 560 004	Member
5. Dr. S.N. Pranesha HOD & Associate Professor of Samskrit Jain College, Vasavi Temple Road Basavanagudi, Bengaluru - 560 004	Member

6. Vidwan S. Muralidharan
HOD & Associate Professor of Samskrit
Seshadripuram College
Seshadripuram, Bengaluru - 560 020	Member
7. Vidwan H.N.Suresh
Associate Professor of Samskrit
Vijaya College, R.V. Road
Bengaluru - 560 004	Member
8. Dr. E.N. Srinivas
HOD & Assistant Professor of Samskrit
APS College of Commerce, N.R. Colony
Bengaluru - 560 019	Member
9. Vidushi Malathi H.,
HOD & Assistant Professor of Samskrit
RNS First Grade College, Channasandra
Bengaluru - 560 098	Member
10. Vidwan Shashikiran
HOD & Assistant Professor of Samskrit
KLE Soceity's Degree College
Nagarabhavi, Bengaluru - 560 072	Member

ಮುನ್ನುಡಿ

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ಯೋಜನೆಯಿಂದ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಎಸ್.ಇ.ಪಿ. ಯೋಜನೆಯಡಿಯಲ್ಲಿ ತೃತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಕಾಂ. ಪದವಿ ತರಗತಿಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಭೋಜರಾಜವಿರಚಿತ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಬಾಲಕಾಂಡವನ್ನು ಪಠ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ವಿಶ್ವದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ. ನಮ್ಮ ಭಾರತ ದೇಶದ ಎರಡು ವಿಶೇಷತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿ. ಸಂಸ್ಕೃತವಿಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅರಿವು ಅಪೂರ್ಣ. ಹಾಗೆಯೇ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯವೂ ಅಸಾಧ್ಯ. ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಗಳ ಕೃತಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನವು ಈ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ತೃತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಕಾಂ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಭೋಜರಾಜವಿರಚಿತ ಚಂಪೂ-ರಾಮಾಯಣದ ಬಾಲಕಾಂಡಸಂಗ್ರಹದ ಭಾಗವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಸಾರಾಂಗದಿಂದ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿ, ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿಡಲು ಅತೀವ ಹರ್ಷವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಎಸ್.ಇ.ಪಿ. ೨೦೨೪ರ ಅನ್ವಯ ೨೦೨೫-೨೦೨೬ ನೇ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದ ಸಾಲಿಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ನಿಯೋಜಿತಗೊಂಡಿರುವ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಪಠ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಹಾಗೂ ಆಂಗ್ಲ ಅನುವಾದ, ಪೀಠಿಕೆಗಳನ್ನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂ ಕಾಲೇಜಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾದ ವಿದ್ವಾನ್ ಎಸ್. ಮುರಳೀಧರನ್ ಇವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳು.

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೂ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು. ಸಂಸ್ಕೃತ
ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ
ಸ್ವಾಗತಿಸುವರೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಪ್ರೊ. ಕೆ.ಆರ್. ಜಲಜಾ
ಕುಲಪತಿಗಳು

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ಮನುಷ್ಯನು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಗಳೂ ಒಂದು. ವಿಶ್ವದ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಗಳೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೊರತಲ್ಲ, ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಇಂದಿಗೂ ಅವುಗಳ ಪ್ರಸ್ತುತತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಭಾಷೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಾಗಲೀ, ವಿಷಯದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಾಗಲೀ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನಿತ್ಯನೂತನವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ನೀಡುತ್ತಾ ಬಂದಿವೆ, ಇಂತಹ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಪದವಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಮೂಲಕ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ.

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು ರಾಜ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲ ಎರಡು ಸೆಮಿಸ್ಟರ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದ್ಯ ಹಾಗೂ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷತೆಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪಠ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಮೂರನೆಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ತರಗತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸಿತು. ಇದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವಿಧಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವ ಅವಕಾಶವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಬಿ.ಕಾಂ. ತೃತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಮಹಾಕವಿ ಭೋಜ ವಿರಚಿತ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೃತಿ ಚಂಪೂ-ರಾಮಾಯಣದ ಬಾಲಕಾಂಡಸಂಗ್ರಹದ ಭಾಗವನ್ನು ಪಠ್ಯವನ್ನಾಗಿ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿ ಅದರ ಸಂಪಾದನಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂ ಕಾಲೇಜಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾದ ವಿದ್ವಾನ್ ಎಸ್. ಮುರಳೀಧರನ್ ಅವರಿಗೆ ವಹಿಸಿತು. ಮಂಡಳಿಯ ಆಶಯದಂತೆ ಶ್ರೀಯುತರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಧನ್ಯವಾದಗಳು ಹಾಗೂ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಈ ಪಠ್ಯಕ್ರಮದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಲಹೆಗಳನ್ನಿತ್ತು ಸಹಕರಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ನಾನು ಅಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿ
ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ
ಪ್ರೊ. ಕೆ.ಆರ್. ಜಲಜಾ ಅವರಿಗೂ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಹಾಗೂ ಉಪನ್ಯಾಸಕರು ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು
ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲಿ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿ
ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ವಾಗರ್ಥಾವಿವ ಸಮ್ಪ್ರಕ್ತೌ ವಾಗರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ |

ಜಗತಃ ಪಿತರೌ ವಂದೇ ಪಾರ್ವತೀಪರಮೇಶ್ವರೌ ||

ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಮಾಜದ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ. ಸಮಾಜವು ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ವಸ್ತುತಃ ಅದರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೇ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅಂಗ. ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆತ್ಮವು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆಂತರ್ಯದಿಂದ ಸರ್ವದಾ ತನ್ನ ಮಧುರವಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತದೆ.

ಅದರಲ್ಲೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ ಭವ್ಯವಿಚಾರಗಳ, ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಕನ್ನಡಿಯಂತಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯವು ಜೀವನದ ವಿಷಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದರಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಮಗ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಆನಂದವೇ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಪೂರ್ಣರೂಪ. ಆದುದರಿಂದಲೇ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯಗಳ ಆತ್ಮವು ರಸ. ಆ ರಸಾನುಭವವೇ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕೇಳುವವರ ಮತ್ತು ಓದುವವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾನುಭವವನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಧಾನ ಅಂಗವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ತನ್ನ ಅನುಪಮವಾದ ಗಾಢೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಲೀಲಾ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಯೇ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಾಣ. ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಅನುಪ್ರಾಣಿತವಾದ, ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಪೋಷಿತವಾದ ಹಾಗೂ ತಪೋವನದಲ್ಲಿ ಸಂವರ್ಧಿತವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಮಣೀಯವಾದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ರೂಪ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸುಂದರವಾದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಾ ಸಹೃದಯರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹರ್ಷಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ, ವ್ಯಾಸ, ಕಾಳಿದಾಸ, ಭವಭೂತಿ, ಬಾಣ, ದಂಡಿ ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಹಾಕವಿಗಳು ಕಾವ್ಯರಸಿಕರ ಹೃದಯ ಕಮಲಗಳು ಅರಳುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಮನೋಹರವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಅವರುಗಳು ಆದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅವರ ಅದ್ಭುತ ಕಾವ್ಯಗಳು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಶುದ್ಧ ರೂಪದ ಚಿತ್ರಣದ ಕಾರಣದಿಂದ ಸದಾ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಆದರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

ಇಂತಹ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಕವಿಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಶ್ರೀ ಭೋಜರಾಜ ಮಹಾಕವಿಯು ಅವರ ಅಪ್ರತಿಮ ಕವಿತಾಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಯಾನೇವ ಶಬ್ದಾನ್ ವಯಮಾಲಪಾಮಃ
ಯಾನೇವ ಚಾರ್ಥಾನ್ ವಯಮುಲ್ಲಿಖಾಮಃ |
ತೈರೇವ ವಿನ್ಯಾಸವಿಶೇಷಭವ್ಯೈಃ
ಸಮ್ಮೋಹಯಂತೇ ಕವಯೋ ಜಗಂತಿ ||

ಎಂಬ ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತರ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ ನಾವು ಯಾವ ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೋ ಹಾಗು ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತೇವೋ ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷ ವಿನ್ಯಾಸಭರಿತ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಮ್ಮೋಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಕವಿಗಳಿಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಕವಿವರೇಣ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಶ್ರೀ ಭೋಜರಾಜರು ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಯವಾಗಿರುವ ಚಂಪೂ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಸೊಗಸಾದ ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರೇಮಿಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾವ್ಯವು ಅದರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸೌಂದರ್ಯ, ಮಧುರವಿನ್ಯಾಸ ಹಾಗು ರಸಪೇಶಲತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹಳ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆ.

ಇಂತಹ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಓದುಗರು (ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು) ಪಡೆದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂಬ ಆಶಯದಿಂದ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು ತನ್ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯಗಳ ಬಿ.ಕಾಂ. ಹಾಗು ಬಿ.ಕಾಂ ಸಂಬಂಧಿತ ಅನೇಕ ಕೋರ್ಸುಗಳ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣವೆಂಬ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕಾವ್ಯದ ಬಾಲಕಾಂಡದ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಪಠ್ಯಗ್ರಂಥವಾಗಿ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಇದರ ಸಂಪಾದನೆಯ ಗುರುತರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ನನಗೆ ನೀಡಿತು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಗ್ರಹಿಕೆಯ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಚೌಖಾಂಭಾ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಂಸ್ಥಾನ ಪ್ರಕಾಶನದ ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣ ಗ್ರಂಥದ ಮತ್ತು 2015ರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಮೂರನೆಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಬಿ.ಎ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಪಠ್ಯವಾಗಿ ವಿದುಷಿ ವೆ.ರಾ ತ್ರಿಪುರಾ ಅವರು

ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣ ಬಾಲಕಾಂಡ ಪುಸ್ತಕದ ನೆರವಿನೊಂದಿಗೆ ಅನುವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಯಥಾಮತಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಹಾಗೂ ಸಹೃದಯರು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆಯುವರೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾ, ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದನೆ ಹಾಗೂ ಅನುವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಡಾ. ಜಲಜ ಅವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಇದರ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ಉತ್ತಮ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡಿದ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಎಲ್ಲಾ ಸಹೃದಯರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಸದುಪಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದು ಭಾರತದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಚಿತ್ತರಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಆಪದಾಮಪಹರ್ತಾರಂ ದಾತಾರಂ ಸರ್ವಸಂಪದಾಮ್ |

ಲೋಕಾಭಿರಾಮಂ ಶ್ರೀರಾಮಂ ಭೂಯೋ ಭೂಯೋ ನಮಾಮ್ಯಹಮ್ ||

ಮಹಾಕಾಲಪ್ರಸಾದೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಸಾರಸ್ವತಾಯ ತೇ |

ನಮಸ್ಕುರ್ಮೋ ವಯಂ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಭೋಜರಾಜಾಯ ಧೀಮತೇ ||

ವಿದ್ವಾನ್ ಎಸ್. ಮುರಳೀಧರನ್

ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗ,
ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು

विषयानुक्रमणिका

पीठिका / ಪೀಠಿಕೆ	1 - 18
प्रस्तावना / Introduction	19 - 35
बालकाण्डसङ्ग्रहः	36 - 58
कन्नडानुवादः / ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ	59 - 98
आङ्ग्लानुवादः / English Translation	99 - 124
परीक्षाविधानम् / Scheme of Examination	125
अनुकरणीयप्रश्नपत्रिका / Model Question Paper	126

ಪೀಠಿಕೆ

ಚಂಪೂ ಪರಿಚಯ

ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಗಳು ಒಂದಾಗಿ ಮೇಳೈಸಿರುವ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಭೇದವೇ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಸುಮಧುರ ಪದಬಂಧಗಳಿಂದ ಭಾವಸ್ಫುಟತೆಯಿಂದ, ರಸಪರಿಪಾಕತ್ವದಿಂದ ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸಹೃದಯರನ್ನು ಆಪ್ತತೆಯಿಂದ ಸೆಳೆಯುವ ಈ ಚಂಪೂ ಶಬ್ದದ ಮೂಲವೇನು? ಈ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಭೇದ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಚ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಎಂದಿನಿಂದ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿತು ಎಂಬ ವಿಚಾರ ನಮಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯ ವಿಮರ್ಶಕರನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ದಂಡಿಯು “ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಮಯೀ ಕಾಚಿಚ್ಚಂಪೂರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ” ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ದಂಡಿಯ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 6ನೆಯ ಶತಮಾನವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕಾಲ ವೈಪರೀತ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಅವು ಕ್ಷೀಣಿಸಿರಬಹುದು. ನಮಗೆ ಸಿಗುವ ಪ್ರಥಮ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯ 10ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನಳಚಂಪೂ ಎಂಬುದು ವಿಮರ್ಶಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅಚ್ಚ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವ ಇಂಪು, ಸೊಂಪು, ಅಲಂಪು, ಕಂಪು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಚಂಪೂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಶ್ರುತಿ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಊಹೆಗೆ ಯಾವುದೇ ಆಧಾರ ಸಾಲದು, ಕಾರಣ ಕನ್ನಡದ ಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥವಾದ (9ನೇ ಶತಮಾನ) ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ, 12ನೇ ಶತಮಾನದ ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ (ಈತ ದಂಡಿಯ ಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದೇನೆಂದು ಸ್ವಯಂ ಘೋಷಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ), ಇತರ ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥಗಳಾದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನವಿಜಯ, ಕಾದಂಬರಿ, ಗದಾಯುದ್ಧಗಳನ್ನು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿಲ್ಲ.

ಹೀಗಾಗಿ ಚಂಪೂ ಶಬ್ದವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿಖರ ಆಧಾರವಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು. ಖ್ಯಾತ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿದಾಸ

ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರು “ಚಮತ್ಕೃತ್ಯ ಪುನಾತಿ ಸಹೃದಯಾನ್ ವಿಸ್ಮಯೀಕೃತ್ಯ ಪಸಾದಯತಿ ಇತಿ ಚಂಪೂಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಂಪೂ ಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಚಪಿ ಗತ್ಯಾಂ” ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶಬ್ದವೆಂದೂ “ಚಂಪಯತಿ ರಸಭಾವಾದಿ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ವಸ್ತು ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ಇತಿ ಚಂಪೂಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದಂಡಿಯ ನಂತರದ ಹೇಮಚಂದ್ರ, ವಾಗ್ಭಟ, ವಿಶ್ವನಾಥ, ಶಾರದಾತನಯ ಮುಂತಾದ ಆಚಾರ್ಯರು ಇದನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

**ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಯಂ ಶ್ರವ್ಯಂ ಸಬಂಧಂ ಬಹುವರ್ಣಿತಮ್ |
ಸಾಲಂಕೃತಂ ರಸೈಃ ಸಿಕ್ತಂ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಮುದಾಹೃತಮ್ ||**

ಎಂಬುದಾಗಿ ಡಾ|| ಭವಿನಾಥ ತ್ರಿಪಾರಿಯವರು ಚಂಪೂಕ್ಕಾದ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಯವಾದ ಅರ್ಥಗೌರವದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಭಂದೋಬಧವಾದ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿ ಗೇಯಲಯ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಹೊಸ ಕಾವ್ಯಪರಂಪರೆಯೇ ಚಂಪೂ ಎಂದೆನ್ನಬಹುದು. ಇದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿಗಳು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಭೋಜನು ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಾಯನ ಕೇಳಲು ಎಷ್ಟು ಸಂತಸವೋ ಹಾಗೆ ಗದ್ಯ ಹಾಗೂ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೂ ಅಷ್ಟೇ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

**ಗದ್ಯಾನುಬಂಧರಸಮಿಶ್ರಿತ ಪದ್ಯಸೂಕ್ತಿಃ |
ಹೃದ್ಯಾ ಹಿ ವಾದ್ಯಕಲಯಾ ಕಲಿತೇವ ಗೀತಿಃ ||**

(ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣ 1-3)

ಎಂಬ ಪದ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಜೀವಂಧರ ಚಂಪೂ ಕರ್ತೃ ಹರಿಚಂದ್ರನು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವು ಬಾಲ್ಯ ಹಾಗೂ ತಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕನ್ಯೆ ಯಂತೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

**ಗದ್ಯಾವಲೀ ಪದ್ಯಪರಂಪರಾ ಚ
ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪ್ಯಾವಹತಿ ಪ್ರಮೋದಮ್ |**

ಹರ್ಷಪ್ರಕರ್ಷಂ ತನುತೇ ಮಿಲಿತ್ವಾ ದ್ರಾಕ್
ಬಾಲ್ಯ ತಾರುಣ್ಯವತೀವ ಕನ್ಯಾ ||

(ಜೀವಂಧರ ಚಂಪೂ 1-9)

ಸಂಗಃ ಕಸ್ಯ ಹಿ ನ ಸ್ವಧೇತ ಸುಧಿಯಃ ಮಾದ್ವೀಕಮೃದ್ವೀಕಯೋಃ |

(ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ 1-4)

ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಕಾರನಾದ ವೆಂಕಟಾಧ್ವರಿಯು ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಸಂಗಮವು ಜೇನು ಮತ್ತು ದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಮಿಶ್ರಣದಂತೆ ಮನಾಕರ್ಷಕವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾನೆ. ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಸಂಗಮವು ಪದ್ಮರಾಗಮಣಿಯೊಂದಿಗಿರುವ ಮುತ್ತಿನಹಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವೆಂದು ತತ್ವಗುಣಾದರ್ಶಚಂಪೂ ಕರ್ತೃ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಗೋಪಾಲಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದ ಕವಿ ಜೀವರಾಜನು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವು ಜಲವಿಹಾರದಂತೆ ಆನಂದಪ್ರದವೆಂದೂ, ಬಾಲಭಾಗವತ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಕಾರ ಪದ್ಮರಾಜನು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕೋಮಲ ಕಿಸಲಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ತುಳಸೀಮಾಲೆಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಕವಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲೋ ಅಥವಾ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲೋ ಪರಿಣತಿ ಹೊಂದಿ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಕಾರರಿಗೆ ಗದ್ಯಪ್ರಕಾರದ ನಿಯಮಗಳು ಹಾಗೂ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ನಿಯಮಗಳು ಈ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸಿರಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ಚಂಪೂರಚನೆ ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲವೆಂಬ ಅತಿ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶವನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯ ಶೈಲಿಯ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸ

ಗದ್ಯಪದ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಮಿಶ್ರ ರಚನಾ ಕ್ರಮವನ್ನು ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರೋಪಾಖ್ಯಾನವು ಮುಖ್ಯ ಉದಾಹರಣೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅರಣ್ಯಕವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗದ್ಯಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕೇನೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಯಕ್ಷೋಪಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಕರೋಪನಿಷತ್ತಿನ ನಚಿಕೇತನ

ವೃತ್ತಾಂತವು ಮಿಶ್ರರಚನೆಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರರಚನೆ ಇರುವುದು ಇದರ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವದ ಪಾಳೇಭಾಷೆಯ ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಿಶ್ರರಚನೆ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಹಿತೋಪದೇಶ, ಪಂಚತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿ.ಶ. 2ನೇ ಶತಮಾನದ ರುದ್ರದಾಮನ ಗಿರಿನಾರ್ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ಮಿಶ್ರಣ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ತಗ್ಧರಾ, ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೃತ್ತಗಳು ಹರಿಶೇಖನ ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಂದಿದ್ದು ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತನ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಹಾಗೂ ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಶ್ವಘೋಷ, ಭಾಸ, ಕಾಳಿದಾಸ ಮೊದಲಾದ ಕವಿಗಳ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬರುವ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಮಧುರಮಿಶ್ರಿತ ಶೈಲಿಯು ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಇಂತಹ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳು ತಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಹೆಸರನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂತರ್ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಇದೇ ಹೆಸರನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮಿಚ್ಛೆಯಂತೆ ಸ್ತಬಕ, ಉಚ್ಛ್ವಾಸ, ಉಲ್ಲಾಸ, ವಿಲಾಸ, ಆಶ್ವಾಸ, ಕಾಂಡ, ಅಂಕ, ತರಂಗ, ಕಲ್ಲೋಲ, ಲಂಬಕ, ಮನೋರಥ, ಬಿಂದು, ಪರಿಚ್ಛೇದ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿಭಾಗನಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು.

- 1) ಪೌರಾಣಿಕ ಅಥವಾ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಿಭಾಗ - ನಳಚಂಪೂ, ವರದಾಂಬಿಕಾ ಪರಿಣಯಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿ.
- 2) ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಕಥಾಧಾರಿತ - ವಿಕ್ರಮಸೇನಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿ.
- 3) ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು - ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿ.

4) ತಾತ್ವಿಕ ಪ್ರಧಾನ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳು - ತತ್ವಗುಣಾದರ್ಶಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮೇಲ್ಕಂಡ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ 245 ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳು ಇದ್ದರೂ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಕೇವಲ 74 ಮಾತ್ರ. ಇದರಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬರೆದ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳೇ ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಬರೆದದ್ದು 2ನೇ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಜೈನ ಪುರಾಣವನ್ನಾಧರಿಸಿ ಆರು ಕೃತಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. 10ರಿಂದ 15ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದು ಕೇವಲ 20 ಕೃತಿಗಳು ಮಾತ್ರ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಕೃತಿಗಳು	ಕೃತಿಕಾರರು ಮತ್ತು ಕಾಲ
1. ನಳಚಂಪೂ ಅಥವಾ ದಮಯಂತೀ ಕಥಾ	- ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟ, ಕ್ರಿ.ಶ. 915
2. ಮದಾಲಸ ಚಂಪೂ	- ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟ, ಕ್ರಿ.ಶ. 915
3. ಯಶಸ್ವೀ ಚಂಪೂ	- ಸೋಮದೇವಸೂರಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 959
4. ಜೀವಂಧರ ಚಂಪೂ	- ಹರಿಚಂದ್ರ, ಕ್ರಿ.ಶ. 10ನೇ ಶತಮಾನ
5. ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣಮ್	- ವಿದರ್ಭರಾಜ ಭೋಜರಾಜ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1018-63
6. ಉದಯಸುಂದರೀಕಥಾ	- ಸೋಡ್ವಲ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1060
7. ಭಾಗವತ ಚಂಪೂ	- ಅಭಿನವ ಕಾಳಿದಾಸ, ಕ್ರಿ.ಶ. 11ನೇ ಶತಮಾನ
8. ಚಂಪೂ ಭಾರತಮ್	- ಅನಂತ ಭಟ್ಟ, ಕ್ರಿ.ಶ. 11ನೇ ಶತಮಾನ
9. ಪುರುದೇವ ಚಂಪೂ	- ಅಹರ್‌ದಾಸ, ಕ್ರಿ.ಶ. 13ನೇ ಶತಮಾನ
10. ವಿರೂಪಾಕ್ಷವಸಂತೋಷ ಚಂಪೂ	- ಅಹೋಬಲಸೂರಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 14ನೇ ಶತಮಾನ
11. ವ್ಯಾಸಯೋಗಿ ಚರಿತಮ್	- ಸೋಮನಾಥ, ಕ್ರಿ.ಶ. 15ನೇ ಶತಮಾನ
12. ಆನಂದವೃಂದಾವನ ಚಂಪೂ	- ಪರಮಾನಂದದಾಸ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1524
13. ಗೋಪಾಲ ಚಂಪೂ	- ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1523
14. ವರದಾಂಬಿಕಾ ಪರಿಣಯ ಚಂಪೂ	- ತಿರುಮಲಾಂಬಾ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1540
15. ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜ ಚಂಪೂ	- ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ, ಕ್ರಿ.ಶ.16ನೇ ಶತಮಾನ
16. ಪಾರಿಜಾತಹರಣ ಚಂಪೂ	- ಶೇಷಕೃಷ್ಣ, ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ
17. ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾ ಪ್ರಬಂಧ ಚಂಪೂ	- ಸಮರ ಪುಂಗವ ದೀಕ್ಷಿತ, ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ

18. ನೃಸಿಂಹಚಂಪೂ - ಸೂರ್ಯಕವಿ, ಸುಮಾರು
ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ
19. ಮತ್ಸ್ಯವತಾರಪುಬಂಧ - ನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟಿರಿ (ಭಟ್ಟಪಾದ)
20. ಆನಂದಕಂದ ಚಂಪೂ - ಮಿತ್ರಮಿತ್ರ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1631
21. ನೀಲಕಂಠವಿಜಯಚಂಪೂ - ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1636
22. ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶಚಂಪೂ - ವೇಂಕಟಾಧ್ವರಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1635
23. ವರದಾಭ್ಯುದಯ ಅಥವಾ ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಚಂಪೂ - ವೇಂಕಟಾಧ್ವರಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1635
24. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಚಂಪೂ - ವೇಂಕಟೇಶ ಅಥವಾ ವೇಂಕಟಾಧ್ವರಿ,
17ನೇ ಶತಮಾನ
25. ಉತ್ತರ ಚಂಪೂ - ವೇಂಕಟೇಶ ಅಥವಾ ವೇಂಕಟಾಧ್ವರಿ,
17ನೇ ಶತಮಾನ
26. ದ್ರೌಪದೀ ಪರಿಣಯ ಚಂಪೂ - ಚಕ್ರಕವಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ ಶತಮಾನ
27. ಚೋಲ ಚಂಪೂ - ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕವಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ ಶತಮಾನ
28. ಕಾರ್ತವೀರ್ಯವಿಜಯ ಚಂಪೂ - ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕವಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ ಶತಮಾನ
29. ಸಂತಾನಗೋಪಾಲ ಚಂಪೂ - ಅಶ್ವಿನ ರಾಮವರ್ಮ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1765-94
30. ಆನಂದರಂಗ ಚಂಪೂ - ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕವಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 18ನೇ ಶತಮಾನ
31. ಭಾಗೀರಥೀ ಚಂಪೂ - ಅಚ್ಯುತ ಶರ್ಮಾ, ಕ್ರಿ.ಶ. 1814

ಇದೇ ಚಂಪೂಶೈಲಿಯು ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲೂ ಸಹ ಪ್ರಚುರವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿ ನಿಂತ ನೀರಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಲೀಪುಲಾಕ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು.

ದ್ವಿಭಾಷೀ ಸೋಮನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರ ರಾಜರತ್ನಮಾಲಾ ಚಂಪೂ (1968), ಹಿತ್ತಲಹಳ್ಳಿ ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟರ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞೇಂದ್ರ ಚಂಪೂ (1968), ಕಡೂರು ಕೃಷ್ಣ ಜೋಯಿಸರ ಶ್ರೀಶರನ್ನವರಾತ್ಮೋತ್ಸವಚಂಪೂ (1976), ಪಂಚಮುಖಿ ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ ಸಪ್ತರಾತ್ಮೋತ್ಸವ ಚಂಪೂ (1977), ಪಂಥರೀನಾಥಾಚಾರ್ಯ ಗಲಗಲಿಯವರ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾವಾಚಸ್ಪತಿ ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ವಿಜಯಚಂಪೂ (1982), ಕನರಾಡೀ ವಿಠಲೋಪಾಧ್ಯಾಯರ ಪ್ರಹ್ಲಾದಚಂಪೂ (1989), ಅಭಿರಾಜರಾಜೇಂದ್ರ ಮಿಶ್ರರ ತೀರ್ಥರಾಜ ಚಂಪೂ, ಪತ್ರಸಂದೇಶ ಚಂಪೂ, ಚಂದ್ರಶೇಖರೇಂದ್ರ ಚಂಪೂ, ಅರೆಯರ್ ಶ್ರೀರಾಮ ಶರ್ಮಾರವರ ಅಸ್ಮತ್ ಚಂಪೂ, ರುದ್ರದೇವತ್ರಿಪಾಠಿಯವರ ರಾಜೇಂದ್ರ-ಚಂದ್ರೋದಯ ಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು.

ಮೇಲ್ಕಂಡ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದ್ದು, ಅಪ್ರಕಟಿತ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಬೇಕಾದಷ್ಟಿವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದ ವಿಮರ್ಶಕರು ಐದು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಂಚ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು

ಭೋಜನ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣಮ್, ಅನಂತಭಟ್ಟನ ಚಂಪೂಭಾರತಮ್, ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತನ ನೀಲಕಂಠವಿಜಯಚಂಪೂ, ವೇಂಕಟಾಧ್ವರಿಯ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶಚಂಪೂ ಮತ್ತು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನ ನಳಚಂಪೂ.

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣಮ್

ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹಾಗೂ ಜನಪ್ರಿಯ ಮಧುರ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ವಿದರ್ಭರಾಜನಾದ ಭೋಜರಾಜನೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ ರಾಮಾಯಣದಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಹೊಂದಿ ಅವರ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಕಾಂಡಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗಿಸಿ ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃ ಭೋಜನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾಂಡಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ “ಇತಿ ಶ್ರೀ ವಿದರ್ಭರಾಜ ವಿರಚಿತೇ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣೇ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈತನ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 1018-63 ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಧಾರಾಧೀಶ ಭೋಜನು ಕೇವಲ ಈ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥವನ್ನಲ್ಲದೆ ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣ, ಶೃಂಗಾರಪ್ರಕಾಶ, ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಗ್ರಹ, ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ ಮೊದಲಾದ 21 ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು, ಸ್ವತಃ ವಿದ್ವಾಂಸನೂ, ಕವಿಯೂ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಬಾಲಕಾಂಡದಿಂದ ಸುಂದರಕಾಂಡದವರೆಗಿನ ಐದು ಕಾಂಡಗಳನ್ನು ಭೋಜರಾಜನು ರಚಿಸಿದ್ದು, ನಂತರದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡವನ್ನು ಭಾರತ ಚಂಪೂಲೀಕದ ಕರ್ತೃ ‘ಲಕ್ಷ್ಮಣ’ ಕವಿಯು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ರಾಜ ಚೂಡಾಮಣಿ ದೀಕ್ಷಿತ, ಘನಶ್ಯಾಮ, ಏಕಾಮೃನಾಥ ಮೊದಲಾದ ಕವಿಗಳು ‘ಉತ್ತರ ಚಂಪೂ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ತಮ್ಮ

ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಟ್ಟದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ನಾರಾಯಣ, ರಾಮಚಂದ್ರ, ಬುಧೇಂದ್ರ, ಕಾಮೇಶ್ವರ, ಮಾನವೇದ, ಘನಶ್ಯಾಮ ಮುಂತಾದವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಭೋಜರಾಜನ ಶೈಲಿಯು ಲಲಿತಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದು ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾದ ವೈದರ್ಭೀ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಸುಂದರ ಅಲಂಕಾರ, ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿ ಭಾವಸ್ಫುರಣೆಗೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದೆ. ಕಥಾರಂಭವೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಸೊಗಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ 'ವಾಚಂ ನಿಶಮ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಸ ತು ನಾರದಸ್ಯ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಸ್ತುತಿ ಪರವಾಗಿರುವ ಲಲಿತಪದ ರಚನೆಗೆ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವ 'ನಾರಾಯಣಾಯ ನಲಿನಾಯತ ಲೋಚನಾಯ' ಶ್ಲೋಕವು ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ. ಸೀತಾರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ವನಗಮನ ಸನ್ನಿವೇಶ, ದಶರಥನ ವಿಲಾಪ, ಕೈಕೇಯೀ ನಿಂದನೆ, ರಾಮನು ತಾಯಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತಂದೆಯವರ ಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ವಿನಂತಿಸುವುದು, ಈ ಒಂದೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶವೂ ಓದುಗರನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುತ್ತವೆ. ಗದ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದು, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪದಗಳ ಕರ್ಕಶತ್ವ ಕಾಣಬರದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪರಶುರಾಮರ ವರ್ಣನೆಯ 'ತಸ್ಮಾತ್ ಸಮಸ್ತ ಕ್ಷತ್ವವರ್ಗಗರ್ವಪಾಟನ ವರಿಷ್ಠಧಾರಾಪರಶ್ವಧಭರಣ ಭೀಷಣವೇಷಭಾರ್ಗವ...' ಎಂಬಂತಹ ವಾಕ್ಯವೇ ಪುಷ್ಟಿ ನೀಡುತ್ತದೆಯಲ್ಲದೆ, ರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ದಶರಥ 'ಸೌಜನ್ಯಭಾಜನೇ ಜನಾನುರಾಗನಿಲಯೇ ನಿರ್ಮತ್ತರೇ ವತ್ಸಲೇ ವತ್ಸೇ...' ಎಂಬಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಗುಣದ ಬಗ್ಗೆ ಆತನಿಗಿರುವ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಋತುಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಭೋಜನಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರೇಮ ಎಷ್ಟಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ, ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಅರಣ್ಯಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ವರ್ಣನೆ, ಸುಂದರಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವರ್ಣನೆ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ವರ್ಷ ಋತುವಿನ ವರ್ಣನೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಅಲಂಕಾರಮಯವಾಗಿ ಗದ್ಯಭಾಗದ ಸೊಗಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ. ಚಂಪೂ-ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಮಾನಾಕರ್ಷಕವಾದ ಅನೇಕ ಸುಭಾಷಿತಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಸುಂದರಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತದ ದುರವಸ್ಥೆಯ ವರ್ಣನೆ, ಅಶೋಕವನ ವರ್ಣನೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ.

ಚಂಪೂ ಭಾರತಮ್

ಇದರ ಕರ್ತೃ ಅನಂತಭಟ್ಟ. ಇವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವರಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಇವನ ಕಾಲವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿಲ್ಲ. ವಿದ್ವತ್ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿನವ ಕಾಳಿದಾಸನೊಡನೆ ಸೋತು ಅನಂತಭಟ್ಟನು ಭಾರತ ಚಂಪೂ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈತನ ಕಾಲವನ್ನು 11ನೆಯ ಶತಕವೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. 16ನೆಯ ಶತಕದ ಮಲಬಾರಿನ ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟತೀರಿಯು ತನ್ನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಂತಭಟ್ಟನನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟತೀರಿಯ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಹಿರಿಯ ಎನ್ನಬಹುದು. ಚಂಪೂ ಭಾರತಕ್ಕೆ 17ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾನವೇದನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ದೊರೆತಿರುವುದು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ 11ನೇ ಶತಮಾನದ ಕವಿ ಈತ ಎಂದೆನ್ನಬಹುದು.

ಚಂಪೂ ಭಾರತಕ್ಕೆ ರಾಮಕವಿ, ಮಲ್ಲಾಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸ್ವಾಮಿ, ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ, ಕುಮಾರ ತಾತಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ ಇವರುಗಳು ರಚಿಸಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಾಗಿವೆ.

ಚಂಪೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸ ಮಹಾಭಾರತವು 12 ಸ್ತಬಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹ ಹೊಂದಿದೆ. ಇದರ ಭಾಷೆ ತುಂಬ ಪ್ರೌಢವಾಗಿದೆ. ರಸಭಾವಾದಿಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದಷ್ಟು ಮಾಧುರ್ಯ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಇರಬಹುದು. ವಿಚಿತ್ರ ಕಲ್ಪನೆ, ಶಬ್ದ ಚಮತ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಆಸಕ್ತಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯಗುಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೊದಲಿನ ಸ್ತಬಕಗಳು ಉತ್ತಮವಾದದ್ದೆನ್ನಬಹುದು. ಉಳಿದ ಸ್ತಬಕಗಳು ಕೇವಲ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹವೆನಿಸುತ್ತದೆ. 1041 ಶ್ಲೋಕಗಳು 200ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗದ್ಯಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ 12 ಸ್ತಬಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹ ಹೊಂದಿದ್ದು ಕವಿಯ ಕವಿತಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ರಂಜನೀಯ ವರ್ಣನೆಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಪರಿತಪಿಸುವ ಪಾಂಡುವಿನ ವರ್ಣನೆ, 'ಅಥ ಕದಾಚಿದಖಿಲ ಹರಿದಂತರ ನಿರಂತರ...' ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ 'ಕಿಂಶುಕಸ್ಯ ವದನೇ ರುಚಿರತ್ವಂ...' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಸಂತ ಋತುವಿನ

ವರ್ಣನೆಯು ಲಲಿತಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಅಥಭಿಲ್ಲಮಲ್ಲ-ಕುರುವಲ್ಲಭಾ...' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಅನುಪ್ರಾಸ ಚಮತ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ,

ಕೋಣೇಪತೌ ಮದಕಲಂ ಪ್ರತಿ ಕೃಷ್ಣಸಾರಂ
ತೂಣೇಮುಖೇ ಪತಿತಪಾಣಿನಖಾಂಕುರೇಽಸ್ಮಿನ್ |
ಏಣೇಕುಲಾನಿ ತರಲೈರ್ಯಮುನಾಜಲಾನಾಂ
ವೇಣೇಮಿವಾಕ್ಷಿವಲನೈರ್ವಿಪಿನೇ ವಿತೇನುಃ ||

ಎಂಬ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಸಾಲಿನ ಎರಡನೇ ಅಕ್ಷರದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ 'ಣೇ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರದ ಅನುಪ್ರಾಸವಾದ ಬಳಕೆ ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಇದೊಂದು ಪ್ರೌಢ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ವಿದ್ವತ್‌ವಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ನೀಲಕಂಠವಿಜಯ ಚಂಪೂ

ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತ. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರ ತಮ್ಮ ಅಚ್ಚಾನ್‌ದೀಕ್ಷಿತರ ಮೊಮ್ಮಗ. ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತರ ತಂದೆ ನಾರಾಯಣದೀಕ್ಷಿತ. ತಾಯಿ ಭೂಮಿದೇವಿ. ಕವಿಯೇ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಇದರ ರಚನಾ ಕಾಲ ಕಲಿಯುಗದ 4738. ಹೀಗಾಗಿ ಇದು ಕ್ರಿ.ಶ. 1636 ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತನು ಮಧುರೆಯ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನಾದ ತಿರುಮಲನಾಯಕನ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಬಹುದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕವಿ ಹಾಗೂ ಮೀನಾಕ್ಷೀದೇವಿಯ ಪರಮಭಕ್ತನಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ್ದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡಿದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಶಿವಲೀಲಾರ್ಣವ, ಗಂಗಾವತರಣ, ಕಲವಿಡಂಬನ, ಸಭಾರಂಜನ ಶತಕ, ಶಿವತತ್ವರಹಸ್ಯ, ಶಿವೋತ್ಕರ್ಷಮಂಜರೀ, ವೈರಾಗ್ಯ ಶತಕ, ಶಾಂತಿವಿಲಾಸ, ಚಂಡೀಶತಕ, ಹೀಗೆ ಸುಮಾರು 32 ಗ್ರಂಥಗಳು ಇವನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ನೀಲಕಂಠವಿಜಯ ಚಂಪೂವಿನಲ್ಲಿ ಐದು ಆಶ್ವಾಸಗಳಿದ್ದು ಸಮುದ್ರಮಥನದ ಕಥೆ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕವಿಯು ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾಗಿದ್ದು ಕಾವ್ಯೋಚಿತವಾದ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು. ವಿಡಂಬನಾತ್ಮಕ ಚಿತ್ರಣ,

ಮನೋಹರ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಈ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಯು ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಮನ್ನಣೆ ಗಳಿಸಿದೆ.

ವಂದೇ ವಾಂಛಿತಲಾಭಾಯ ಕರ್ಮ ಕಿಂ ತನ್ನ ಕಥ್ಯತೇ |

ಕಿಂ ದಂಪತಿಮಿತಿ ಬ್ರೂಯಾಮುತಾಹೋ ದಂಪತೀ ಇತಿ||

ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ. ಯಾರನ್ನು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಂಪತಿ ಎಂದು ಏಕವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲೇ? ಅಥವಾ ದಂಪತೀ ಎಂದು ದ್ವಿವಚನವನ್ನೇ? ಏಕವಚನ ಹೇಳಿದರೆ ಅಪಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳೋಣವೆಂದರೆ ಅರ್ಥನಾರೀಶ್ವರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಒಬ್ಬನೇ. ಈ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ಕೌಶಲವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಮರಾವತಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಇಂದ್ರನ ವೈಭವದ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ವರ್ಣನೆ, ದೂರ್ವಾಸಮುನಿಯ ಶಾಪವೃತ್ತಾಂತದ ವರ್ಣನೆ, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ಪಲಾಯನ, ಶುಕ್ರ-ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಸಂಧಾನ ಸಂವಾದ, ವೈಕುಂಠದ ವರ್ಣನೆ, ಸಮುದ್ರಮಥನದ ವರ್ಣನೆ, ಹಾಲಾಹಲದ ಘೋರ ವರ್ಣನೆ, ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರ ವಿಷವನ್ನು ಕುಡಿದ ವೃತ್ತಾಂತ, ಅಮೃತದ ವಿತರಣೆಯ ವರ್ಣನೆ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣನಾಭಾಗಗಳು ಹಿತಮಿತ ಮಧುರ ಪದಬಂಧಗಳಿಂದ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ. ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೀರ್ಘಸಮಾಸ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶ್ಲೇಷದ ಬಳಕೆ ಪರಿಮಿತವಾದದ್ದು. ಕಾವ್ಯಾರಂಭದಿಂದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೂ ಕವಿ ತನ್ನ ವಿಡಂಬನಾ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈಯಾಕರಣಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಣತ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತ, ರಸಿಕನೆಂಬುದನ್ನು 'ವಾಚಂ ವ್ಯಾಕುರುತೇ ಚಿರಂತನಗಿರಂ ಮೀಮಾಂಸತೇಚೋಭಯಂ...' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ

ಇದರ ರಚನಾಕಾರ ವೆಂಕಟಾಧ್ವರಿ. ರಘುನಾಥ ದೀಕ್ಷಿತ ಹಾಗೂ ಸೀತಾಂಬೆಯರ ಮಗ. ವೆಂಕಟಾಧ್ವರಿಯು ನೀಲಕಂಠಚಂಪೂ ರಚನಾಕಾರನಾದ ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತನ ಸಮಕಾಲೀನನೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈತನ

ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. 1636 ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ವಡಗಲೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನೆಂದು ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕಾಂಡ ಪಂಡಿತನಾದ ವೆಂಕಟಾದ್ವರಿಯು ವರದಾಭ್ಯುದಯ ಅಥವಾ ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಚಂಪೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಹಸ್ರ, ಶ್ರೀನಿವಾಸಸಹಸ್ರ, ಯಾದವ ಪಾಂಡವೀಯ, ಶ್ರವಣಾನಂದ ಸುಭಾಷಿತ ಕೌಸ್ತುಭ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾನಂದ ಮುಂತಾದ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.

ವೆಂಕಟಾದ್ವರಿಯು ಮಹಾ ಪ್ರತಿಭಾವಂತನೂ, ಮೇಧಾವಿಯೂ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಲ್ಪನೆಯುಳ್ಳ ಕವಿ. ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಶಾನು ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾವಸು ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಪಾತ್ರವಾಗಿಸಿ ಅವರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಪಂಚದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಇಬ್ಬರು ಗಂಧರ್ವರು ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ದೇಶಪರ್ಯಟನೆಗಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತಾರೆ. ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ದೇಶ, ನಗರ, ವನ, ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ, ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ವಿಭಿನ್ನ ಮನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಜನರು, ದಾರ್ಶನಿಕರು ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಚಾರವು ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳಿಂದ ಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದು ಓದುಗರಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೃಶಾನುಗಂಧರ್ವ ತಾನು ಕಂಡ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ವಿಶ್ವಾವಸುಗಂಧರ್ವನು ಅವನ ದೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನಿತ್ತು, ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ನೀಡಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಈ ಭವಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವ ವಸ್ತು, ವ್ಯಕ್ತಿ ಖಂಡಿತ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ದೋಷವನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವನ್ನು ನಾವು ಗ್ರಹಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ನೀತಿಯ ಸಾರ ಕವಿಯ ಆಶಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತಬಕಗಳೆಂಬ ವಿಂಗಡಣೆ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿವೆ. ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂವಿನಲ್ಲಿ ಕವಿವಾಕ್ಯ, ಉಪೋದ್ಘಾತಗಳು ಸೇರಿ 53 ವಿಭಾಗಗಳು ಇವೆ. ಶ್ಲೋಕಗಳೇ ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದು ಕಾವೇರಿ ನದಿಯ ವರ್ಣನೆಯ ಒಂದು ಗದ್ಯ ಭಾಗ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಉಳಿದೆಡೆ ಗಂಧರ್ವರ ಸಂಭಾಷಣೆಯೇ ವಾಕ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿದೆ. ನಿರಂತರ ಕಥೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಯಾ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿದೆ. ಸಮುದ್ರ ಕಂಡಾಗ ಕೃಶಾನುವಿನ ದೋಷಯುಕ್ತ

ವರ್ಣನೆ, “ರೋಗಾಂತಃ ಶಶೋಟಿ...” ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈಯಾಕರಣಿಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದ್ದು, “ಕಲ್ಯಾಣೋಲ್ಲಾಸಸೀಮಾ...” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಮಧುರ ಪದಬಂಧಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ಕವಿಯು ಮಧುರ ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲೂ ಸಮರ್ಥನೆಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವಾವಸುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ವರ್ಣನೆಯು ಬಹು ಕುತೂಹಲಕರವಾಗಿಯೂ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಕವಿಗಿರುವ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರೀತಿಯು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಬರುವ ಅನೇಕ ಸುಭಾಷಿತಗಳು ಸಹೃದಯರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ಕುರವಿರಾಮ, ಪ್ರಭಾಕರ, ಮಧುರ ಸುಬ್ಬಾಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಬಾಲಕೃಷ್ಣಶರ್ಮಾ ಇವರು ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಳಚಂಪೂ ಅಥವಾ ದಮಯಂತೀ ಕಥಾ

‘ಸಿಂಹಾದಿತ್ಯ’ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟ ಇದರ ಕರ್ತೃ. ತಂದೆ ನೇಮಾದಿತ್ಯ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದೊರೆ ಮೂರನೇ ಇಂದ್ರನ ಆಸ್ಥಾನಕವಿ. ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. 915 ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನು ತನ್ನ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಬಾಣ ಕವಿಯನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭೋಜ ತನ್ನ ಸರಸ್ವತೀ ಕಂಠಾಭರಣದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನನ್ನು ನೆನೆದಿದ್ದಾನೆ. ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಚಂಪೂ ಶೈಲಿಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಲಚಂಪೂವೇ ಪ್ರಥಮ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಭಾಷಾ ಶೈಲಿ ಪ್ರೌಢವಾಗಿದ್ದು, ಮಯೂರ, ಬಾಣ, ಸುಬಂಧುಗಳ ಶೈಲಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ಲೇಷದ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಕವಿ ಈತ. ಕವಿಯ ಶಬ್ದ ಭಂಡಾರ ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದು ವಿವಿಧ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದು ಇವನ ವಿದ್ವತ್ತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯು ಮಹಾಭಾರತದ ವನಪರ್ವದ ನಲೋಪಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಕಥಾವಸ್ತುವಾಗಿ ಹೊಂದಿದೆ. ಒಂದು ಕೃತಿಯು ಓದುಗರ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಕವಿಯ ಅಭಿಮತ. ಅಸಮರ್ಥ ಕವಿಗಳು ಬಾಲಕರಿದ್ದಂತೆ (ಕವಯೋ ಬಾಲಕಾ ಇವ...) ಎಂಬುದನ್ನು “ಜನನೀರಾಗ ಹೇತವಃ” (ಜನ +ನೀರಾಗ, ಜನನೀ+ರಾಗ) ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಚಮತ್ಕಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಯಃ ಶೃಂಗಾರಂ ಜನಯತಿ ನಾರೀಣಾಂ, ಯಃ ಕರೋತ್ಯಾಶ್ರಿತಸ್ಯ ನವಂ ಧನಂ” ಎಂಬ 3ನೆಯ ಉಚ್ಚಾಸ್ತದ ಶ್ಲೋಕವು ಕವಿಯ ಶ್ಲೇಷ ಚಮತ್ಕೃತಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. 6ನೆಯ ಉಚ್ಚಾಸ್ತದಲ್ಲಿ ಬರುವ “ಸಲಿಲಮಿವ ವಿಭಿನ್ನಂ ಜಾಹ್ನವಂ ಯಾಮುನಂ ಚ”

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಈತನಿಗೆ "ಯಾಮುನತ್ರಿವಿಕ್ರಮ" ನೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ಉಂಟು.

ಭೋಜರಾಜ

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆಯ ಮೂಲಕ ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆರುಗನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟವನು ಭೋಜರಾಜ. ಮಾಳವದೇಶದ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಭೋಜನೇ ಬೇರೆ. ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃ ಅವನಲ್ಲವೆಂದೂ ಕೆಲ ವಿಮರ್ಶಕರ ಮತ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶ್ರೀಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಭೋಜರಾಜ ವಿರಚಿತ ಎಂದಿದ್ದರೆ, ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶ್ರೀವಿದರ್ಭರಾಜವಿರಚಿತ ಎಂದಿರುವುದು. ಆದರೆ ಈ ವಿದರ್ಭ ರಾಜನೇ ಭೋಜನೆಂದು ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಕವಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ವಿದ್ವಾಂಸನೂ, ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನೂ, ಸ್ವತಃ ಕವಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಮಾಳವದೇಶದ ಭೋಜರಾಜನೇ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು.

ಕಾಲ : ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕವಿಗಳ ಕಾಲವನ್ನು 'ಇದಮಿತ್ಥಂ' ಎಂದು ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕರ ಸಂಗತಿ. ಆದರೂ ಐತಿಹ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಲ್ಲಾಳಸೇನನ ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧದ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಭೋಜನ ಕಾಲ 11ನೇ ಶತಮಾನವಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭೋಜ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸಾ ಕರ್ತೃವಾದ 10ನೇ ಶತಮಾನದ ರಾಜಶೇಖರನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾಳವ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ 10ನೇ ಶತಮಾನದ ಮುಂಜ ವಾಕ್ಪತಿರಾಜರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಭೋಜನ ರಾಜಮೃಗಾಂಕದಲ್ಲಿ ಅವನು 1047ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. 1011 ರಿಂದ 1019ರವರೆಗೆ ಭೋಜರಾಜನು ಚಾಳುಕ್ಯರ 3ನೇ ಜಯಸಿಂಹನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಭೋಜನ ಕಾಲವನ್ನು 1010ರಿಂದ 1065 ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಜೀವನ : ಬಲ್ಲಾಳ ಕವಿಯ ಭೋಜಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಜೀವನ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಭೋಜನು ಪರಮಾರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಸಿಂಧುಲನ ಮಗ. ಭೋಜನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಸಿಂಧುಲನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಮಗನನ್ನು ತಮ್ಮನಾದ ಮುಂಜನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮರಣವನ್ನಪ್ಪುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಭೋಜನು ಮುಂಜನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲೇ ಬೆಳೆದು ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಅನೇಕ ಕಲೆ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದನು. ಮುಂಜನು ಭೋಜನ ಜನ್ಮಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದಾಗ, ಜ್ಯೋತಿಷಿಯು

ಪಂಚಾಶತ್ಪಂಚವರ್ಷಾಣಿ ಸಪ್ತಮಾಸಾ ದಿನತ್ರಯಮ್ |

ಭೋಜರಾಜೀನ ಭೋಕ್ತವ್ಯಃ ಸಗೌಡೋ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥಃ ||

55 ವರ್ಷಗಳು, ಏಳು ತಿಂಗಳು, ಮೂರು ದಿನಗಳು ಭೋಜನು ಗೌಡದೇಶ ಸಹಿತ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥವನ್ನು ಆಳುವನು ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಆಗ ಮುಂಜನು ಭೋಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ಭೋಜನು ವತ್ಸರಾಜನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮುಂಜನಿಗೊಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಮಾಂಧಾತಾ ಚ ಮಹೀಪತಿಃ ಕೃತಯುಗಾಲಂಕಾರಭೂತೋ ಗತಃ

ಸೇತುರ್ಯೇನ ಮಹೋದಧೌ ವಿರಚಿತಃ ಕ್ಲಾಸೌ ದಶಾಸ್ತಾಂತಕಃ |

ಅನ್ಯೇ ಚಾಪಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಪ್ರಭೃತಯೋ ಯಾತಾ ದಿವಂ ಭೂಪತೇ

ನೈಕೇನಾಪಿ ಸಮಂ ಗತಾ ವಸುಮತೀ ಮುಂಜ ತ್ವಯಾ ಯಾಸ್ಯತಿ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಓದಿದ ಮುಂಜ ವೈರಾಗ್ಯ ಹೊಂದಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಭೋಜನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಈ ಕಥೆಯು ಏನೇ ಇರಲಿ. ಆದರೆ ಭೋಜನು ಅನೇಕ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾಗಿದ್ದ-ನೆಂಬುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲ .

ಭೋಜನ ಕೃತಿಗಳು :

ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಭೋಜನು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಯೋಗ, ವೇದಾಂತ, ಆಯುರ್ವೇದ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ವ್ಯಾಕರಣ,

ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯೆ, ಸುಭಾಷಿತ, ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ 84 ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಅವನ ಸರಸ್ವತೀ ಕಂಠಾಭರಣ ಕೃತಿಯ ಈ ಹೇಳಿಕೆಯೇ ಪ್ರಮಾಣ.

“ಇಹ ಹಿ ಶಿಷ್ಟ ಶಿರೋಮಣಿ ನಿಖಿಲ ನಿರವದ್ಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಪೂರ್ವ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಪ್ರಚಂಡ ಭುಜದಂಡ ಪರಾಕ್ರಮಾರ್ಜಿತ ಚತುರಶೀತಿ ಬಿರುದ ಪ್ರಕಾಶಿತ ಸ್ವಕೃತ ಗ್ರಂಥ ಸಮಾಜಃ ಶ್ರೀಭೋಜರಾಜಃ.”

ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾಸೂರಿ ವಿರಚಿತ ಪ್ರಭಾವಕ ಚರಿತ ಗ್ರಂಥವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.

ಭೋಜವ್ಯಾಕರಣಂ ಹೈತದ್ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ |

ಅಸೌ ಹಿ ಮಾಲವಾಧೀಶೋ ವಿದ್ವಚ್ಚಕ್ರಶಿರೋಮಣಿಃ ||

ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರದೈವಜ್ಞ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ನಿರ್ಮಮೇ |

ಚಿಕಿತ್ಸಾ ರಾಜ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ತತ್ರ ವಾಸ್ತುದಯಾನಿ ಚ ||

ಅಂಕ ಶಾಕುನಕಾಧ್ಯಾತ್ಮ ಪ್ರಶ್ನ ಚೂಡಾಮಣೀನಿಹ |

ವಿಕೃತಿಂ ಚಾಯಸದ್ಭಾವೇ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಂ ಮೇಘಮಾಲಯಾ ||

ಶಾಸ್ತ್ರ	ಕೃತಿಗಳು
1. ಜ್ಯೋತಿಷ	- ಆದಿತ್ಯಪ್ರತಾಪಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ರಾಜಮೃಗಾಂಕಃ, ವಿದ್ವಜ್ಜನ ವಲ್ಲಭಃ
2. ಯೋಗ/ವೇದಾಂತ	- ನಾಮಮಾಲಿಕಾ, ರಾಜಮಾರ್ತಾಂಡಃ (ಯೋಗಸೂತ್ರವೃತ್ತಿಃ)
3. ಆಯುರ್ವೇದ	- ಆಯುರ್ವೇದ ಸರ್ವಸ್ವಃ, ವಿಶ್ರಾಂತಿ ವಿದ್ಯಾವಿನೋದಃ
4. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ	- ವ್ಯವಹಾರಸಮುಚ್ಚಯಃ, ಚಾರುಚರ್ಯಾ
5. ವ್ಯಾಕರಣ	- ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಮ್, ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣಮ್
6. ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯಾ	- ಸಮರಾಂಗಣಸೂತ್ರಧಾರಃ
7. ಕಾವ್ಯ	- ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣಮ್, ವಿದ್ಯಾವಿನೋದಃ
9. ಸುಭಾಷಿತ ಪ್ರಬಂಧ	- ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಗ್ರಹಃ
10. ಶೈವ ದರ್ಶನ	- ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಃ
11. ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ	- ಶೃಂಗಾರಪ್ರಕಾಶಃ

ಬಾಲಕಾಂಡದ ಕಥಾಸಾರಾಂಶ

ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯ ನಂತರ ರಾಮಾಯಣ ಗ್ರಂಥೋತ್ಪತ್ತಿಯ ವಿವರಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆದಿಕವಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ತಾನು ರಚಿಸಿದ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡಿಸಲು ಲವಕುಶರನ್ನು ಶಿಷ್ಯರನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿ ಅವರ ಮೂಲಕ ರಾಮಾಯಣದ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗುವರು. ಒಮ್ಮೆ ರಾಮ, ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದವನಾಗಿ, ತನ್ನ ಸಹೋದರರೊಂದಿಗೆ ಕಥಾಶ್ರವಣ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಲವಕುಶರನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಭವನಕ್ಕೆ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅವರಿಂದ ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ರಾಮಾಯಣವು ಹಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು- ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಿಯ ರಾಜ ದಶರಥ. ಸಂತಾನಹೀನನಾದ ಅವನು ಋಷ್ಯಶೃಂಗರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗವನ್ನೂ, ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದನು. ಹೀಗಿರುವಾಗ, ರಾವಣನ ಪ್ರತಾಪಕ್ಕೆ ತತ್ತರಿಸಿದ ದೇವಗಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಕ್ಷೀರ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಮಹಾ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮೊರೆಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ತಾನು ದಶರಥಪುತ್ರನಾಗಿ ಜನಿಸಿ ರಾವಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಾಗಿ ಆಶ್ವಾಸನೆ ನೀಡಿ ಅಂತರ್ಧಾನನಾಗುತ್ತಾನೆ ವಿಷ್ಣು. ರಾಮನ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಬ್ರಹ್ಮ.

ಇತ್ತ ಯಜ್ಞಕುಂಡದಿಂದ ಯಜ್ಞಪುರುಷನೊಬ್ಬ ಪಾಯಸವಿರುವ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ದಶರಥನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಕೌಸಲ್ಯಾ, ಕೈಕೇಯಿಯರು ಸುಮಿತ್ರೆಯೊಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪಾಲನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿ, ಕೌಸಲ್ಯಗೆ ರಾಮನು, ಕೈಕೇಯಿಗೆ ಭರತನು, ಸುಮಿತ್ರಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಶತ್ರುಘ್ನರೆಂಬ ಯಮಳಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದರು. ಒಮ್ಮೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ದಶರಥನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿ, ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ತನ್ನ ಯಜ್ಞರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೋರಿದರು. ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಜೊತೆ ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಅವರ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ತಡೆಯಾಗಿದ್ದ ತಾಟಕಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಗೌತಮರ ಪತ್ನಿ ಅಹಲ್ಯಾದೇವಿಯ ಉದ್ಧಾರದ ನಂತರ ಮಿಥಿಲೆಗೆ ತೆರಳಿ, ಸೀತೆಯೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹವಾಗುತ್ತಾನೆ ರಾಮ. ವಿವಾಹದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದಶರಥಾದಿಗಳನ್ನು ಜನಕಮಹಾರಾಜನು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಊರ್ಮಿಳೆಯನ್ನು, ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕುಶದ್ವಜನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮಾಂಡವೀ ಹಾಗೂ ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾರೆ. ವಿವಾಹಾನಂತರ ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ

ದಶರಥನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ಪರಶುರಾಮನ ಭೇಟಿಯಾಗಿ, ರಾಮನು ಅವನ ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿದು, ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸಂಸಾರ ಸಮೇತನಾಗಿ ದಶರಥ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವನು.

ಭೋಜನ, ಮೂಲಕಥೆಯ ನಡುವೆ ಸೂಕ್ತ ಸಂದರ್ಭ ಒದಗಿದಾಗ ಮಹಾ-ಬಲಿಯ ವೃತ್ತಾಂತ, ಕುಮಾರ ಜನನ, ಗಂಗಾವತರಣ, ಗಂಗೆಯ ಹಾಗೂ ಭಗವಾನ್ ಗಂಗಾಧರನ ವರ್ಣನೆ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಜನ್ಮ ವೃತ್ತಾಂತ, ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಯಾದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಬಾಲಕಾಂಡಸಂಗ್ರಹಾಂತರ್ಗತ ಭಾಗಗಳು

ಹೇರಂಬ ಗಣಪತಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ಚಂಪೂಕಾವ್ಯ ಪ್ರಶಂಸೆ
ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮಹರ್ಷಿಯ ಗರಿಮೆ ಹಾಗೂ ಬಾಲಕಾಂಡದ ಉಪಕ್ರಮ
ಲವಕುಶರ ವರ್ಣನೆ
ಶ್ರೀ ರಾಮಕಥೆಯ ಆರಂಭ
ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಚಿತ್ರಣ
ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ
ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಭಗವಂತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ
ಶ್ರೀರಾಮ ಜನನ ಕಥೆ
ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಆಗಮನ
ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮಹರ್ಷಿಗಳೊಡನೆ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಗಮನ
ತಾಟಕಾ ವಧೆಯ ಪ್ರಸಂಗ
ರಾಮನಿಂದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಯಾಗ ರಕ್ಷಣೆ
ಕೌಶಿಕ ಉತ್ತತ್ತಿ ಕಥೆ
ಗಂಗೆಯ ಉದ್ಭವ ಹಾಗೂ ಕುಮಾರಸಂಭವ [ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನ ಜನನ]
ಗಂಗಾವತರಣದ ಪ್ರಸಂಗ
ಗಂಗಾವತರಣದ ಹಾಗೂ ಭಗವಂತನಾದ ಗಂಗಾಧರನ ವರ್ಣನೆ
ವಿಶಾಲಾ ಪುರದ ಕಥೆ
ಅಹಲ್ಯಾ ಶಾಪ ವಿಮೋಚನೆ
ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮಹರ್ಷಿಯ ಉಪಾಖ್ಯಾನ
ಸೀತಾ ವಿವಾಹ ಪ್ರಸಂಗ
ಸೀತಾರಾಮಕಲ್ಯಾಣ
ಪರಶುರಾಮರ ಆಗಮನ
ಬಾಲಕಾಂಡದ ಉಪಸಂಹಾರ

INTRODUCTION

CHAMPU

Champu is a harmonious blend of Prose and Poetry. It catches the attention of the Poetic connoisseurs with its nicely balanced words, lucid style and lofty imagination. Dandin in his काव्यादर्श states

“गद्यपद्यमयी काचित् चम्पूरित्यभिधीयते” (काव्यादर्शः 1-31)

Haridasa Bhattacharya advocates the following explanation of the word चम्पू-चमत्कृत्य पुनरिति सहृदयान् विस्मयीकृत्य प्रसादयतीति चम्पूः। Some critics are of the opinion that the word Champu is derived from the root चपि गत्यां and it amounts to चम्पयतीति चम्पूः. In toto one can say that champu is a happy admixture of Prose and Poetry. Rhetoricians like Hemachandra, Vagbhata, Vishwanatha, Sharadatanaya are unanimous in this regard. If Prose has an indelible impression on the inquisitive readers on account of their lofty descriptions and subtle meaning Poetry will have its sway due to its metrical musings and rhythmic words in keeping with the situations and sentiments. This harmonious blend of Prose and Poetry creates a new genre of Literature which will be very effective in its outcome.

Harichandra the author of Jeevandharachampu opines that Champu would be attractive like a young maiden who would be a blend of beauty and youth :

गद्यावली पद्यपरम्परा च प्रत्येकमुत्पादयति प्रमोदम् ।

हर्षप्रकर्षं तनुते मिलित्वा द्राक् बाल्यतारुण्यवतीवकन्या ॥

(जीवन्धरचम्पूः – 1.9)

Bhoja the Author of Champu Ramayanam claims that the combination of Prose and Poetry creates a special effect just as good music being accompanied by instruments has a special effect on the ears :

गद्यानुबन्धरसमिश्रितपद्यसूक्तिः ।

हृद्या हि वाद्यकलया कलितेव गीतिः ॥ (चम्पूरामायणम् – 1.3)

Venkatadhwari the Author of Vishwagunadarshachampu states that the combination of Prose and Poetry would be like the combination of honey and grapes:

सङ्गः कस्य हि न स्वधेतु सुधियः माद्रीकमृद्वीकयोः ॥

(विश्वगुणादर्शचम्पूः – 1-4)

Annacharya the author of Tatvagunadarsha Champu opines that the combination of Prose and Poetry would be like that of the Padmaraga gems studded to the pearl necklace. Jeevaraja the author of Gopalachampu feels that the combination of Prose and Poetry would be pleasant like watersports. Padmaraja the author of Balabhadragavata Champu states that the combination of Prose and Poetry, would be like the garland of Tulasi endowed with fresh fragrant leaves.

Chavinatha Tripathi in this background has summarised the beauty of the word Champu as follows:

गद्यपद्यमयं श्रव्यं सबन्धं बहुवर्णितम् ।

सालङ्कृतं रसैः सिक्तं चम्पूकाव्यमुदाहृतम् ॥

Origin and Development of Champu

The blend of Prose and Poetry could be traced back to Vedas themselves, the first written record available to us in world Literature. The mixed style of Prose and Poetry could be seen in Taittiriya, Maitrayanee and Kathaka Samhita along with some portions of Atharva Veda. The आख्यान's of Vedas predominantly possess the mixed style. The third chapter of Aithareya Brahmana consisting of Harichandropakhyaṇa, some of the Upanishads like Katha, Prashna, Mundaka, the fifth chapter of Shrimad Bhagavatha Purana, the fourth Amsha of Vishnu Purana,

the Poushya Parva an integral part of Adi Parva of Mahabharatha, a Buddhist text known as Jathakamala, Hitopadesha, Panchatantra and so on has a combination of Prose and Poetry. The mixed style can be noticed in some of the inscriptions like Harishena Prashasti on Samudragupta dating back to 3rd Century. This Prashasti commences with long metres like Sragdhara, Shardulavikreedita wherein the glory of Samudragupta is highlighted and the succeeding Prose Passage narrates the world conquest tour undertaken by Samudragupta.

Poets are given the freedom of naming the divisions which occur in the middle of the Champu such as स्तवक, उद्योग, आश्वास, विलास, उल्लास, अङ्क, काण्ड, तरङ्ग, लम्बक, कल्लोल, मनोरथ, बिन्दु, परिच्छेद and so on. An exception to this could be seen in Vishwagunadarsha Champu of Venkatadhwari wherein the divisions themselves would form the respective subject matter.

Champu can be broadly divided into four depending on their source and subject matter:

1. Mythological or Historical themes could be the source like Nala Champu, Varadambika Parinaya Champu and so on.
2. It could be purely imaginative as in case of Vikramasena Champu.
3. It could be a narrative pertaining to important pilgrim centres like Vishwagunadarsha Champu and so on.
4. It could be philosophical in its tone and tenor like Tattvagunadarsha Champu and so on.

A Brief History of Champu Literature

Trivikrama Bhatta's Nala Champu is the earliest Champu work available to us now. Simhadithya was also the name by which Trivikrama Bhatta was known. He is also the author of Madalasa Champu. Yashastilaka Champu of Somadeva belongs to the same

Century. Somadeva belonged to Digambar Jain who was a Court Poet of Arikesari III of Chalukyas who in turn was a contemporary of Krishna hailing from Rashtrakutas. Emancipation is possible only by following the basic tenets of Jains states Somadeva. The theme of the Champu is the hardships experienced by king Yashodhara in his earlier lives and ultimately getting emancipation by following the tenets of Jainism. Jeevandhara Champu was another notable work which was written during the same time. Taking the clue from Uttarpurana of Gunabhadra, the Jain Poet Harishchandra has penned this work. It narrates the story of Jeevandhara in eleven Lambakas.

Champuramayana of Bhoja is the most popular work among the existing and extant Champu genre of Literature. Popularly known as Ramayana Champu this work closely follows the pattern of Valmiki Ramayanam in its content and division. The work abounding in Vaidarbhi style is very attractive and popular on account of its lucid and free flowing style with nicely balanced words which at once creates a direct impact on the readers with its gingling, rumbling and tingling words. The work belongs to 9th Century.

We do not know the real name of Abhinava Kalidasa who was supposed to be a Court Poet of king Rajashekhara who ruled in South India. His work Bhagavata Champu has derived inspiration from Srimad Bhagavatham.

Soddala's Udayasundarikatha very reverentially takes the names of Kalidasa, Bana, Vakpatiraja and so on and hence he must have derived inspiration from them.

Anantha Bhatta has composed Champu Bharatha in 12 Sthabaka's having derived inspiration from Mahabharatha the veritable source of inspiration. It is written in an obtruse and pedantic style wherein the scholastic profundity scores over the melody and rhyme, the hallmark of Champu Ramayanam.

Virupaksha Vasantotsava Champu is a historical Champu composed by Ahobalasuri who flourished in 14th Century. It has a graphic portrayal of the celebrations of the car festival to Lord Virupaksha of Hampi.

Anandavrindavana Champu is the 15th Century celebrated work of Paramananda who had the title Kavikarnapooru on account of his total mastery over Poetic diction. Divided into 22 divisions called Sthabaka the work picturesquely portrays the childhood pranks of Lord Krishna.

15th and 16th Centuries produced many biographies in Champu Style. Foremost among them were written by Tirumalamba who has graphically portrayed the greatness of Achutaraya's regime who ruled Vijayanagar and who was her husband. Somanatha the Court Poet of Krishnadevaraya has depicted the life and achievements of Vyasatheertha as Vyasayogi Charitham. Ramanujacharya a Poet of 16th Century has depicted the life of the great Acharya Ramanuja in his Ramanuja Champu.

Neelakantavijaya Champu of Nilakantha Deekshitha is a noteworthy work of 17th Century. Nilakanta Deekshitha was a great Shaivite who belonged to the illustrious family of Appayya Deekshitha and credited with many works. His command over Vakrokti and Vyakarana is admirable and his style is very dignified and scholastic.

Vishwagunadarsha Champu of Venkatadhwari is another important work of this Century. Venkatadhwari is also credited with 3 other Champu's like Varadabhyudaya Champu, Uttara Champu and Shrinivasa Champu. Varadaraja the presiding deity of Kanchi is the subject matter of Varadabhyudaya Champu. Uttara Champu derives its inspiration from Uttarakanda of Ramayanam. Shrinivasa Champu vividly portrays the greatness of Lord Shrinivasa the presiding deity of Tirumala.

The art of Champu is not lagging behind even in 20th Century which removes the misconception that we have to merely gloat over the past. 20th Century Champu works presents wide variety of approaches and both qualitatively and quantitatively represent a massive and impressive contribution. The following Champu's could be mentioned in passing which have been written in the past 50 years:

राजरत्नमालाचम्पू: of द्विभाषि सोमनाथशास्त्री (1968), श्रीसर्वज्ञेन्द्रचम्पू: of हित्तलहल्लि गोविन्दभट्ट: (1968), श्रीशरन्नवरात्रोत्सवचम्पू: of कृष्णजोयिस् (1976), श्री राघवेन्द्रगुरुसर्वभौमसप्तरात्रोत्सवचम्पू: of पञ्चमुखि राघवेन्द्राचार्य: (1977), श्री विद्यावाचस्पतिशम्भुलिङ्गेश्वरविजयचम्पू: of पण्डरीनाथाचार्य गलगलि (1982), प्रह्लादचम्पू: of कनराडि विठ्ठलोपाध्याय: (1989), तीर्थराजचम्पू:, पत्रसन्देशचम्पू: and चन्द्रशेखरेन्द्रचम्पू: of अभिराजराजेन्द्रमिश्र:, अस्मत्चम्पू: of अरेयर् श्रीरामशर्मा, राजेन्द्रचन्द्रोदयचम्पू: of रुद्रदेवत्रिपाठी and so on.

Pancha Champukavyas

Champu Ramayanam of Bhoja, Champu Bharatham of Anantha-bhatta, Neelkanthavijaya Champu of Neelakantha Deekshitha, Vishwagunadarsha Champu of Venkatadhwari, and Nala Champu of Thrivikramabhatta form the five great Champus.

Champu Ramayanam

Having derived inspiration from the Adikavya of Valmiki, viz., Valmiki Ramayanam, this work of Bhoja has emerged. It follows the pattern of Valmiki Ramayanam as each division is known as Kanda. The style of the Poet is lucid and attractive. Prasada Guna and Vaidarbhee Style has been uniformly followed here. The most important commentators on this work are Narayana, Ramachandra, Kameshwara, Manadeva and Ghanashyama. Bhoja seems to have written this work upto Sundarakanda from Balakanda.

The command of the Poet over alliteration could be noticed in the 21st verse of Ayodhyakanda.

नैवाभवस्त्वमिह शीलवतीषु गण्या
नैवाभजत्पितृमतां गणनां स रामः ।
नैवापमात्मजसुखान्यहमप्यनार्ये
नैवापमम्बुभरतेन न मे प्रदेयम् ॥

The description that the bark garments of Rama became wet and sanctified on account of the tears of Sita when the former was departing to the forest is very attractive:

अथ रघुकुलनाथो मध्यमाम्बानियोगा-
दुणवति परिधाने मङ्गलार्हे निराशः ।
अधिकुचतटवल्गज्जानकीबाष्पसेका-
दपगतखरभावं वल्कलं पर्यधत् ॥ (2.38)

When Sita started moving towards the forest being accompanied by Rama, having abandoned Ayodhya suggestively indicates all the future events which are going to follow:

यथा यथा राघवराजधानीं विहाय सीता विपिनोत्सुकाऽभूत् ।
तथा तथाऽजायत यातुधाना लङ्कां विना राक्षसराजलक्ष्मीः ॥ (2.43)

Bhoja is an adept even in writing Prose Passages wherein one can notice the sound echoing the sense which is the hallmark of the style of pre raphaelitic Poets in English Literature like Donatello, Gabriel Rossetti and others. The following passage could be taken as a pointer in that direction :

तस्मात्समस्तक्षेत्रवर्गपाटन-वरिष्ठधारापरश्वध-भरणभीषणवेष-भार्गव
भङ्गादपरिच्छिन्नतरशौर्य-शालिनि सौजन्यभाजने जनानुरागनिलये निर्मत्सरे वत्सले
वत्सेऽस्मिन्विश्वंभराभारं चिरकालधार्य-माणमार्यै-रनुमतः सन्नवतार्य
विश्रान्तिसुखमनुभवितुमभिलषामीति ।

wherein the harsh syllables indicate the cruelty of Parashurama and the soft syllables indicate the soft delicate nature of Rama. The lucid and racy style of the Poet could be seen in Balakanda itself, wherein we have the adoration of the Lord :

नारायणाय नलिनायतलोचनाय
नामावशेषित महाबलिवैभवाय ।
नानाचराचरविधायकजन्मदेश-
नाभीपुटाय पुरुषाय नमः परस्मै ॥ (1.16)

Timely proverbs also catch our attention in Champu Ramayanam.

1. क्षीरोदमाश्रयति किं तृषितश्चकोरः? (2.6)
2. कैकेयि मामुपयमं नयतीति मन्ये । (2.15)
3. जललिपिरिति कामं सङ्गिरन्तां गिरं ताम्। (2.19)
4. राकाचन्द्रे राजमानेष्यभावं वीरुच्छन्ना चन्द्रकान्तस्थलीव। (2.23)
5. सन्नासयन्निव धनुर्ध्वनिना पुलिन्दः। (2.31)

Champu Bharatham

Chmpu Bharatham by Anantha Bhatta is an inspiration from Mahabharatha of Vyasa in keeping with the statement 'व्यासोच्छिष्टं जगत्सर्वम्'. The story of Mahabharatha is delineated in 12 Stabaka's, 1041 Verses and more than 200 Prose Passages in this work in a dignified and majestic style. The language of the Poet is terse, coupled with strange and unusual imaginations which could be seen in the very first verse of the third Stabaka:

पृथिव्या वाचाऽथ पृथातनूजो हरिं पुरोधाय समं बलौघैः ।
परस्परस्नेहमिवैष मातुं प्रस्थं ययौ खाण्डवशब्दपूर्वम् ॥

The lulling alliteration could be visualised on the letter 'णी' in the following verse wherein the agitated antelopes are gazing in different directions of the river the Yamuna in spate, when the king is about to release his shaft on them:

क्षोणीपतौ मदकलं प्रतिकृष्णसारं
तूणीमुखे पतितपाणिनखाङ्कुरेऽस्मिन् ।
एणीकुलानि तरलैर्यमुनाजलानां
वेणीमिवाक्षिवलनैर्विपिने वितेनुः ॥

A nice alliteration could be seen here:

अथभिल्लमल्लकरुवल्लभावुभा-वरिफुल्लभल्ल-कुलशल्यपल्लवैः ।
स्थगितावलोकसरणिं दिवौकसां समरं भयङ्करजवं वितनेतुः ॥

Neelakantavijaya Champu

Neelakantavijaya Champu in 5 Ashwasa's describes the popular mythological story of Churning of the Ocean. Deekshitha is an adept in the usage of वक्रोक्ति and hence the statement "नीलकण्ठस्य वक्रोक्तिः सा मुग्धेन्दुकलानिभा" is very popular. In fact, the Poet commences the work with his characteristic वक्रोक्ति -

वन्दे वाञ्छितलाभाय कर्म किं तन्न कथ्यते ।
किं दम्पतिमिति ब्रूयामुताहो दम्पती इति ॥

The verse discloses the grand synthesis behind all men and women through the conception of Ardhanarishvara as the highest God.

Grand procession of Devendra, the curse of Sage Doorvasa, battle of Celestials and Demons, the dialogue between Bruhaspati and Shukra, the narration of Vaikuntha, the severity of Poison, Lord Shiva consuming the Poison and the emergence of Nectar have been graphically portrayed here. Satire is the forte of the Poet and this has been exclusively depicted in Kalividambana by the Poet.

Neelakanta Deekshitha was an adept in व्याकरणम्, पूवमीमांसा, उत्तरमीमांसा coupled with his unparalleled devotion towards Lord Shiva as could be gleaned here :

वाचं व्याकुरुते चिरन्तनगिरं मीमांसते चोभयम् ।
पान्थः काव्यपथेषु पादकमले सक्तः पुरारेरिति ॥

ममेतत् कथयिष्यतीति रचितं काव्यं मया तत्पुनः ।
तावद् वक्ष्यति वा न वा तदुपरि न्यस्तः समस्तोभरः ॥

Neelakanta Deekshitha carved a niche for himself by composing different works on Lord Shiva in different genres like Shivaleelarnavam, Gangavataranam, Shivatattvarahasyam, Shivotkarshamanjari and so on, wherein the common factor is his unflinching devotion towards Lord Shiva.

Vishwagunadarsha Champu

This work of Venkatadhwari is novel from the point of view of its subject matter as well as delineation. The geographical regions of the country have been graphically portrayed here. The cultural ethos of our country from Badari to Kanchi is nicely depicted here. Krushanu and Vishwavasus are the two Gandharvas who perceive the happenings of the world through their aerial survey and take negative as well as positive stand respectively in all the 53 descriptions.

विश्वावलोक्तस्पृहया कदाचित् विमानमारूढ्यसमानवेषम् ।
कृशानु विश्वावसुनामधेयं गन्धर्वयुग्मं गगने चचार ॥
कृशानुरकृशासूयः पुरोभागिपदं गतः ।
विश्वावसुरभूद्विश्वगुणग्रहणकौतुकी ॥

This Champu in the form of narration reflects the Social, Cultural and Religious Ethos of the Country belonging to 17th Century.

The following verse may be cited from the point of view of nicely balanced works:

कल्याणोल्लाससीमा कलयतु कुशलं कालमेघाभिरामा
काचित् साकेतधामा भवगहनगतिक्लान्तिहारिप्रणामा ।
सौन्दर्यहीणकामा धृतजनकसुता सादरपाङ्गदामा
दिक्षु प्रख्यातभूमा दिविषदभिनुता देवता रामनामा ॥

There is no division like Stabaka or Kanda here, but each description is a division by itself. Excepting the grand narration of river Kaveri in Prose. Poetry outshines the Prose here. Though there is no succession of events, it still has a glamour of its own.

Nice proverbs are also not lagging behind here -

1. गाव्यं दुग्धमपास्य पास्यति जनः को वा यवागूरसं?
2. तिमिरेभ्यो नहि भयं दीपश्चेल्लभ्यते महान्।
3. कष्टं शिष्टक्षतिकृति कलौ काश्यम्च्छन्ति विद्याः। and so on.

Though Venkatadhwari is credited with other Champu's like Hasthigiri Champu, Varadabhyudaya Champu, Uttara Ramayana Champu, it is Vishwagunadarsha Champu, which has firmly established Venkatadhwari as a Writer of eminence and erudition.

Nala Champu

This is the first available Champu among the galaxy of Champu's composed by Trivikrama Bhatta for which the episode of Naladamayanthi Katha (Nalopakhyana) of Vanaparva of Mahabharatha is the basis. The style of Trivikrama reminds us of the style of Subandhu and Bana the celebrated Prose Writers. Shlesha is the forte of the Poet and he is known to use different nouns and adverbs in different unusual combinations as he has total mastery over them.

Just as the arrow when released reaches its target, so should the Poetic Composition reach the hearts of the Poetic Connoisseur states Trivikrama Bhatta.

किं कवेस्तस्य काव्येन किं काण्डेन धनुष्मतः ।
परस्य हृदये लग्नं न घूर्णयति यच्छिरः ॥

Incapable of Poetic talent such immature Poets are no better than urchins states Trivikrama Bhatta.

अप्रगल्भाः पदन्यासे जननीरागहेतवः ।
 सन्त्येके बहुलालापाः कवयो बालका इव ॥
 (जन+नीरागः, जननी+रागः)

Poet's mastery over Shlesha could be noticed here in the following Prose:

यः शृङ्गारं जनयति नारीणां न अरीणां, यः करोति आश्रितस्य नवं धनं न (वं) धनं, यो गुणेषु रज्यते न रमणीनां न रमणीनां, यस्य च नवंस्याग्रधारेषु श्रूयते नलोपाख्यानं न लोपाख्यानं and so on.

Trivikrama very reverentially takes the names of Vyasa and Bana whereas Bhoja in his Saraswathikantabharana has remembered Trivikrama with reverence. Nala Champu has been commented by Chandapala, Gunavinayagani, Damodara Bhatta, Nagadeva and others.

Trivikrama calls Nalachampu as Damayanti Katha and at the end of every Uchchvasa of this work the word Haricharanasaroja occurs as a constant refrain on par with Lakshyanka of Kiratarjuneeya and Tryanka of Magha.

The following verse which eulogises Ramayanam is very charming:

सदोषणापि निर्दोषा सुखरापि सुकोमला ।
 नमस्तस्मै कृता येन रम्या रामायणी कथा ॥ (नलचम्पूः – 1.11)

I offer my salutations to the author of Ramayanam. Though the work depicts the demon Dooshana it is without Dosha, though it narrates the bad deeds of Khara, still it is tender. The verse has a nice Virodhabhasa Alankara.

BHOJA

Generally it is taken that king Bhoja is the author of Champu Ramayanam or Ramayana Champu. Some critics are of the opinion that the author of Shringaraprakasha the King of Malava is different from Bhoja the Author of Champu Ramayanam.

The reason behind this conclusion is that, at the end of Shringaraprakasha we have the statement “इति श्री महाराजाधिराज भोजराजविरचित...” whereas at the end of Champu Ramayanam, we have the statement as “इति श्री विदर्भराजविरचिते...” Lakshmanasuri the Author of Yuddhakanda has clarified that the Author of Champu Ramayanam is none other than Bhoja, the King of Vidarbha. Since we don't have enough proof to state that the Bhoja the king of Malava was an able ruler, a Poetic Connoisseur and an Eminent Poet we can conclude that Vidarbha Bhoja is Malava Bhoja. If one sees the Vaidarbhee Style used in Champu Ramayanam one may conclude that he himself has acclaimed as Vaidarbheeraja on himself.

Date

Fixing up date and time is difficult proposition in Samskrit Literature for anyone. Still on account of following reasons we can state that Bhoja lived in 11th Century.

Bhoja quotes the name Rajashekara the 10th Century Rhetorician in his Works. In one of the verses he has quoted the name of Vakpatiraja. Rajamrganka one of the Works of Bhoja mentions that he ruled in 1047 A.D. It is also believed that Bhoja used to fight the war with Jayasimha the third of Chalukyas between 1011 and 1019. With these evidences, we can state that Bhoja must have lived in 11th Century.

Life

Bhoja the son of Sindhula was a celebrated ruler of the Dynasty of Paramaras. He seems to have ascended the throne in 1010 and ruled for 55 years.

पञ्चाशत्पञ्चवर्षाणि सप्तमासा दिनत्रयम् ।

भोजराजेन भोक्तव्यः सगौडो दक्षिणापथः ॥

Ballalasena in his work Bhojaprabandha has narrated an interesting Story regarding Bhoja. According to this version, Bhoja seems to have lost his father in his infancy and must have been in the care of his uncle Munja wherein he had mastered different branches of learning and was very popular. Unable to tolerate the popularity of his nephew, Munja told his subordinate Vatsaraja to kill Bhoja. But, Vatsa protected Bhoja in his house and displayed a artificial head of Bhoja which was smeared with blood as proof of Bhoja's death and gave him a letter which was written by Bhoja. Having read the letter, Munja was full of remorse and having handed over the Kingdom to Bhoja departed to the Forest.

Works of Bhoja

Bhoja's Scholarship over various branches of learning could be gleaned here with the statement of Chandraprabhasuri's Prabhavakacharita:

भोजव्याकरणं ह्येतच्छब्दशास्त्रं प्रवर्तते ।

असौ हि मालवाधीशो विद्वच्छक्रशिरोमणिः ॥

शब्दालङ्कारदैवज्ञ तर्कशास्त्राणि निर्ममे ।

चिकित्सा राज्यसिद्धान्त तत्र वास्तूदयानि च ॥

अङ्कशाकुनकाध्यात्मप्रश्नचूडामणीनिह ।

विकृतिं चायसद्भावे अर्थशास्त्रं मेघमालया ॥

A reputed commentator on Bhoja's Saraswatikanthabharana has given an account of Eighty Four Works having been written by Bhoja and he seems to have given names to the Work based on titles and encomiums bestowed on him:

इह हि शिष्टशिरोमणि-निखिलनिरवद्यनिर्माण-पूर्वप्रजापति-प्रचण्ड-
भुजदण्डपराक्रमार्जित-चतुरशीति-बिरुदप्रकाशित-स्वकृतग्रन्थसमाजः
श्रीभोजराजः।

Bhoja seems to have been a Prolific Writer with multifaceted genius who has composed Works pertaining to Jyotisha, Kosha, Yoga, Vedanta, Ayurveda, Dharamashastra, Vyakarana, Vastuvidya, Shaivadarshana, Kavya, Subhashita etc. The following works may be mentioned just to illustrate the point.

१. ज्योतिषम् – आदित्यप्रतापसिद्धान्तः, राजमृगाङ्कः, विद्वज्जनवल्लभः
and so on.
२. योगः/वेदान्तः – नाममालिका, योगसूत्रवृत्तिः (connected to
पतञ्जल-योगसूत्राणि), राजमार्ताण्डः
३. आयुर्वेदः – आयुर्वेदसर्वस्वः, विश्रान्तिविद्याविनोदः
४. धर्मशास्त्रम् – व्यवहारसमुच्चयः, चारुचर्या
५. व्याकरणम् – शब्दानुशासनम्, सरस्वतीकण्ठाभरणम्
६. वास्तुविद्या – समराङ्गणसूत्रधारः
७. काव्यम् – चम्पूरामायणम्, विद्याविनोदः
८. सुभाषितप्रबन्धः – सिद्धान्तसङ्ग्रहः
९. शैवदर्शनम् – तत्त्वप्रकाशः
१०. अलङ्कारशास्त्रम् – शृङ्गारप्रकाशः

Shringaraprakasha a Work on Alankara Shastram is Encyclopaedic in nature with 36 Prakarana's and is a connecting link between Natyashastram and Alankara Shastram. Dr. V. Raghavan Former Professor of Samskrit, recipient of the titles and awards like Padma Bhushana, Kavi Kokila and others has written his Doctoral Dissertation on Shringara Prakasha. Shringara is the only Rasa according to this Work and hence the title Shringara Prakasha is relevant.

Summary of Bālakāṇḍa

Maharshi Vālmīki, a Sage living on the Bank of River Tamasā, chances upon a scene, where one of the Krouncha Pair (Bird Variety) is killed by a Hunter. Vālmīki is disturbed to the extent that unknowingly he curses the Hunter. The curse, expressed in the form of verse (gave birth to Classical Samskrit Literature) astounded the Sage himself. At the behest of Brahma, Nārada advices the sage to write the story of Rāma in the same Metre, that was a base for the verse. Vālmīki, narrates the Story to Kuśa and Lava who in turn sing the same in the presence of Rāma.

Daśaratha, King of Ayodhya is issueless. He performs Putrakāmeṣṭi Sacrifice, with Sage Rishyashruna officiating the same to beget sons.

In the meanwhile, harassed by powerful Ravana, Celestials seek the help of Lord Viṣṇu. Lord Viṣṇu appears on the earth, as the son of Daśaratha and Kausalya. Rāma has Lakṣmaṇa, Bharatha and Shatrugna as his younger brothers. Once Sage Vishwamitra visits Ayodhya to request King Daśaratha to permit Rāma to accompany the Sage and destroy Demoness Tāṭaka. Rāma and Lakṣmaṇa reach the Hermitage of Sage Vishwāmitra. Rāma kills Demoness. Accompanied by Sage Vishwāmitra, Rāma goes to Mithila, the Capital of Videha King Janaka. Rāma breaks Lord

Śiva's Bow and marries Sītā, Daughter of Janaka. While returning to Ayodhya with his family, Rāma meets Paraśurāma. Rāma puts an end to the pride of Paraśurāma. Daśaratha, enters his Capital City with his Sons and their Wives.

This story of Bālakānda is contextually interspersed with Stories of Bali, Birth of Karthikeya, Descent of Ganga to Earth, Kausika elevated to the status of Brahmarshi, Liberation of Ahalya, etc.

Various Descriptive Portions Interspersed in Balakanda Sangraha

- Obeisance to Heramba Ganapathi
- Praise of the Champu Kavyam
- Greatness of Valmiki Maharshi & Prologue of Balakanda
- Description of Lava and Kusha
- The Story of Shri Rama begins
- Delineation of Mahavishnu
- The petition of all the Celestials to Lord Vishnu
- Lord Vishnu's reply to the Celestials
- The Story of Shri Rama's Birth
- Arrival of Maharshi Vishwamitra
- Departure of Shri Rama & Lakshmana along with Maharshi Vishwamitra
- Destruction of the Demoness Tataka
- Protection of the Yaaga (Sacrifice) of Maharshi Vishwamitra by Rama
- The Story of the Origin of Koushika
- The Origin of Ganga and Birth of Kumara Subrahmanya
- The Story of the descent of Ganga
- Description of Ganga and Bhagavan Gangadhara
- The Story of Vishaala City
- Freedom of Ahalya from her Sins
- The Story of Maharshi Vishwamitra
- Auspicious Beginnings of Sita's Marriage
- Marriage of Sita and Rama
- Arrival of Parashurama
- Conclusion of Balakanda

श्रीभोजराजविरचितं
चम्पूरामायणम्
(बालकाण्डसङ्ग्रहः)

(हेरम्बगणपतिप्रार्थना)

लक्ष्मीं तनोतु नितरामितरानपेक्ष-
मङ्घ्रिद्वयं निगमशाखिशिखाप्रवालम् ।
हैरम्बमम्बुरुहडम्बरचौर्यनिघ्नं
विघ्नाद्रिभेदशतधारधुरन्धरं नः ॥ [१]

(चम्पूकाव्यप्रशंसा)

गद्यानुबन्धरसमिश्रितपद्यसूक्ति-
र्हृद्या हि वाद्यकलया कलितेव गीतिः ।
तस्माद्दधातु कविमार्गजुषां सुखाय
चम्पूप्रबन्धरचनां रसना मदीया ॥ [२]

(वाल्मीकिमहर्षेः गरिमा तथा बालकाण्डस्योपक्रमः)

वाल्मीकिगीतरघुपुङ्गवकीर्तिलेशै-
स्त्पुं करोमि कथमप्यधुना बुधानाम् ।
गङ्गाजलैर्भुवि भगीरथयत्नलब्धैः
किं तर्पणं न विदधाति नरः पितृणाम् ॥ [३]

वाचं निशम्य भगवान्स तु नारदस्य
 प्राचेतसः प्रवचसां प्रथमः कवीनाम्।
 माध्यन्दिनाय नियमाय महर्षिसेव्यां
 पुण्यामवाप तमसां तमसां निहन्त्रीम् ॥ [४]

तत्र कञ्चन क्रौञ्चमिथुनादेकं पञ्चशरविद्धमपि व्याधेनानुविद्धं
 निधायतो बद्धानुकम्पस्य भगवतो वाल्मीकेर्वदनारविन्दाच्छन्दोमयी
 काचिदेवं निःससार सरस्वती ॥

मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः ।
 यत्क्रौञ्चमिथुनादेकमवधीः काममोहितम् ॥ [५]

तदनु समयोचितकृत्यं निर्वर्त्य स्वाश्रमं प्रति गतवति भगवति
 वाल्मीकौ ।

वाणीविलासमपरत्र कृतोपलम्भ-
 मम्भोजभूरसहमान इवाविरासीत् ।
 आभाति यत्कृतिरनेकविधप्रपञ्च-
 व्याजेन्द्रजालविधिसाधकपिञ्छिकेव ॥ [६]

ततः परमहर्षेण महर्षिणा विधिवदभ्यर्चितः परमेष्ठी मध्यमलोकेऽपि
 स्ववृत्तं प्रकाशयितुं किल भवन्तमेवोपतिष्ठमानयानया भारत्या रामचरितं
 यथाश्रुतं व्याक्रियतामिति व्याहृत्यान्तरधात् ।

अथ सरसिजयोनेराज्ञया रामवृत्तं
 करबदरसमानं प्रेक्ष्य दृष्ट्या प्रतीच्या ।
 शुभमतनुत काव्यं स्वादु रामायणाख्यं
 मधुमयफणितीनां मार्गदर्शी महर्षिः ॥ [७]

एनं प्रबन्धं प्रयोक्तुं कः समर्थ इति चिन्तामुपगतवति सति भगवति
 वाल्मीकौ ।

(लवकुशयोः वर्णनम्)

उपागतौ मिलितपरस्परपमौ

बहुश्रुतौ श्रुतिमधुरस्वरान्वितौ ।

विचक्षणौ विविधनरेन्द्रलक्षणौ

कुशीलवौ कुशलवनामधारिणौ ॥ [८]

एतौ मुनिः परिगृह्य स्वां कृतिमपाठयत् ।

तौ पुनरितस्ततो गायमानौ दृष्ट्वा रामः प्रह्लाष्टमनाः स्वभवनमानीय
भ्रातृभिः परिवृतो निजचरितं गातुमन्वयुङ्क्त ।

ततश्च ।

छन्दोमयीनां निलयस्य वाचामन्ते वसन्तौ मुनिपुङ्गवस्य ।

एतौ कुमारौ रघुवीरवृत्तं यथाक्रमं गातुमुपाक्रमेताम् ॥ [९]

(श्रीरामकथारम्भः)

अस्ति प्रशस्ता जनलोचनानामानन्दसन्दायिषु कोसलेषु ।

आज्ञासमुत्सारितदानवानां राज्ञामयोध्येति पुरी रघूणाम् ॥ [१०]

तामावसद्दशरथः सुरवन्दितेन

संक्रन्दनेन विहितासनसंविभागः ।

वृन्दारकारिविजये सुरलोकलब्ध-

मन्दारमाल्यमधुवासितवासभूमिः ॥ [११]

अथास्मिन्ननपत्यतया दूयमानमानसे पुत्रार्थं क्रतुमश्वमेधं विधातुं मन्त्रिभिः
समं मन्त्रयमाणे दशरथे सुमन्त्रः प्रहृष्टमना महर्षेरङ्गदेश
सङ्गतावग्रहनिग्रहशौण्डस्य विभाण्डकसूनोरवश्यमृष्यशृङ्गस्य प्रसादात्प्रभवो
भविता कुमाराणामिति सनत्कुमारोदीरितं पुरावृत्तमस्मै दशरथाय कथयामास ।

सोऽपि सुमन्त्रवचनाच्छान्ताधिः शान्ताकुटुम्बिनं सम्बन्धिनं मुनिमानीय
वसिष्ठादिष्टमश्वमेधाध्वरं सरयूरोधसि विधाय तत्र पुत्रीयामिष्टिं
विधिवत्कर्तुमारभत ।

तदनु हविराहरणाय धरणौ कृतावतरणाः सर्वे गीर्वाणगणाः
शतमुखप्रमुखाश्चतुर्मुखाय दशमुखप्रतापग्रीष्मोष्मसंप्लोषणमावेद्य तेन सह

शरणमिति शार्ङ्गधन्वानं मन्वाना नानाविधप्रस्तुतस्तुतयः क्षीराम्बुराशि-
मासेदुः।

(महाविष्णोः चित्रणम्)

सन्तापघ्नं सकलजगतां शार्ङ्गचापाभिरामं
लक्ष्मीविद्युल्लसितमत्सीगुच्छसच्छायकायम् ।
वैकुण्ठाख्यं मुनिजनमनश्चातकानां शरण्यं
कारुण्यापं त्रिदशपरिषत्कालमेघं ददर्श ॥ [१२]

प्रह्लादस्य व्यसनममितं दैत्यवर्गस्य दम्भं
स्तम्भं वक्षःस्थलमपि रिपोर्यौगपद्येन भेतुम् ।
बद्धश्रद्धं पुरुषवपुषा मिश्रिते विश्वदृष्टे
दंष्ट्रारोचिर्विशदभुवने रंहसा सिम्हवेषे ॥ [१३]

नारायणाय नलिनायतलोचनाय
नामावशेषितमहाबलिवैभवाय ।
नानाचराचरविधायकजन्मदेश-
नाभीपुटाय पुरुषाय नमः परस्मै ॥ [१४]

इति प्रणम्योत्थितानेतान्स्तुतिरवमुखरितहरिन्मुखान्हरिहयप्रमुखा
नखिलानमरानरुणारुणतामरसविलासचोरैर्लोचनमरीचिसन्तानैरानन्द
यन्नरविन्दलोचनः स्फुटमभाषत ।

अपि कुशलममर्त्याः स्वागतं साम्प्रतं वः
 शमितदनुजदम्भा किं नु दम्भोलिकेलिः ।
 अपि धिषणमनीषानिर्मिता नीतिमार्गा-
 स्त्रिदशनगरयोगक्षेमकृत्ये क्षमन्ते ॥ [१५]

(गीर्वाणकृतप्रार्थना)

एवं भगवतः कुशलानुयोगपुरःसरीममृतासारसरसां सरस्वतीमाकर्ण्य
 सम्पूर्णमनोरथानां सुमनसां संसत्पुंसे परस्मै विज्ञापयामास ।

देव, कथमकुशलमाविर्भवेद्भवता कृतावलम्बानामस्माकम्।

किन्तु

अस्ति प्रशस्तविभवैर्विबुधैरलङ्घ्या
 लङ्केति नाम रजनीचरराजधानी ।
 माणिक्यमन्दिरभुवां महसां प्ररोहै-
 स्तेजस्त्रयाय दिनदीपदशां दिशन्ती ॥ [१६]

एनां पुराणनगरीं नगरीतिसालां
 सालाभिरामभुजनिर्जितयक्षराजः ।
 हेलाभिभूतजगतां रजनीचराणां
 राजा चिरादवति रावणनामधेयः ॥ [१७]

अम्भोजसम्भवममुं बहुभिस्तपोभि-
 राधयन्त्रमवाप परैर्दुरापम् ।
 तस्मादशेषभुवनं निजशासनस्य
 लक्ष्मीकरोति रजनीचरचक्रवर्ती ॥ [१८]

तेन वयं पराधीना इव भवामः ।

तथा हि । सोऽयं कदाचित्क्रीडाधराधरमारुह्य सावरोधवधूजन-
श्ररणाभ्यां सञ्चरेत चेदागमिष्यत्याग इत्यनाविष्कृतातपो भयेन
भगवान्सहस्रभानुरपि सङ्कुचितभानुरेव तत्सानूनं नूनं संश्रयते ।

एष मृगाङ्कोऽपि मृगयायासपरिश्रान्तिविश्रान्त्यै ससम्भ्रमं नमज्जन-
परिवृते मज्जनगृहाभिमुखे दशमुखे तत्रत्यविचित्रतरशातकुम्भस्तम्भाग्र-
प्रत्यग्रप्रत्युप्तस्फटिकशिलाशालभञ्जिकापुञ्जकरतलकलितनिजोपलमय-
कलशमुखादच्छाच्छामविच्छिन्नधारामम्बुधारां निजकराभिर्मर्शादापादयं-
स्तस्य प्रसादपिशुनानां शुनासीरचिरकाङ्क्षितानां विंशतिविधवीक्षणानां
क्षणमात्रं पात्रं भवति ।

तेन पुलस्त्यनन्दनेन संक्रन्दननन्दनात्स्वमन्दिरोद्यानमानीतस्य मन्दार-
प्रमुखस्य वृन्दारकतरुवृन्दस्य बन्दीकृतसुरसुन्दरीनयनेन्दीवरद्वन्द्वाच्च करार-
विन्दकलितकनककलशाच्च मन्दोष्णं स्यन्दमानैरम्बुभिर्जिम्बालितालवालस्य
पचेलिमानामपि कुसुमानां पतनभयमाशङ्कमानाः पवमानाः परिस्पन्दि-
तुमपि प्रभवो न भवन्ति ।

एतेऽपि पावका रूढिशङ्कावहां हुतवहाख्यां वहन्तस्तद्गृहे गार्हपत्य-
पुरोगाः पौरोगवधुरं दधते ।

किं बहुना ।

स एष मानुषादवमाननमागमिष्यतीत्यमन्वानस्तदितरैरवध्यत्वं
चतुराननवराल्लब्ध्वा समुद्धतः सम्प्रति सम्प्रहारसमाक्रान्तदिगन्त दन्ता-
वलदन्तकुन्तव्रणकिणस्थपुटितवक्षःस्थलः स्थलकमलिनीं वनवारण इव
रावणस्त्रिलोकीमभिभवन्भवदीयानित्यस्मान्न जातु किञ्चिदपि जानातीति ।

(देवान् प्रति भगवतः विष्णोः प्रत्युक्तिः)

अथ भगवानाकर्ण्य गीर्वाणगणवाणीम्,

इन्द्रनीलाचलोदञ्चच्चन्द्रिकाधवलस्मितः ।

वाचमूचे सुधाधारां मधुरां मधुसूदनः ॥

[१९]

भवतामपराधविधायिनस्तस्य यातुधानस्य निधनमधुनैव विधातुं शक्यम्

।

किन्तु सरसिजासनशासनमप्यमोघीकुर्वन्नुर्वीतले पुत्रीयतः सुत्राम-
मित्रस्य दशरथस्य मनोरथमपि पूरयितुमादृतमानुषवेषः सन्नहमेव तं
हनिष्यामीति व्याहृत्यान्तरधात् ।

ततः सा परिषदनिमिषाणामुन्मिषितहर्षा हृषीकेशादेशात्प्रशमित-
दुर्दशानि निर्दशाननानि चतुर्दशभुवनानि बुद्ध्वा दुग्धसागरान्निरगात् ।

ततस्तानमरान्प्राह स्म पितामहः ।

भवन्तस्तावदवतरिष्यतो लक्ष्मीसहायस्य साहाय्यार्थमप्सरःप्रभृतिषु
युवतिषु वानराच्छभल्लगोपुच्छनीलमुखवेषभृतः प्रथितप्रभावाः प्रजाः
प्रजनयेयुरिति ।

पुरैव किल मम जृम्भारम्भे सम्भूतवाञ्जाम्बवानिति ततस्ते
गीर्वाणास्तथाकुर्वन् ।

(श्रीरामजननकथा)

अथ वैतानाद्वैश्वानरान्नरः प्राजापत्यः सहेमपात्रः कश्चिदुत्थाय पुत्रीयते
दशरथाय पायसममृतप्रायं प्रायच्छत् ।

ततः –

कौसल्यायै प्रथममदिशद्भूपतिः पायसार्धं
प्रादार्धं प्रणयमधुरं केकयेन्द्रस्य पुत्र्यै ।
एते देव्यौ तरलमनसः पत्युरालोच्य भावं
स्वार्धांशाभ्यां स्वयमकुरुतां पूर्णकामां सुमित्राम् ॥ [२०]

अवभृथेऽवसिते सरयूतटादथ यथायथमुच्चलिते जने ।
दशरथः परिपूर्णमनोरथः पुरमगात्पुरुहूतपुरोपमाम् ॥ [२१]

अपाटवात्केवलमङ्गकानां मनोज्ञकान्तेर्महिषीजनस्य ।
शनैःशनैः प्रोज्झितभूषणानि चकाशिरे दौहदलक्षणानि ॥ [२२]

ततः –

उच्चस्थे ग्रहपञ्चके सुरगुरौ सेन्दौ नवम्यां तिथौ
लग्ने कर्कटके पुनर्वसुयुते मेषं गते पूषणि ।
निर्दग्धुं निखिलाः पलाशसमिधो मेध्यादयोध्यारणे
राविर्भूतमभूतपूर्वमपरं यत्किञ्चिदेकं महः ॥ [२३]

अपि च ।

अथ रामाभिधानेन कवेः सुरभयन्निरः ।
अलञ्चकार कारुण्याद्गूणामन्वयं हरिः ॥ [२४]

तमेनमन्वजायन्त त्रयस्त्रेताग्नितेजसः ।
अग्रजस्यानुकुर्वन्तस्तैस्तैर्लोकोत्तरैर्गुणैः ॥ [२५]

भरतस्तेषु कैकेय्यास्तनयो विनयोज्वलः ।
अन्यौ लक्ष्मणशत्रुघ्नौ सुमित्रायां कृतोदयौ ॥ [२६]

एते ववृधिरे वीरा ब्रह्मक्षेमाय दीक्षिताः ।

लोकानन्दमुकुन्दस्य चत्वार इव बाहवः ॥

[२७]

(महर्षेः विश्वामित्रस्य आगमनम्)

अथ कदाचिदपरिमेयमायाभयानकयुद्धसमुद्धतदैत्यबलावस्कन्दकान्दि-
-शीकवृन्दारकानीकपरिवार्यमाणरथः पङ्क्तिरथस्तपश्चर्याजातानामाश्चर्या-
णामायतनं त्रिशङ्कुयाजिनं भगवन्तं पद्मप्रबन्धमिव दर्शितसर्गभेदं प्राकृत
व्याकरणमिव प्रकटितवर्णव्यत्यासं बुधमिव सोमसुतं कुशिकसुत मद्राक्षीत् ॥

तदनु यथाविधिकृतसपर्येण मर्यादातीतमहिम्ना महितेन गाधेतरहृदयेन
गाधिनन्दनेन सत्रपरित्राणार्थमित्थमभ्यर्थितोऽभूत् ।

राजन्, भवतस्तनयेन विनयाभिरामेण रामेण शरासनमित्रेण
सौमित्रिमात्रपरिजनेन क्रियमाणक्रतुरक्षो रक्षोदुरितमुत्तीर्य कृतावभृथो
भवितुमभिलषामीति ।

एतदाकर्ण्य कर्णपरुषं महर्षिभाषितमतिमात्रपुत्रवात्सल्यात्कौसल्या-जानिः
सशल्यान्तःकरणोऽभूत् ।

ततस्तास्मिन्बहुप्रकारैरवार्यनिश्चये भगवति विश्वामित्रे दशरथ-
स्तपनकुलहितेन पुरोहितेनैवमभिहितोऽभूत् ।

पर्याप्तभाग्याय भवानमुष्मै कुर्यात्सपर्यां कुशिकात्मजाय ।

निर्यातुधानां वसुधां विधातुं निर्यातु रामः सह लक्ष्मणेन ॥ [२८]

एवं वसिष्ठेन प्रतिष्ठापितधृतिर्दशरथः सुतप्रदानेन कुशिकसुत-
मनोरथमेव पूरयामास ।

(महर्षिणा विश्वामित्रेण सह रामलक्ष्मणयोर्गमनम्)

योगेन लभ्यो यः पुंसां संसारापेतचेतसाम् ।

नियोगेन पितुः सोऽयं रामः कौशिकमन्वगात् ॥

[२९]

तत्र सत्रं परित्रातुं विश्वामित्रो महामुनिः
सौमित्रिसहितं रामं नयन्नयमवोचत ॥ [३०]

बलेन तपसां लब्धे बलेत्यतिबलेति च ।
विद्येते मयि काकुत्स्थ विद्ये ते वितरामि ते ॥ [३१]

ततो गृहीतविद्यस्य दाशरथेः प्रदेशमेकं प्रदर्श्य भगवानित्थम-कथयत् ।

अस्मिन्पुरा पुरभिदः परमेश्वरस्य
फालान्तरालनयनज्वलने मनोभूः ।
सद्यः प्रपद्य शलभत्वममुञ्चदङ्गं
तस्मादमुं जनपदं विदुरङ्गसंज्ञम् ॥ [३२]

तदनु मानससरःप्रसृतां सरयूमतिक्रम्य वृत्रवधप्रवृद्धवृद्धश्रवः
पङ्कक्षालनलब्धमलयोर्मलदकरूशानाम्नोर्जनपदयोः सीम्नि कृतपदयो-
र्दाशरथ्योः पुनरप्येवमब्रवीत् ।

(ताटकावधप्रसङ्गः)

यक्षः सुकेतुर्द्रुहिणप्रसादाल्लेभे सुतां कामपि ताटकाख्याम् ।
सुन्दः किलैनं परिणीय तस्यां मारीचनीचं जनयांबभूव ॥ [३३]

एकदा सुन्दे निहते मारीचः कुम्भसम्भवमभिभूय तस्य शापादवाप
कौणपताम् । ताटकाप्यभूत्पुरुषादिनी ।

सेयमब्जासनसिद्धसिन्धुरसहस्रप्राणात्मजेन सह जनपदविपदं
विदधाना व्यापादनीया त्वयेति ।

रामस्तमाकर्ण्य स्त्रीवधशङ्कामकरोत् ।

किञ्च । वैरोचनीं मन्थरां वसुन्धरापराधधुरन्धरां पुरन्दरेण निहतां
जनार्दनकृतमर्दनां च भार्गवजननीं प्रदर्श्य दाशरथेरमन्दां सुन्दवधूवध-
विचिकित्सामुत्सारयामास ।

आश्रुतः श्रुतवृत्तेन तेन सुन्दप्रियावधः ।
तमेवान्वदत्तस्य चापः शिञ्जारवच्छलात् ॥ [३४]

अथ दाशरथेः कर्णमविशत्ताटकागुणः ।
तथा धनुर्गुणस्तूर्णं प्राविशत्तज्जिघांसया ॥ [३५]

ततो भाविनि सङ्ग्रामे बद्धश्रद्धस्य ताटका ।
स्वप्राणान् रामबाणस्य वीरपाणमकल्पयत् ॥ [३६]

मुनिर्भृशाश्रोपज्ञानि ताटकामाथिने ददौ ।
अस्त्राणि जृम्भकादीनि जम्भशासनशासनात् ॥ [३७]

तत्र कञ्चन विरिञ्चिलोकप्रत्यादेशं प्रदेशं प्रदर्शयन्नवोचत ।

प्रतिदिनमवदातैर्ब्रह्मभिर्ब्रह्मनिष्ठैः
प्रशमितभवखेदैः सादरं सेव्यमाने ।
बलिनियमनहेतोर्वा मनः काननेऽस्मि-
न्बलिनियमपरः सन्ब्रह्मचारी चचार ॥ [३८]

इति विविधरसाभिः कौशिकव्याहृताभिः
श्रुतिपथमधुराभिः पावनीभिः कथाभिः ।
गलितगहनकृच्छ्रं गच्छतोर्दाशरथ्योः
समकुचदिव सद्यस्तादृशं मार्गदैर्घ्यम् ॥ [३९]

(रामेण विश्वामित्रमहर्षेः यागरक्षणम्)

ततः सिद्धाश्रमं प्रविश्य विश्वामित्रः सत्रमारभत ।

तदनन्तरमन्तरिक्षान्तरालादापतन्तमन्तकानीकभयानकं तं पलाशगण-
मवलोक्य पलायमानाः करगलितसमित्कुशाः कुशिकनन्दनान्ते वासिनः
ससंभ्रममभिलषिताहवाय राघवाय न्यवेदयन् ।

हृत्वाद्रेः शिखराणि तानि परितः क्षिप्त्वा हसित्वा क्रुधा
कृत्वा हस्तविघट्टनं तत इतः स्थित्वा नटित्वा मुहुः ।
सिक्त्वा क्षमामसृजास्रजान्नकृतया बद्ध्वा कचान्वेचरा-
न्दग्ध्वाग्नेः सदृशा दृशा निशिचरा रुन्धन्ति रुन्ध्रं दिवः ॥

[४०]

तत्र -

सङ्क्रान्तवर्णान्तरगाधिसूनोः सम्पर्कपुण्यादिव रामभद्रः ।
क्षात्रक्रमात्पिप्पलदण्डयोग्यः पलाशदण्डादृतपाणिरासीत् ॥

[४१]

मारीचनीचमतिराहवमारचय्य

क्षिप्तः क्षणेन रघुनायकसायकेन ।

मध्येपयोनिधि भयेन निमग्नमूर्ति-

वेषं पुपोष जलमानुषनिर्विशेषम् ॥

[४२]

सुबाहुराहवोन्मत्तः कृतः काकुत्स्थपत्रिणा ।

मुनीनामनभिप्रेतः प्रेतनाथातिथिः कृतः ॥

[४३]

अथ निशिचरमाथाद्वीतवैतानविघ्नो

मुनिरवभृथकृत्यं विश्वहृद्यं समाप्य ।

अमनुत जयलक्ष्म्या राममाजौ समेतं

यजनजनितमूर्त्या योक्तुमव्याजलक्ष्म्या ॥

[४४]

(कौशिकोत्पत्तिकथा)

अथ मिथिलां प्रति प्रस्थितः कौशिकः काकुत्स्थमित्थमकथयत्, पुरा खलु कुशेशयासनजन्मा कुशाभिधानो राजर्षिः कुशाम्बप्रमुखैश्चतुर्भिः कौशाम्बीमहोदय-धर्मारण्य-गिरिव्रजाख्यानां पुरीणां कर्तृभिः पुत्री बभूव ।

कुशनाभस्तु घृताच्यां कन्याशतमजनयत् ।

कन्यास्ताः सन्नद्धयौवनाः कामयमानः पवमानः प्रत्याख्यानात्प्रत्या-
पन्नमन्युरासामवयवेष्वनार्जवमतनुत ।

अथ विदितवृत्तान्तेन कुशनाभेन तेन क्षमामेव प्रतिक्रियां मन्य-मानेन
चूलिसूनवे सौमदेयाय राज्ञे ब्रह्मदत्ताय दत्तास्ताः प्रकृतिस्था बभूवुः ।

पुनरपि कुशनाभस्तु पुत्रीयन्पितुः प्रसादादगाधसत्त्वान्गाधिसंज्ञान
स्मत्तातपादानुदपादयत् ।

इत्थं दाशरथिः कौशिकोत्पत्तिकथानिशमननिरायामयामिनीया-
मानुबन्धो बन्धूकस्तबकसुन्दरबन्धुरेण सन्ध्यारागेण प्राचीमुखेन शोणी कृतेन
शोणाभिधानं दधानेन नदेन प्रवर्तितप्रत्यूषकृत्यः कृतनियमेन मुनिना सह
गङ्गामुपतिष्ठमानेन पथा प्रातिष्ठत ।

आजानपावनक्षीरां वृषानन्दविधायिनीम् ।

श्रुतिप्रणयिनीं सौज्यमापगामाप गामिव ॥

[४५]

अथ भागीरथीकथां श्रोतुकामाय रामाय भगवानिदमभाषत ।

(गङ्गोद्भवः तथा कुमारसम्भवः)

पुरा मनोरमा नाम सुमेरोरभवत्सुता ।

गृहमेधी तयैवासीच्चक्रवर्ती धराभृताम् ॥

[४६]

कन्याद्वयममुष्यासीदेका मन्दाकिनी तयोः ।
अन्या भगवती साक्षाच्चन्द्रचूडकुटुम्बिनी ॥ [४७]

तां नदीं विबुधा लब्ध्वा नाकलोकमनीनयन् ।
तपस्यन्तीं गिरिगौरीं देवाय महते ददौ ॥ [४८]

शिवयोर्युञ्जतोर्वीर्यं दृष्ट्वा धात्र्यां समर्पितम् ।
पावकः प्रतिजग्राह दैवतैरनुनाथितः ॥ [४९]

अथ सेनान्यमिच्छद्भिरुक्तः सब्रह्मभिः सुरैः ।
वहिरहाय जाहव्यां न्यषिञ्चद्वीर्यमैश्वरम् ॥ [५०]

सापि सप्तार्चिषा क्षिप्तं तेजस्तद्वोढुमक्षमा ।
हिमवत्प्रान्तकान्तारे श्रान्ता शरवणे जहौ ॥ [५१]

तत्राभूत्कृतिकाप्रीत्यै षोढारूढमुखाम्बुजम् ।
तारकध्वान्तविध्वंसि सद्यः षाण्मातुरं महः ॥ [५२]

(गङ्गावतरणप्रसङ्गः)

त्रैविध्यं श्रूयतां वत्स सरितस्त्रिदिवौकसाम् ।
यथोक्तं हव्यमश्नन्त्या देवताया इवाध्वरे ॥ [५३]

पुरीमयोध्यामध्यास्त सावित्रः सगरो नृपः ।
केशिनीसुमतिभ्यां च लङ्घितप्रथमाश्रमः ॥ [५४]

स पुत्रीयन्सपत्नीकस्तपस्तेपे समाः शतम् ।
भृगुः प्रीतमनास्तस्मै ददौ दायादसम्पदम् ॥ [५५]

असमञ्जं सुतं लेभे वैदर्भी केशिनी तयोः ।
षष्टिं पुत्रसहस्राणां सुमतिश्च यवीयसी ॥ [५६]

- असमञ्जसचारित्रमसमञ्जमपोह्य सः ।
आरब्धहयमेधः सन्नमुञ्चत तुरङ्गमम् ॥ [५७]
- ऋव्यादवपुषा सोऽयमहारि हरिणा हयः ।
ततस्तं नष्टमन्वेष्टुं सौमतेयाः प्रतस्थिरे ॥ [५८]
- सर्वे सपर्वतामुर्वीं खनन्तः सगरात्मजाः ।
चक्रुर्झर्झरितध्वान्तं नागलोकं नखाम्शुभिः ॥ [५९]
- त एते तपसा दीप्ते तमःस्तोमप्रमाथिनि ।
कापिले ज्वलने वीरा लेभिरे शलभोपमाम् ॥ [६०]
- असमञ्जसुतं पौत्रमंशुमन्तमथाब्रवीत् ।
सप्तिं हृत्वा समाधत्तां सप्ततन्तुं भवानिति ॥ [६१]
- सोऽपि गत्वा बिलं तत्र दृष्ट्वा भस्मीकृतान्पितृन् ।
साश्रुस्तेभ्योऽञ्जलिं दित्सुश्चरंल्लेभे तुरङ्गमम् ॥ [६२]
- मातुलो गरुडस्तेषामेनं तत्रैवमब्रवीत् ।
गङ्गामिहानयायुष्मन्नेषामेषा गतिः परा ॥ [६३]
- ततस्तनयवृत्तान्तं श्रुत्वा लब्धतुरङ्गमः ।
समाप्य सगरः सन्नं पुत्रशोकादिवं गतः ॥ [६४]
- अथांशुमानयं राज्यं चिराय परिपालयन् ।
दिलीपे न्यस्तभूभारस्तपस्तेपे हिमालये ॥ [६५]
- दिलीपेऽपि दिवं याते श्रुत्वा वृत्तं भगीरथः ।
अमर्त्यसरितं कर्तुं मेने मर्त्यतरङ्गिणीम् ॥ [६६]

(गङ्गावतरणस्य एवं भगवतः गङ्गाधरस्य वर्णनम्)

ततो गोकर्णमासाद्य तपस्यति भगीरथे ।
देवो देवापगां वोढुमन्वमंस्त दयानिधिः ॥ [६७]

तरङ्गाकृष्टमार्तण्डतुरङ्गायासितारुणा ।
फेनच्छन्नस्वमातङ्गमार्गणव्यग्रवासवा ॥ [६८]

अवलेपभराक्रान्ता सुरलोकतरङ्गिणी ।
पपात पार्वतीकान्तजटाकान्तरगह्वरे ॥ [६९]

अलब्धनिर्गमा शम्भोः कपर्दादमरापगा ।
दधौ दूर्वाशिखालग्नतुषारकणिकोपमाम् ॥ [७०]

अदृष्ट्वा तां नदीं तत्र तुष्टाव परमेश्वरम् ।
भगीरथो विधेः क्रौर्यात्परिक्षीणमनोरथः ॥ [७१]

गङ्गा सप्ताकृतिर्जाता न्यपतद्धरमूर्धनि ।
तेन स्तुत्या प्रसन्नेन क्षिप्ता बिन्दुसरस्यपि ॥ [७२]

तासु प्राचीं गतास्तिस्रस्तिस्रः प्राचेतसीं दिशम् ।
अन्या पितृक्रियोद्युक्तभगीरथपथानुगा ॥ [७३]

सैषा भगीरथी जहोः सत्रक्षेत्रं समावृणोत् ।
तां स पीत्वा ततः शान्तो जहौ श्रोत्रेण वर्त्मना ॥ [७४]

तया तटिन्या जाह्नव्या प्रापयन्निदिवं पितृन् ।
भगीरथः पुरं प्राप परिपूर्णमनोरथः ॥ [७५]

(विशालापुरीवृत्तान्तः)

अथ दाशरथिराकर्णितभागीरथीकथस्तां सरितं विलङ्घ्य विशालां
विलोक्य पुरीं कस्येयमिति गाधिनन्दनमपृच्छत् । सोऽप्येवमवोचत् ।

पुरा खलु सुरासुराणां सुधानिमित्तं मिथोविरोधे प्रवृत्ते मायां विश्वमोहिनीं विश्वरूपः प्रदर्श्य दैतेयनिधनं शतधारपाणिना कारयामास ॥

तेषां जननी दितिरतिवेलमन्युः शतमन्युशासनं कमपि पुत्रं लब्धुकामा पत्युर्मात्रीचस्य वचनात्कुशप्लवे सुचिरं तपश्चचार ।

तां कैतवेन शुश्रूषमाणः शतधारपाणिः पादकलितकचकलापा-
मापन्ननिद्रामपवित्रेति निर्वर्ण्यवगाहिततदीयजठरः सप्तधा गर्भं निर्भिद्य
निर्जगाम ।

दितिरपि विदिततनयवृत्तान्ता तान्यपि खण्डान्याखण्डलेन सप्त-मरुतः
कारयित्वा त्रिविष्टपं प्रविष्टा ।

ततः ।

अलम्बुषायामिक्ष्वाकोर्जातः कश्चिन्महीपतिः ।

विशालेति स्वनाम्नात्र विशालां विदधे पुरीम् ॥ [७६]

तदनु तद्वास्तव्येन सुमतिनाम्ना नृपतिना कृतातिथ्यः सराजपुत्रो
भगवान्विश्वामित्रस्तत्र निशीथिनीं नीत्वा मिथिलां प्रति प्रस्थितः
प्रतपसामुत्तमस्य गौतमस्याश्रमं प्रदर्श्य तद्द्वारानुषक्तां कथामित्थमकथयत् ।

(अहल्याशापविमोचनप्रकरणम्)

अत्रागमद्गौतमधर्मदाराननार्यजुष्टेन पथा महेन्द्रः ।

स च क्रुधा निर्वृषाणं भार्यामदृश्यां च मुनिश्चकार ॥ [७७]

वनमेतद्गते रामे शापन्मुक्ता भविष्यसि ।

इत्युक्त्वा गौतमः पत्नीं हिमाद्रिं तपसे ययौ ॥ [७८]

तदेनामेनसो मुक्तां प्रतिगृह्णातु गौतमः ।

इति तस्याश्रमं भेजे साकं रामेण कौशिकः ॥ [७९]

दुःखे सुखे च रज एव बभूव हेतु-
 स्तादृग्विधे महति गौतमधर्मपत्न्याः ।
 यस्माद्गुणेन रजसा विकृतिं गता सा
 रामस्य पादरजसा प्रकृतिं प्रपेदे ॥

[८०]

तस्मिन्नहल्यया गौतमेन च कृतमातिथ्यं विश्वामित्रः सराजपुत्रः प्रतिगृह्य
 मिथिलोपकण्ठभुवि जनकयजनभवनमभजत ।

तदनु जनकेन विधिवदभ्यर्चिते तस्मिन्निमिकुलपुरोधाः शतानन्दो
 रघुनन्दनमेवमभाषत ।

(विश्वामित्रमहर्षेरुपाख्यानम्)

तिष्ठन्क्षत्रार्हवृत्तौ मुनिरगमदसावाश्रमं ब्रह्मसूनो-
 रातिथ्यं तत्र लब्ध्वा निरवधि सुरभेः प्राभवादित्यवेत्य ।
 सा तेन प्रार्थिताभूत्तदनु मुनिवरे नाभ्युपेते चकर्ष
 क्रोशन्तीं तां तथैव प्रचुरबलजुषा कान्दिशीको बभूव ॥

[८१]

बहुशस्तद्वलचकितस्य तपोबलाधिगतविविधायुधनिगमस्य भूयोऽपि
 सुरभिनिमित्तं समारब्धसमरस्य दिव्यास्त्रपरम्परां ब्रह्मदण्डेन निरुन्धन्न-
 रुन्धतीजानिरवतस्थे ।

ततोऽयं जातव्यलीकः क्षात्रात्तेजसः परं ब्राह्ममेव महो महीय इति
 निश्चित्य तत्सिद्धये दक्षिणस्यां दिशि तीव्रतरं तपश्चचार ।

अथ सावित्रः क्षत्रियस्त्रिशङ्कुः सशरीरः स्वर्गसिद्धिमभ्यर्थयमानो
 वसिष्ठेन प्रत्याख्यातस्तस्य पुत्रैर्महोदयादिभिर्निर्बन्धकुपितैर्दत्तचण्डालभाव
 स्तमेनं शरणमभजत ।

असावपि तन्मनोरथपरिपूर्तये क्रतुमेकं प्राक्रमत ।

तत्र समागतेषु ब्राह्मणेषु जुगुप्सया त्रिशङ्कोरनागतान्वसिष्ठपुत्रानयं शापेन
 श्वभक्षकानकरोत् ।

ततः क्रतुभुजां वर्गेऽपि स्वर्गादनवतीर्णे ।

अयं महात्मा तपसः प्रभावादरोपयामास दिवं त्रिशङ्कुम् ।
नीलाम्बरं निहुतराजवेषं वर्षानिशीथादविशेषवेषम् ॥ [८२]

ततः -

अपातयत्स्वर्गमुपाश्रयन्तं सञ्जातमन्युः शतमन्युरेनम् ।
ततोऽवलम्ब्यास्य नियोगशङ्कुं लेभे त्रिशङ्कुर्गगने प्रतिष्ठाम् ॥ [८३]

ततो गीर्वाणगणप्रार्थनया परित्यक्तभुवनान्तरनिर्माणकर्माणं तत्र
तपःप्रत्यूहः प्रत्यूद्धूत इति पश्चिमायां दिशि पुष्करे पुष्कलं तपश्चरन्त
ममुमम्बरीषयज्ञपशुविनाशप्रायश्चित्तार्थं बह्वीभिर्गोभिः क्रीत्वा नरपशुतां
नीयमानस्तावदृचीकस्य मध्यमपुत्रः शुनःशेपः शरणमयाचत ।

अयं भगवान्निजतनयविनिमयेन रक्षितुमेनमुन्मुखः पराङ्मुखेभ्यस्तेभ्यो
हविष्यन्दादिभ्यः शापेन वसिष्ठपुत्रदशां दत्त्वा गाथाद्वयप्रीताभ्या-
मिन्द्रोपेन्द्राभ्यामम्बरीषं शुनःशेपं च परिपूर्णमनोरथौ कारयामास ।

ततस्तपस्यन्तमेनं मेनकासङ्गतस्तपोभङ्गश्चिरमङ्गीचकार ।

पश्चात्पश्चात्तापाभिभूतोऽयमुत्तरे भूभृति कौशिकीतीरे घोरं तपश्चचार ।

तत्र जम्भारिप्रहितां रम्भां शैली भवेति शप्त्वा पूर्वस्यां दिशि
निरस्तनिश्वासं तपश्चरत्यमुष्मिन्नुष्मणा तपोग्नेरुद्विग्नितामरसखस्ता-
मरसासनः सन्निधाय जितेन्द्रियत्वाद्ब्रह्मर्षिरसि, वसिष्ठोऽप्येवं व्याहरतु
भवन्तमित्यभाषत ।

असौ वसिष्ठनिर्देशाद्ब्रह्मर्षित्वमविन्दत ।

यथोपनयसंस्काराद्विजन्मा ब्रह्मवर्चसम् ॥ [८४]

इति जनकपुरोधःश्लाघितो गाधिसूनुः
 सह नृपतनयाभ्यां शर्वरीं तत्र नीत्वा ।
 विधिवददिशदर्घ्यं पुष्पदर्भाग्रगर्भं
 सरसिजदयिताय ज्योतिषे छान्दसाय ॥

[८५]

(सीताविवाहप्रसङ्गः)

तदनु जनकराजधानीं रामलक्ष्मणनिरीक्षणकौतुकादनवरतपतितेन
 विकचकुवलयनिचयोपचीयमानमेचकमरीचिमलिम्लुचेन पौरनारीलोचन-
 रोचिषा कवचितनरपतिपथां विश्वामित्रः प्रविश्य दशरथतनयाविदमभाषत ।

अस्यां खलु नगर्यामारब्धयज्ञस्य राज्ञो जनकस्य भागधेयात्सीता
 नामधेयभाजनमजीजनत्कन्यारत्नं रत्नगर्भा भगवती ।

अस्याः पुनः किमपरं माहात्म्यम् ।

यतः -

तत्र सीताविवाहार्थममरैरपि दुष्करम् ।

जनकः कल्पयामास धनुरारोपणं पणम् ॥

[८६]

ततो महर्षिर्जनकस्य राज्ञः सभां सुधर्मासदृशीं प्रपेदे ।

तौ चापतुश्चापविलोकलोलौ सचापकौ कोसलराजपुत्रौ

[८७]

तत्र विधिवदभ्यर्चितः कथितदशरथतनयवृत्तान्तः कौशिकः कौशिक
 प्रमुखैरमरैस्मत्कुलमहत्तरे देवराते निक्षिप्तं विशेषतः सीताशुल्कार्थं मया
 रक्षितमिदमिति जनकेन प्रदर्शितस्य चापस्यारोपणाय राममादिदेश ।

ततः -

रामे बाहुबलं विवृण्वति धनुर्वंशे गुणारोपणं
 मा भूत्केवलमात्मना तिलकिते वंशेऽपि वैकर्तने ।
 आकृष्टं नितरां तदेव न परं सीतामनोऽपि द्रुतं
 भङ्गस्तस्य न केवलं क्षितिभुजां दोःस्तम्भदम्भस्य च ॥ [८८]

रामाकर्षणभग्नकार्मुकभुवा ध्वानेन रोदोरुधा
 द्रुप्तक्षत्रयशःसितच्छदकुले जीमूतनादायितम् ।
 वीरश्रीप्रथमप्रवेशसमये पुण्याहघोषायितं
 सीतायाः किल मानसे परिणये माङ्गल्यतूर्यायितम् ॥ [८९]

(सीतारामकल्याणम्)

तत्र दशरथः सीतापरिणयकृतनिश्चयजनकप्रहितदूताहूतः पुरो-
 हिताभ्युपगमान्मिथिलामुपागमत्।

जनकः स्वकनीयांसमाजुहाव कुशध्वजम् ।
 हत्वा युधि सुधन्वानं साङ्काश्ये स्थापितं पुरे ॥ [९०]

तदनु ताभ्यामभ्यर्चितः सपुरोहितो दशरथस्तत्र पुत्राणां गोदानमङ्गलं
 निर्वर्तयामास ।

जग्राह जनकात्सीतां तातादेशेन राघवः ।
 आम्नायशासनेनार्चा यजमानादिवानलः ॥ [९१]

आश्चर्यमेतत् ।

गुणमनिमिषचापे कञ्चिदारोप्य सीतां
 कुशिकतनयवाक्यादग्रहीद्रामभद्रः ।
 तदनु तदनुजन्मा-मैथिलेन्द्रस्य चित्ते
 निहितबहुगुणः सन्नूर्मिलां लक्ष्मणोऽपि ॥ [९२]

ततो भरतशत्रुघ्नौ कुशध्वजनियोगतः

माण्डवीश्रुतकीर्तिभ्यामभूतां गृहमेधिनौ ॥

[९३]

(परशुरामस्यागमनम्)

अथ दशरथः तनयैः सह कृतविवाहैर्विदेहेभ्यः प्रतिनिवर्तमानः
संवर्तसमयसमुज्जृम्भितहुतवहदुःसहरोषं भीषणदुर्वारपराक्रमं क्षत्रवर्गगर्व-
सर्वङ्गपरश्वधधाराधीनरुधिरधारा कल्पितपितृतर्पणं दर्पवतामग्रेसरमुग्र-
प्रतापिनं तपःसमुचितवल्कलवसानमपि वासनावशादनतिपरिमुषित-
युद्धश्रद्धं मध्येमार्गं भार्गवं मुनिं राममद्राक्षीत् ।

अप्राक्षीच्च तन्निरीक्षणादेव प्रक्षीणहर्षोऽपि महर्षिभिः सह विधाय
सपर्यामार्यशील, कुशलमिति ।

अथ दशरथवाणीं तामशृण्वन्प्रसन्नां
भृगुपतिरिदमूचे प्रश्रितं रामभद्रम् ।

अवजिगमिषुरासं जीर्णचापात्तकीर्ते-
रविदितपरशोस्ते दोर्मदं कार्मुकेऽस्मिन् ॥ [९४]

आदाय तत्सगुणमाशु विधाय तत्र
सन्धाय बाणमवधार्य तपोधनत्वम् ।
तज्जीवितस्य दयमानमना मनीषी
संभूतघोरसमराद्विरराम रामः ॥ [९५]

किञ्च ।

तावुभौ च भृगुवंशसम्भवौ चापदण्डजमदग्निसम्भवौ ।
प्रह्वभावमवलम्ब्य केवलं राघवार्पितगुणौ बभूवतुः ॥ [९६]

ततस्तत्क्षणममोधेन राघवः शरेण भार्गवस्य स्वर्गतिं रुरोध ।

स्थाने हि तत् ।

नूनं जनेन पुरुषे महति प्रयुक्त-

मागः परं तदनुरूपफलं प्रसूते ।

कृत्वा रघूद्वहगतेः क्षणमन्तरायं

यद्भार्गवः परगतेर्विहतिं प्रपेदे ॥

[९७]

(बालाकाण्डस्योपसंहारः)

अथ सङ्क्रान्तया जामदग्न्यशक्तिसम्पदा सम्पन्नं पन्नगपरिवृढभोग-
भुजाभिरामं राममविरलमालिङ्गय मूध्न्युपाधाय दशरथः परिखयेव परिसरे
परिसरन्त्या सरयूसरितानुविद्धामयोध्यां दारकान्सदारान्सादरमवलोक-
यन्तीनां पौरपुरंध्रीणां नीरन्ध्रितगवाक्षैः कटाक्षैः सौन्दर्यवञ्चिततापिञ्छैः
पिञ्छातपत्रायमाणधवलातपत्रः प्रविवेश ।

विद्ययेव त्रयीदृष्ट्या दर्भपत्राग्रधीः सुधीः ।

राजपुत्र्या तया रामः प्रपेदे प्रीतिमुत्तमाम् ॥

[९८]

॥ इति श्रीभोजराजविरचितस्य चम्पूरामायणस्य

बालकाण्डसङ्ग्रहः समाप्तः ॥

ಶ್ರೀ ಭೋಜರಾಜ ವಿರಚಿತ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ (ಬಾಲಕಾಂಡ ಸಂಗ್ರಹ)

ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ

(ಹೇರಂಬ ಗಣಪತಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ)

ಪದ್ಯ 1 : ಕಾವ್ಯದ ನಿರ್ವಿಘ್ನತಾ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಕವಿ ಭೋಜ ಹೇರಂಬ ಗಣಪತಿಯ ಪಾದದ್ವಂದ್ವವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆ ಚರಣಗಳು ಋಗ್ವೇದಾದಿ ನಿಗಮವೆಂಬ ವೃಕ್ಷದ ಕೊಂಬೆಗಳ ತುದಿಯೆಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೆಂಬ ಹೊಸಚಿಗುರಿನಂತಿದೆ. ಆ ಪದದ್ವಂದ್ವವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಕಮಲದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಲ್ಲದು. ವಿಘ್ನವೆಂಬ ಪರ್ವತಗಳ ನಾಶದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಕಾವ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ರೀತಿಯ ಪಾದ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಬೇರೆ ಯಾರ ಸ್ಮರಣೆಯೂ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂಥಹ ಹೇರಂಬನ ಚರಣಯುಗಲವು ನಮಗೆ ಕಾವ್ಯಸಿದ್ಧಿಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡಲಿ.

(ಇಲ್ಲಿ ಮಂಗಲವಾಚಕವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಬ್ದದಿಂದ ಕಾವ್ಯಾರಂಭವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಶೀರ್ವಾದ ರೂಪದ ಮಂಗಳವನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಮಂಗಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧವಿದೆ. ಆಶೀಃ, ವಸ್ತುನಿರ್ದೇಶ, ನಮಸ್ಕಾರ. ಶ್ಲೋಕದ 3ನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರವಿದೆ.)

(ಚಂಪೂಕಾವ್ಯ ಪ್ರಶಂಸೆ)

ಪದ್ಯ 2 : ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯವು, ವೀಣಾಮೃದಂಗಾದಿ ವಾದ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಮಿಳಿತವಾದ ಹಾಡಿನಂತೆ ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಚಂಪೂ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಧಿಕ ಹೃದ್ಯತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ (ಭೋಜ) ನಾಲಿಗೆಯು

ಕವಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಸಹೃದಯರಿಗೆ ಕಾವ್ಯಾನಂದ ಪಡೆಯುವವರಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡಲಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಂಪೂ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ನಾನು (ಕವಿ) ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತೇನೆ.

(ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಕಾವ್ಯದ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪೂ ಶೈಲಿಯ ಆಯ್ಕೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಯಾವ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.)

(ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮಹರ್ಷಿಯ ಗರಿಮೆ ಹಾಗೂ ಬಾಲಕಾಂಡದ ಉಪಕ್ರಮ)

ಪದ್ಯ 3 : (ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ಯಾವ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಹಾಗೂ ಆ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವೂ ಇರದೆ, ಗುಣತ್ವ ಮಾತ್ರ ಹೇಗೆ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ)

ನಾನು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮಹರ್ಷಿಯಿಂದ ಪೂರ್ದಕಾಲದಲ್ಲೇ ಉಪವರ್ಣಿತವಾದ ರಘುವಂಶದ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾಜರ ಕೀರ್ತಿಯ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ, ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜನರು ಭಗೀರಥನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದ ಗಂಗಾನದಿಯ ತೀರ್ಥಜಲದಿಂದ ತಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಪಿತೃದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣವನ್ನು ನೀಡಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಚಿತಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೇ?

(ಅದರಂತೆ ಭಗೀರಥನು ತನ್ನ ತಪಃ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದ ಸಂಜಾತೆಯಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು, ವಿಷ್ಣು, ಶಿವ, ಜಹ್ನು ಈ ಮೂವರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪಾತಾಳ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ದು, ಕಪಿಲಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ. ಆದರೆ ಈವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಜನರು ಅದೇ ಗಂಗಾ ನದಿಯ ಜಲದಿಂದ ತಮ್ಮ ಪಿತೃಗಳಿಗೂ ತರ್ಪಣ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವತ್ರ ಗುಣವು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬಂತೆ ನಾನೂ ಸಹ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಹೇಳಿದ ಹಳೇ ರಾಮಾಯಣವನ್ನೇ ಕಾವ್ಯ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.)

(ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಾಲಂಕಾರವಿದೆ. ಬಿಂಬ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ.)

ಪದ್ಯ 4 : ಮಾತಿನ ಮಲ್ಲನಾದ, ಆದ್ಯ ಕವಿಯಾದ, ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಪ್ರಾಚೀತಸನಾದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯು, ನಾರದ ಮಹರ್ಷಿಯ ಶತಕೋಟಿ ಪ್ರವಿಸ್ತರವಾದ ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ತಮಸಾನದಿಯ ತೀರಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಿಕ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಗೋಸ್ಕರ ತೆರಳಿದ. ಆ ತಮಸಾ ನದಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ, ಬಹುಪವಿತ್ರವಾದ, ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಋಷಿವರ್ಯರಿಂದ ಸ್ನಾನ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ನದಿಯಾಗಿತ್ತು.

(ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಎಂಬ ಮಹರ್ಷಿಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಹಾಗೂ ತಮಸಾ - ನದಿಯ ಪರಿಸರ ಹಾಗೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿಯು ಶಬ್ದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತ ಬದ್ಧವಾದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು “ಪ್ರಥಮ ಕವಿ”. ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ, ಮಳೆಬಂದಾಗ ಹುತ್ತವು ಕರಗಿ ಕವಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ವರುಣನ ವಂಶಸ್ಥನಾದ್ದರಿಂದ “ಪ್ರಾಚೀತಸ” ಹುತ್ತದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದ್ದರಿಂದ “ವಾಲ್ಮೀಕಿ”.

ತಮಸಾ ನದಿಯು ಜನರ ತಮಸ್ಸನ್ನು (ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು) ದೂರಮಾಡುವ ಪವಿತ್ರ ನದಿ. ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಆಶ್ರಮಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಮುನಿಗಳಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮಹರ್ಷಿಯು ಮಾಧ್ಯಾಹ್ನಿಕ ನಿತ್ಯ ಕರ್ಮ ಆಚರಿಸಲು ನದಿ ತೀರವನ್ನು ಸೇರಿದರು.)

ಗದ್ಯ 1 : ಆ ತಮಸಾ ನದಿ ತೀರದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಯ ಜೋಡಿಯಲ್ಲಿ, ಈಗಾಗಲೇ ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾದ, ಕಾಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಒಂದು ಹಕ್ಕಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಧನು ಕೊಂದನು. ಆ ಕರುಣಾಜನಕ ಘಟನೆಯನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ, ದಯಾರ್ಧರಾದ ಪೂಜ್ಯ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯವರ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಛಂದೋಮಯವಾದ ವೃತ್ತದ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು ಹೊರಬಂದಿತು.

ಪದ್ಯ 5 : (ಈ ಶ್ಲೋಕವು ರಾಮಾಯಣ ಪರವಾದ ಒಂದರ್ಥದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಾರ್ಥ ವ್ಯಾಧನ ಹೇಯಕೃತ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಪರವಾಗಿ ಆಶೀರ್ವಾದವಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಧನ ಪರವಾಗಿ ಶಾಪಾರ್ಥ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.)

ಎಲೇ ಬೇಡನೇ ! ನೀನು ಈ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ತನಕ ಬಾಳಬೇಡ (ಬೇಗನೇ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಹೊಂದು). ಏಕೆಂದರೆ ನೀನು ಕ್ರೌಂಚ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಜೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮಮೋಹಿತವಾದ ಒಂದನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದೀಯಾ.

ಎಲೇ ಶ್ರೀಪತಿಯೇ (ಶ್ರೀ ರಾಮ) ನೀನು ಈ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ತನಕ ಬಾಳು ಏಕೆಂದರೆ ನೀನು ಕ್ರೌಂಚ ಮಿಥುನವಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಜೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮಮೋಹಿತನಾದ ಒಬ್ಬನನ್ನು (ರಾವಣನನ್ನು) ಕೊಂದಿದ್ದೀಯಾ.

(ಇಲ್ಲಿ ಮಾ+ನಿಷಾದ ಪದ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದಾಗ “ಮಾ” ಕ್ಕೆ ನಿಷೇಧಾರ್ಥ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. “ಮಾನಿಷಾದ” ಒಂದೇ ಪದಮಾಡಿದಾಗ ಮಾ = ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಮಾನಿಷಾದ = ಶ್ರೀಪತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರೌಂಚ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ, ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಜೀವಿ ಎಂದರ್ಥ. ಕ್ರೌಂಚ=ಪಕ್ಷಿ ವಿಶೇಷ. ಕ್ರೌಂಚ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರಾಕ್ಷಸ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರೌಂಚ ಮಿಥುನ ಎಂದರೆ ರಾಕ್ಷಸ ಜೋಡಿ. ರಾವಣ-ಕುಂಭಕರ್ಣ ಅಥವಾ ರಾವಣ-ಮಂದೋದರಿ ಎಂಬಾರ್ಥ ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದ ಆದಿಮ ಶ್ಲೋಕ. ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕವಿಯೇ ಆದಿಕವಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವಿದೆ.)

ಗದ್ಯ 2 : ಆಮೇಲೆ ಮುನಿಯು ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ಸ್ನಾನ ಮಾಧ್ಯಾಹ್ನಿಕವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ;

ಪದ್ಯ 6 : ಕಮಲ ಸಂಭವನಾದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ ಬ್ರಹ್ಮ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ (ವಾಲ್ಮೀಕಿ)ಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾದ ಸರಸ್ವತಿಯ ವಿಲಾಸವನ್ನು (ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು) ಸಹಿಸದಿರುವವನಂತೆ ಕೂಡಲೇ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅವಿಭೂತನಾದನು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಾರ್ಯ ವೈಖರಿ ಹೇಗಿದೆಯೆಂದರೆ, ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಪಂಚಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯೆಂಬ ನೆಪದ ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕನ ನವಿಲಿನ ಗರಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ.

(ಇಲ್ಲಿ ಭೂಲೋಕದ ಮಹರ್ಷಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗೆ ಆದ ಸರಸ್ವತಿಯ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆ ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಾಡುವವನು ಕೇವಲ ಒಂದು ನವಿಲು ಗರಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾ ಹಲವಾರು ಮೋಡಿಯನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಅಷ್ಟೇ ಆಶ್ಚರ್ಯಜನಕವಾಗಿದೆ.)

ಗದ್ಯ 3 : ಆಮೇಲೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಮಹರ್ಷಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮನು “ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನ

ಚರಿತೆಯನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸಲು ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದವಳಾದ ಈ ಸರಸ್ವತಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ರಾಮನ ಚರಿತೆಯನ್ನು ನೀನು ಹಿಂದೆ ನಾರದನಿಂದ ಕೇಳಿದಂತೆ ರಚನೆ ಮಾಡು” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಂತರ್ಧಾನನಾದನು.

ಪದ್ಯ 7 : ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಜ್ಞೆಯ ನಂತರ ಕವಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯು, ಮಧುರವಾದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಮುನಿಯು ಯೋಗ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿನ ಬದರೀ ಕಾಯಿಯಂತೆ ಶ್ರೀ ರಾಮನ ಚರಿತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಮಂಗಳಮಯವಾದ, ಸರಸವಾದ ರಾಮಾಯಣವೆಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು.

(ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯು ಮಧುಮಯಭಣಿತಿಗಳಿಗೆ ಮುನಿಯೇ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ರಾಮಾಯಣ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸುಂದರ ಕಾವ್ಯ ಹಾಗೂ ಕವಿಯು ರಾಮ ಚರಿತೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕರಗತ ಬದರೀ ಫಲದ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಯೌಗಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳಿನಂಶದ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.)

ಗದ್ಯ 4 : “ಈ ರಾಮಾಯಣ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಯಾರು ಯೋಗ್ಯರು” ಎಂದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮಹರ್ಷಿಯು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ :-

(ಲವಕುಶರ ವರ್ಣನೆ)

ಪದ್ಯ 8 : ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಅರಿತಿರುವ, ಇಂಪಾದ ಮಧುರ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ಪಂಡಿತರಾದ, ಹಲವಾರು ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ “ಕುಶ” ಹಾಗೂ “ಲವ” ಎಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಲಾಚತುರರಾದ ಗಾಯಕರು ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು.

ಗದ್ಯ 5 : ಈ ಕುಶ-ಲವರನ್ನು ಮುನಿಯು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ರಾಮಾಯಣ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪಾಠ ಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರುವ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವರನ್ನು ತನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಕರೆಯಿಸಿ, ತನ್ನ ಸಹೋದರರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಚರಿತೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ನಿಯೋಜಿಸಿದನು. ಆಮೇಲೆ -

ಪದ್ಯ 9 : “ಭಂದೋಮಯವಾದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯರಾದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಶಿಷ್ಯರುಗಳಾದ ಲವಕುಶರು, ರಘುವಂಶದಲ್ಲಿ ವೀರನಾದ ರಾಮನ ಚರಿತೆಯನ್ನು ಗುರುವಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತೆ ಬಾಲ ಚರಿತೆಯಿಂದ ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು”.

(ಶ್ರೀ ರಾಮಕಥೆಯ ಆರಂಭ)

ಪದ್ಯ 10 : ಎಲ್ಲಾ ಜನರ ನಯನಗಳಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ನೀಡುವ (ಸುಂದರವಾದ) ಕೋಸಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, ಕೇವಲ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದಲೇ ಓಡಿ ಹೋಗುವ ರಾಕ್ಷಸರುಳ್ಳ ರಘು-ರಾಜರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ “ಅಯೋಧ್ಯಾ” ಎಂಬ ಪುರಿಯಿದೆ.

ಪದ್ಯ 11 : ಆ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಿಯಲ್ಲಿ ದಶರಥನು ವಾಸವಾಗಿದ್ದ. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ವಂದನೀಯನಾದ ದೇವೇಂದ್ರನಿಂದ ಸಿಂಹಾಸನಾರ್ಥ ಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ. ದೇವ ದಾನವರ ಕದನದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಕದನದ ನಂತರ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಾಗ ಅಲ್ಲಿನ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಾರಿಜಾತ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆಯ ಮಧುವಿನಿಂದ ಇವನ ಅರಮನೆಯ ವಾಸಭೂಮಿಯು ಸುವಾಸಿತವಾಗಿತ್ತು.

ಗದ್ಯ 6 : ಈ ದಶರಥನು ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮಂತ್ರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಂತ್ರಾಲೋಚಿಸಿದ. ಆಗ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಸುಮಂತ್ರನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯು ಸನತ್ತುಮಾರನಿಂದ ಉತ್ತವಾದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿದ. “ಅಂಗದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಬರಗಾಲವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದ, ವಿಭಾಂಡಕ ಮಹರ್ಷಿಯ ಮಗನಾದ ಋಷ್ಯಶೃಂಗನ ಆಶೀರ್ವಾದದಿಂದ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದು”.

ಗದ್ಯ 7 : ಆ ದಶರಥನ ವ್ಯಥೆಯು ಸುಮಂತ್ರನ ಮಾತಿನಿಂದ ಶಾಂತವಾಯಿತು. ರಾಜನು ಶಾಂತಾಪತಿಯಾದ, ತನ್ನ ಬಂಧುವಾದ ಮುನಿ ಋಷ್ಯಶೃಂಗನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ, ಕುಲಗುರು ವಸಿಷ್ಠರ ಆದೇಶದಂತೆ, ಸರಯೂ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ಯಾಗವನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದ.

ಆಮೇಲೆ.....

ಗದ್ಯ 8 : ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದ ದೇವೇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಗಣವು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ, ದಶಮುಖನ ಪರಾಕ್ರಮವೆಂಬ ಬೇಸಿಗೆಯ ಬಿಸಿಯ ಸಂತಾಪವನ್ನು ಅರುಹಿತು. ಆಮೇಲೆ ದೇವತೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನೊಂದಿಗೆ “ವಿಷ್ಣುವೇ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ರಕ್ಷಕ” ಎಂದು ತಿಳಿದವರಾಗಿ, ಅನೇಕ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರಿದರು.

(ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಚಿತ್ರಣ)

ಪದ್ಯ 12 : “ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ದುಃಖವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನಾದ "ಶಾರ್ಙ್ಗ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಧಾರಣೆಯಿಂದ ಸುಂದರನಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೆಂಬ ಮಿಂಚಿನಿಂದ ಶೋಭಾಯಮಾನನಾದ, ಅತಸೀ ಪುಷ್ಪದ ಗೊಂಚಲಿನ ಕಾಂತಿಯ ಶರೀರವುಳ್ಳ, ಮುನಿಗಳ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ, ಕರುಣಾರಸ ಸ್ವರೂಪನಾದ ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ನೀಲಮೇಘವನ್ನು (ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು) ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹವು ವೀಕ್ಷಿಸಿತು”.

(ಇಲ್ಲಿ ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ನೀಲಮೇಘವೇ ಎಂದು ರೂಪಕಾಲಂಕಾರದಿಂದ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ನೀಲಮೇಘವು ಬೇಸಿಗೆಯ ತಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜನರ ತಾಪವನ್ನು ತಂಪಾದ ಮಳೆಯಿಂದ ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮೇಘವು ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ ಸುಂದರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೇಘವು ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಿಂಚಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಸೀಪುಷ್ಪದ ಗುಚ್ಛದಂತೆ ನೀಲವರ್ಣ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ನಿಯಮದಿಂದ ಇರುವ ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ರಕ್ಷಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಮೇಘವು ನೀರಿನಿಂದ ಭರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಶಬ್ದ ದ್ವಂದ್ವಾರ್ಥದಿಂದಾಗಿ ಹರಿ ಹಾಗೂ ಮೇಘ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. “ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮೇಘದಿಂದ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ನೀರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕುಡಿಯುತ್ತವೆ. ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಕವಿಸಮಯ.)

ಪದ್ಯ 13 : “ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಮಗನಾದ ಭಕ್ತ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಆಪತ್ತನ್ನು, ರಾಕ್ಷಸ ಕುಲದ ದರ್ಪವನ್ನು, ಹಾಗೂ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಂಬವನ್ನು ಮತ್ತು ಶತ್ರುವಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಎದೆಯನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶಮಾಡಲು, ನರನ ದೇಹದಿಂದ

ಕೂಡಿದ ಸಿಂಹದ (ನರ+ಸಿಂಹ) ವೇಷದಲ್ಲಿ ದಂತಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಲೋಕವೆಲ್ಲ ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಅತ್ಯಾದರದಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದವನನ್ನು” ದೇವಪರಿಷತ್ ನೋಡಿತು.

(ಇಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹ ಏಕಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಹಲವು ವಸ್ತು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಿದ. ವಿಪತ್ತು, ದರ್ಪ, ಕಂಬ, ಎದೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಿದ. ಭಕ್ತನ ಮೇಲಿನವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ನರಸಿಂಹವೇಷ ತಾಳಿದ. ಆಗ ಅವನ ದಂತಕಾಂತಿಯಿಂದ ಲೋಕವೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿತು.)

ಪದ್ಯ 14 : ಕಮಲದಂತೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ, ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸಮಸ್ತ ವೈಭವವನ್ನು ನಾಮ ಅವಶೇಷ ಮಾಡಿದ, ಸಮಸ್ತ ಚರಾಚರ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಗೆ ಜನ್ಮನೀಡಿದ ನಾಭಿಯುಳ್ಳ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.

(ಹರಿಯು ವಾಮನಾವತಾರದಿಂದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಪಾತಾಳಲೋಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿದ್ದರಿಂದ ಬಲಿಯ ಸಂಪದೋಪೇತರಾಜ್ಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ 'ಉಳಿದಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವು ಯೋಗನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವನ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿನ ಕಮಲದಿಂದ ಹೊರಬಂದ ದೇವತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ “ನಾಭಿಜನ್ಮಾ” ಎಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರವಿದೆ.)

ಗದ್ಯ 9 : ದೇವತೆಗಳು ಈ ಹಿಂದಿನ ನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನು ಹೊಗಳಿ, ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಅವರ ಸ್ತೋತ್ರದ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿತವಾದ ದಿಗಂತವುಳ್ಳ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಅತ್ಯಂತ ಅರುಣವಾದ ಕಮಲದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವ ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿಯ ಸಮೂಹದಿಂದ ಆನಂದ ಪಡಿಸುತ್ತಾ ಕಮಲಾಕ್ಷನು (ನಾರಾಯಣನು) ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದ.

ಪದ್ಯ 15 : ಎಲೇ ದೇವತೆಗಳೇ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಕ್ಷೇಮವಷ್ಟೇ? ನಿಮಗೆಲ್ಲಾ ಈಗ ಸ್ವಾಗತ. ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದ ವಿಲಾಸವು ಎಲ್ಲಾ ರಾಕ್ಷಸರ ಗರ್ವವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದೆಯಷ್ಟೇ? ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ರಾಜನೀತಿಯೂ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೇ?

(ವಿಷ್ಣು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಗತವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಜ್ರಾಯುಧವು ರಾಕ್ಷಸರ ದರ್ಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದೆಯಷ್ಟೆ ? ದೇವ

ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ರಾಜನೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಸರಿಯಾಗಿದೆಯಷ್ಟೇ?

ಅಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಯೋಗಃ = ಹೊಂದದಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಯೋಗ. ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಪರಿಪಾಲನಂ ಕ್ಷೇಮಃ = ಲಭ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದೇ ಕ್ಷೇಮ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಅಪಿ” ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ)

(ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ)

ಗದ್ಯ 10 : ಈ ನಾರಾಯಣನ ಕುಶಲ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಅಮೃತದ ಧಾರಾವೃಷ್ಟಿಯಂತೆ ಇರುವ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಸಂತೋಷ ಹೊಂದಿದ ದೇವ ಸಭೆಯು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿತು.

ದೇವ! ನೀವು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ನಮಗೆ ಅಕುಶಲತೆ ಉಂಟಾದೀತು ? ಆದರೂ

ಪದ್ಯ 16 : ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳ, ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಗೆಲ್ಲಲಾಗದಿರುವ, ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮಣಿಯ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಕಾಂತಿಯ ಅಂಕುರಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರ-ಅಗ್ನಿ ಈ ಮೂರು ತೇಜಸ್ಸಿಗೂ ಸಹ ಹಗಲಿನ ದೀಪದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ, “ಲಂಕಾ” ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ರಾಜಧಾನಿ ಇದೆ.

(ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕಾಂತಿಭರಿತವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಗಳು ಮೂರು. ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ. ಆದರೆ ಲಂಕಾನಗರಿಯ ಮಣಿಖಚಿತ ಮನೆಯ ಕಾಂತಿಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ತೇಜಸ್ತ್ರಯಗಳು ಹಗಲಿನ ದೀಪದಂತೆ ಕಾಂತಿರಹಿತವಾಗಿವೆ. ಅಷ್ಟೊಂದು ಕಾಂತಿಯುತವಾಗಿದೆ ಲಂಕಾನಗರಿ.)

ಪದ್ಯ 17 : ಸಾಲ ವೃಕ್ಷದಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ದಂಡದಂತಿರುವ ತೋಳಿನಿಂದ, ಕುಬೇರನನ್ನೇ ಗೆದ್ದಿರುವವನಾದ ರಾವಣನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ, ಸುಲಭವಾಗಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವ ರಾಕ್ಷಸರ ರಾಜನು, ಪರ್ವತದಂತೆ ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರಾಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಪುರಾತನವಾದ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಪದ್ಯ 18 : ರಾಕ್ಷಸರ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ರಾವಣನು, ಹಲವಾರು ರೀತಿಯ ಕಷ್ಟಕರವಾದ ತಪಸ್ಸಿನ ಸಾಧನೆಗಳಿಂದ, ಈ ಕಮಲೋದ್ಭವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಹೊಂದಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಸುರಾಸುರರಿಂದ “ಅವಧೃತ್ವ” ವೆಂಬ ಉತ್ತಮ ವರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕೊಬ್ಬಿದ ರಾವಣ ಸಮಗ್ರ ಲೋಕಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಶಾಸನದ (ಆಡಳಿತದ) ಗುರಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ.

(ಅಂಭೋಜಸಂಭವ = ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ)

ಗದ್ಯ 11 : ರಾವಣನಿಂದಾಗಿ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ರಹಿತರಾದಂತೆ ಆಗಿದ್ದೇವೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ; ಅಂಥಹ ಈ ರಾವಣನು ಕೆಲವೊಂದು ಬಾರಿ ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತವನ್ನು ಏರಿ ತನ್ನ ಅಂತಃಪುರದ ವನಿತಾಜನರೊಡನೆ ಬರಿಗಾಲಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ; ಆವಾಗ ಸೂರ್ಯನು “ತಾನು ಅಪರಾಧವನ್ನೆಸಗಬಹುದು” ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ, ತೀಕ್ಷ್ಣ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಬೀರದೇ ಸಾವಿರಾರು ಕಿರಣದ ಸೂರ್ಯನು ಉಪಸಂಹರಿಸಿದ ಕಿರಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಆ ಕ್ರೀಡಾ ಪರ್ವತಗಳ ಶಿಖರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. (ಸೂರ್ಯನು ಭಯದಿಂದ ಬಿಸಿಯಾದ ಕಿರಣವನ್ನು ಬೀರಲಾರ).

(ಧರಾಧರ = ಪರ್ವತ; ಅವರೋಧಜನ = ಅಂತಃಪುರ ಸ್ತ್ರೀಯರು; ಆಗಃ = ಅಪರಾಧ; ಆತಪ = ಬಿಸಿ; ಭಾನು = ಸೂರ್ಯ)

ಈ ಚಂದ್ರನಾದರೋ, ರಾವಣನು ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಆಯಾಸದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೋಸ್ಕರ ಸ್ನಾನಗೃಹಕ್ಕೆ ತೆರಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ರಾವಣನನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಜನರು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿರಲು, ಸ್ನಾನಗೃಹದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಬಂಗಾರದಕಂಬದ ಮೇಲೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವಟಿಕ ಶಿಲಾಗೊಂಬೆಗಳ ಸಮೂಹದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಮಣಿಮಯವಾದ ಕಲಶಗಳಿಂದ ತುಂಬಾ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ, ಛೇದಗೊಳ್ಳದಿರುವ ನೀರಿನ ಧಾರೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಬೆಳದಿಂಗಳ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಮಣಿಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಮೂಲಕ ರಾವಣನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, ಇಂದ್ರನಿಂದಲೂ ಬಯಸಲ್ಪಡುವ ರಾವಣನ ಇಪ್ಪತ್ತು ಕಣ್ಣುಗಳ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಗೆ (ಚಂದ್ರನು) ಕ್ಷಣಕಾಲ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ.

(ಆಯಾಸಗೊಂಡ ರಾವಣನಿಗೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಮಣಿಗಳಿಂದ ನೀರಿನ ಹನಿಯನ್ನು ಸುರಿಸಿದ ಚಂದ್ರನು ರಾವಣನ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ.)

(ಮೃಗಯಾ = ಬೇಟೆ; ನಮಜ್ಜನ = ನಮಸ್ಕರಿಸುವವರು; ಮಜ್ಜನ ಗೃಹ = ಸ್ನಾನಗೃಹ; ಶಾತಕುಂಭ = ಸುವರ್ಣ; ಪ್ರತ್ಯಗ್ನ = ನೂತನ;

ಶಾಲಭಂಜಿಕಾ = ಗೊಂಬೆ; ಪುಂಜ = ಸಮೂಹ; ನಿಜೋಪಲ = ತನ್ನ ಕಲ್ಲು (ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಮಣಿ); ಪಿಶುನ = ಸೂಚಕ; ಶುನಾಸೀರ = ದೇವೇಂದ್ರ; ನಿಜಕರ = ತನ್ನ ಕಿರಣ)

ಆ ಪೌಲಸ್ತ್ಯ ರಾವಣನಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರನ ನಂದನೋದ್ಯಾನದಿಂದ ತನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ಪಾರಿಜಾತವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರ್ಗ ವೃಕ್ಷಗಳಿಗೆ, ಬಂಧಿತರಾದ ಸುರಸುಂದರಿಯರ ಕನ್ನೈದಿಲೆಯಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಬಂಗಾರದ ಕಲಶಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿಯಾಗಿ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ನೀರಿನಿಂದಾಗಿ ಕೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಾತಿಯುಳ್ಳ ಪುಷ್ಪ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಕ್ಷವಾದ ಪುಷ್ಪಗಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ವಾಯುದೇವನು ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿಲ್ಲ (ಹೆದರುತ್ತಾನೆ).

(ರಾವಣನು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಲಂಕಾನಗರಿಗೆ ಹಲವಾರು ಪಾರಿಜಾತ ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ತಂದಿದ್ದಾನೆ. ರಾವಣನಿಂದ ಬಂಧಿತರಾದ ಸುರಸುಂದರಿಯರು ಆ ಲತಾ ವೃಕ್ಷಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೇವ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕನ್ನೈದಿಲೆಯಂತಿರುವ ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲೂ ದುಃಖದಿಂದಾಗಿ ಬಿಸಿಯಾದ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಯುತ್ತದೆ. ಬಂಗಾರದ ಕಲಶದಿಂದ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ನೀರು ಸುರಿಯುವಾಗ ಆ ವೃಕ್ಷಗಳ ಪಾತಿ (ಕಟ್ಟಿ) ಕೆಸರು ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬುತ್ತದೆ. ಅಂಥಹ ಹೂವಿನ ಗಿಡದಲ್ಲಿರುವ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿರುವ ಪುಷ್ಪವನ್ನೂ ಸಹ ವಾಯುದೇವ ಬೀಳಿಸಲಾರ. ಏಕೆಂದರೆ ರಾವಣನ ಭಯದಿಂದ ವಾಯುದೇವ ಸ್ತಬ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ.)

(ಸಂಕ್ರಂದನ = ದೇವೇಂದ್ರ; ವೃಂದಾರಕತರು = ದೇವವೃಕ್ಷ; ಮಂದೋಷ್ಣಂ = ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿಯಾದ; ಜಂಬಾಲಿತ = ಕೆಸರುಮಯವಾದ; ಆಲಪಾಲ = ಪಾತಿ, ಕಟ್ಟಿ; ಪಚೇಲಿಮಾ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿ ಬೀಳಲು ಸನ್ನದ್ಧವಾದ; ಪವಮಾನ = ವಾಯು; ಪರಿಸ್ಪಂದಿತುಂ = ಅಲ್ಲಾಡಲು)

ಈ ಅಗ್ನಿಗಳೂ, ರೂಢಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ “ಹುತವಹ” ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಆಹವನೀಯ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳೂ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

(ಹುತಂ ವಹತೀತಿ ಹುತವಹಃ | ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಯ್ಯುವವನು ಅಗ್ನಿದೇವ. ಅಂಥಹ ಅಗ್ನಿದೇವ ಯಾಗಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.)

ಮತ್ತೇನು ? ಅಂಥಹ ಈ ರಾವಣನು ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಅವಮಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯದೇ, ಮನುಷ್ಯತರರಿಂದ ಅವಧೃತ್ವದ ವರವನ್ನು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಪಡೆದು ಕೊಬ್ಬಿದವನಾಗಿ ಈವಾಗ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳ ಕುಂತಾಯುಧಾಕಾರದ ದಂತಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಯದಿಂದ ನಿಮ್ಮೋನ್ನತವಾದ ಎದೆಯುಳ್ಳ ರಾವಣನು, ಕಾಡಾನೆಯು ನೆಲಕಮಲಿನಿಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದಂತೆ, ಮೂರು ಲೋಕವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾ, “ನಾವೆಲ್ಲಾ ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷದವರು” ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

(ಕೊಬ್ಬಿದ ರಾವಣನು ತನಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಮರಣವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ವರಪ್ರಭಾವದಿಂದ ದಿಗ್ಗಜಗಳ ಜೊತೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಆವಾಗ ಆನೆಗಳ ದಂತಗಳು ರಾವಣನ ಎದೆಗೆ ಚುಚ್ಚಿ ಗಾಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಎದೆಯು ನಿಮ್ಮೋನ್ನತವಾಗಿದೆ. ಅಂಥಹ ರಾವಣನು ಕಾಡಾನೆಯು ಕಮಲಿನಿಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನೂ ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿಲ್ಲ.)

(ಸಂಪ್ರಹಾರ = ಯುದ್ಧ; ದಂತಾವಲ = ಆನೆ; ಪ್ರಣ = ಗಾಯ; ಸ್ಥಪುಟಿತ = ಏರುತಗ್ಗಾದ; ಅಭಿಭವನ್ = ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾ)

(ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಭಗವಂತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ)

ಗದ್ಯ 12 : ಆಮೇಲೆ ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣನು ದೇವತಾ ಸಮೂಹದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ;

ಪದ್ಯ 19 : ಮಧುವೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಿದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಇಂದ್ರ-ನೀಲಮಣಿ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಂದ್ರಕಿರಣದಂತೆ ಬಿಳುಪಾದ ನಗುವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಅಮೃತಧಾರೆಯಂತೆ ಇಂಪಾದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

(ಇಂದ್ರನೀಲ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಚಂದ್ರನಿದ್ದಾಗ ಹೇಗಿರುತ್ತದೋ ಅದೇ ರೀತಿ ನೀಲವರ್ಣದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೇಹದ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಆತನ ವದನ ಚಂದ್ರನಂತಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಹೊರಟ ನಗುವಿನ ಕಾಂತಿ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳದಿಂಗಳಂತಿದೆ. ಅಂಥಹ ಹರಿಯು ಅಮೃತದಂತೆ ಅಪ್ರಾಯನ-ವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವ ಮಾತನಾಡಿದ.)

ಗದ್ಯ 13 : ನಿಮ್ಮ (ದೇವತೆಗಳ) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಎಸಗಿದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಸಾವನ್ನು ಈಗಲೇ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ.

ಆದರೆ! ಪದ್ಮಾಸನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆದೇಶವನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಮಾಡದಿರಲು, ಭೂತಲದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನನ್ನು ಬಯಸುವ, ದೇವೇಂದ್ರನ ಗೆಳೆಯನಾದ ದಶರಥನ ಅಭೀಷ್ಟೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯಾವತಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವ ನಾನೇ ಅವನನ್ನು (ರಾವಣನನ್ನು) ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಂತರ್ಧಾನನಾದನು.

(ಅಮೋಘ = ಸಫಲ; ಸುತ್ರಾಮಾ = ದೇವೇಂದ್ರ; ವ್ಯಾಹೃತ್ಯ = ಹೇಳಿ; ಅಂತರಧಾತ್ = ಮಾಯವಾದನು)

ಗದ್ಯ 14 : ಆಮೇಲೆ ಅತ್ಯಂತ ಹರ್ಷಿತರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಸಭೆಯು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಆದೇಶದಿಂದ, “ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳೂ ರಾವಣನ ನಾಶದಿಂದ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡಿದೆ” ಎಂದು ತಿಳಿದು ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಹೊರಟಿತು.

(ಪರಿಷತ್ = ಸಭೆ; ಅನಿಮಿಷ = ದೇವತೆ; ಹೃಷೀಕೇಶ = ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಒಡೆಯ ವಿಷ್ಣು)

ಆಮೇಲೆ ಆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪಿತಾಮಹನಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಹೇಳಿದ. “ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಮುಂದೆ ಅವತಾರವನ್ನು ಹೊಂದಲಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ಅಪ್ಸರೆಯರೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಕಪಿ, ಅಚ್ಚಭಲ್ಲ (ಕರಡಿ), ಗೋಪುಚ್ಚ, ನೀಲಮುಖಿ ಮೊದಲಾದ ವೇಷವುಳ್ಳ ಪರಾಕ್ರಮಾತಿಶಯವುಳ್ಳ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕು”.

ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ನಾನು ಆಕಳಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಜಾಂಬವಂತನು ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

ಆಮೇಲೆ ದೇವತೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಆದೇಶದಂತೆ ಅದೇ ರೀತಿ ಮಾಡಿದರು.

(ಶ್ರೀರಾಮ ಜನನ ಕಥೆ)

ಗದ್ಯ 15 : ಆ ಮೇಲೆ ಯಜ್ಞದಿಂದ ಯಜ್ಞಪುರುಷನು, ಪ್ರಜಾಪತಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಬಂಗಾರದ ಪಾತ್ರೆಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ (ಕುಂಡದಿಂದ) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಯಸುವ ದಶರಥನಿಗೆ ಅಮೃತದಂತಿರುವ ಪಾಯಸವನ್ನು ನೀಡಿದನು.

(ಗೋಪುಚ್ಛ = ಗೋವಿನ ಬಾಲದಂತೆ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಕೋತಿಗಳು; ಅಚ್ಛಭಲ್ಲ = ಕರಡಿ; ಜ್ಯಂಭ = ಆಕಳಿಕೆ; ವೈತಾನ = ಯಾಗ; ವೈಶ್ವಾನರ = ಅಗ್ನಿ)

ಆಮೇಲೆ.....

ಪದ್ಯ 20 : ರಾಜಾ ದಶರಥನು ಯಜ್ಞಪುರುಷ ನೀಡಿದ ಪಾಯಸದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಮೊದಲು ತನ್ನ ಮಹಾರಾಣಿಯಾದ ಕೌಸಲ್ಯಗೆ ನೀಡಿದ. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮಧುರವಾದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಕೈಕೆಯ ರಾಜೇಂದ್ರನ ಕುಮಾರಿಯಾದ ಕೈಕೇಯಿಗೆ ನೀಡಿದ. ಈ ಇಬ್ಬರು ಮಹಾರಾಣಿಯರು ಚಂಚಲಗೊಂಡ ತಮ್ಮ ಪತಿ ದಶರಥನ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಪಾಯಸದ ಅರ್ಧಭಾಗದಿಂದ ಸುಮಿತ್ರಾದೇವಿಯ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿದರು.

(ದಶರಥ ಪಾಯಸದ ಸಮ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಕೌಸಲ್ಯಗೆ ಉಳಿದ ಭಾಗವನ್ನು ಕೈಕೇಯಿಗೆ ನೀಡಿದ. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದ ಪಾಯಸದ ಪಾಲಿನಿಂದ ಅರ್ಧಾರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಸುಮಿತ್ರಗೆ ನೀಡಿ ಅವಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದರು.)

ಪದ್ಯ 21 : ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷೆಯ ಪವಿತ್ರಸ್ನಾನವೂ ಮುಗಿದಾಗ, ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಂದವರೆಲ್ಲಾ ಸರಯೂ ನದೀ ತೀರದಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಾಗ, ದಶರಥನೂ ತನ್ನ ಮನೋಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿ ಇಂದ್ರನ ನಗರಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಅಯೋಧ್ಯಾ ನಗರಿಯನ್ನು ಸೇರಿದ.

(ಪುರುಹೂತ = ದೇವೇಂದ್ರ)

ಪದ್ಯ 22 : ಸುಂದರವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ದಶರಥನ ಮಹಾರಾಣಿಯರ ಅಂಗಗಳು ತುಂಬಾ ಅಪಾಟವತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅವರುಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸದೇ ಇದ್ದಾಗ, ಅವರಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶವಾದವು.

(ರಾಣಿಯರು ಗರ್ಭವತಿಯರಾದಾಗ ದೇಹದ ಮೇಲಿನ ಅಭರಣಗಳು ಭಾರವಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿಟ್ಟರು, ಮತ್ತು ಅವರ ಅಂಗಾಂಗಗಳು ಚುರುಕಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಂಥಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಕಂಡು ಬಂದವು.)

ನಂತರ.....

ಪದ್ಯ 23 : ಪಂಚಗ್ರಹಗಳು ತಮ್ಮ ಉಚ್ಚಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ, ಗುರುಗ್ರಹವು ಚಂದ್ರನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಇರುವಾಗ, ಸೂರ್ಯನು ಮೇಷರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ, ಪುನರ್ವಸು ನಕ್ಷತ್ರದ ಕರ್ಕಾಟಕ ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ನವಮೀ ತಿಥಿಯಂದು, ಎಲ್ಲಾ ರಾಕ್ಷಸರೆಂಬ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಲು, ಪವಿತ್ರವಾದ ಅಯೋಧ್ಯೆ ಎಂಬ ಅರಣೀಮಂಥನದಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ, ಹಿಂದೆಂದೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ, ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯವಾದ ಒಂದು ತೇಜಸ್ಸು (ಶ್ರೀ ರಾಮ) ಉಂಟಾಯಿತು.

(ಜೋತಿಷ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರು ಗ್ರಹಗಳು ಉಚ್ಚ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ರಾಜರು, ಮಹಾತ್ಮರು ಜನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ರಾಮ ಜನಿಸಿದಾಗ ಐದು ಗ್ರಹಗಳು ರವಿ, ಕುಜ, ಗುರು, ಶುಕ್ರ, ಶನಿ-ಗಳು ತಮ್ಮ ಉಚ್ಚರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ರಾಮನೊಬ್ಬ ಅಭೂತಪೂರ್ವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ. ಅದೇ ದಿನ ಕರ್ಕಾಟಕ ಲಗ್ನ, ನವಮೀ ತಿಥಿ, ಮೇಷ ರಾಶಿಯ ಉಚ್ಚ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ರವಿ ಇರುವಾಗ ಶ್ರೀರಾಮ ಜನ್ಮ ತಾಳಿದ. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅರಣೀ ಮಂಥದಿಂದ ಮಥನ ಮಾಡಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೋಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಯೆಂಬ ಅರಣಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮನೆಂಬ ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟಿ ರಾಕ್ಷಸರೆಂಬ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಲಿದ್ದಾನೆ.

(ಪಲಾಶ ಸಮಿತ್ = ಮುತ್ತುಗದ ಕಡ್ಡಿ, ಪಲಾಶ = ಮಾಂಸ ಭಕ್ಷಕ =ರಾಕ್ಷಸ. ಅವರೇ ಸಮಿತ್‌ಗಳು)

ಹಾಗು.....

ಪದ್ಯ 24 : ಯಜ್ಞದಿಂದ ಆ ತೇಜಸ್ಸು ಆವಿರ್ಭಾವವಾದನಂತರ ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ರಾಮನೆಂಬ ನಾಮದಿಂದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ ಮಾತನ್ನು (ಕಾವ್ಯವನ್ನು) ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ರಘುರಾಜರ ವಂಶವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದನು.

(ಶ್ರೀರಾಮನು ಜನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ರಾಮಾಯಣವಾಯಿತು. ಅವನ ಚರಿತೆಯ ರಾಮಾಯಣದಿಂದ ಕವಿಗೆ ಗೌರವ ಬಂತು. ಅಂಥ ಶ್ರೀರಾಮ ರಘುಮಹಾರಾಜನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ಪಡೆದ.)

ಪದ್ಯ 25: ತ್ರೇತಾಗ್ನಿಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಮೂರು ಮಂದಿ ಭರತ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಶತ್ರುಘ್ನರು ಲೋಕದಲ್ಲೇ ಉತ್ತಮವಾದ ವಿದ್ಯಾವಿನಯಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಣ್ಣನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾ ಜನ್ಮತಾಳಿದರು.

(ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳು ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ, ಆಹವನೀಯ ಮತ್ತು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ. ಇವುಗಳನ್ನು “ತೇತಾ” ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥಹ ಯಜ್ಞಪುರುಷರ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಭರತಾದಿಗಳು ಪಡೆದಿದ್ದರು.)

ಪದ್ಯ 26 : ಆ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಕೈಕೇಯೀ ದೇವಿಯ ಮಗನಾದ, ವಿನಯದಿಂದ ರಮಣೀಯನಾದ ಭರತನು ಮೊದಲಿಗನು. ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಶತ್ರುಘ್ನರು ಸುಮಿತ್ರೆಯ ಮಕ್ಕಳು.

ಪದ್ಯ 27 : ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದೀಕ್ಷಾಬದ್ಧರಾದ ಈ ನಾಲ್ಕುಮಂದಿ ವೀರ ರಾಜಪುತ್ರರು, ಜಗದಾನಂದಕಾರಕನಾದ ಶ್ರೀ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಲ್ಕು ತೋಳುಗಳಂತೆ ಬೆಳೆದರು.

(ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಆಗಮನ)

ಗದ್ಯ 16 : ತದನಂತರ ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಭೀಕರವಾದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೊಬ್ಬಿರುವ ರಾಕ್ಷಸರ ಸೈನ್ಯದ ದಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ, ಭಯದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿರುವ ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಆವೃತವಾದ ರಥವುಳ್ಳವನಾದ ದಶರಥನು, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರನ್ನು ನೋಡಿದ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಾದರೋ ತಪಸ್ಸಿನ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಅದ್ಭುತಗಳಿಗೆ ಮೂಲಸ್ಥಾನರಾದ, ತ್ರಿಶಂಕು ಎಂಬ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ತಂದೆಗೆ ಯಾಗಮಾಡಿದವರಾದ, ಸರ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಸಂಪನ್ನರಾದ, ಪದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಂತೆ ಸರ್ಗಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ, (ತ್ರಿಶಂಕುವಿಗಾಗಿ ಹೊಸ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವವರಾದ) ಪಾಕೃತ ಭಾಷೆಯ ವ್ಯಾಕರಣದಂತೆ ವರ್ಣ(ಅಕ್ಷರಗಳ) ವ್ಯತ್ಯಾಸವುಳ್ಳವರಾದ (ವರ್ಣ = ಅಕ್ಷರ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿವರ್ಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯವರ್ಣದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವರ್ಣ ಪಡೆದಿರುವರಾದ) ಬುಧನಂತೆ ಸೋಮಸುತನಾದ (ಸೋಮಸುತ = ಚಂದ್ರನ ಮಗ ಬುಧ, ಸೋಮಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು) ಕುಶಿಕ ಮಹರ್ಷಿಯ ಮಗನಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರನ್ನು ನೋಡಿದನು.

(ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ಪದ್ಯಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ಗ (ಅಧ್ಯಾಯ)ದ ಅನೇಕತ್ವ ಇರುವಂತೆ, ಇವರ ಹೊಸಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು (ಸರ್ಗವನ್ನು) ತ್ರಿಶಂಕುವಿಗೋಸ್ಕರ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದರು.)

(ಪ್ರಾಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ, ಷ, ಶ, ಈ ಮೂರು ವರ್ಣಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ “ಸ” ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ವರ್ಣವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಅದರಂತೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವರ್ಣದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ವರ್ಣಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಾದ ಅವರು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಪಡೆದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದರು. ಬುಧಗ್ರಹವು ಚಂದ್ರಗ್ರಹದ ಮಗ ಎಂದು ಜ್ಯೋತಿಷ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುಧನು ಸೋಮನ ಸುತ. ಈ ಮುನಿಯೂ ಸಹ ಸೋಮ ಎಂಬ ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಸೋಮಯಾಜಿ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವರು ಸೋಮಸುತ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಉಪಮೆಯೂ ಇದೆ.)

ಗದ್ಯ 17 : ಆಮೇಲೆ ಯಥಾಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಎಲ್ಲಿಯಿಲ್ಲದ ಮಹಾತ್ಮೆಯಿಂದ ಮಹಾತ್ಮರಾದ, ಗಂಭೀರ ಚಿತ್ತರಾದ, ಗಾಢಿಕುಮಾರ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಿಂದ, ಯಾಗದ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ, ಈ ರೀತಿ ರಾಜನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು.

ರಾಜನೇ! ನಿನ್ನ ಮಗನಾದ, ವಿನಯದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವನಾದ, ಧನುಸ್ಸಿನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದವನಾದ, ಈಗ ಲಕ್ಷಣಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸೇವಿತನಾದ, ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ, ಯಾಗದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ರಾಕ್ಷಸರ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ದಾಟಿ, ಯಜ್ಞಾಂತ ಪುಣ್ಯಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ನಾನು (ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ) ಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

ಗದ್ಯ 18 : ಈ ಕರ್ಣ ಕರೋರವಾದ ಮಹರ್ಷಿಯ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅತ್ಯಂತ ಪುತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಕೌಸಲ್ಯಾಪತಿ ದಶರಥನ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ ಆಯಿತು.

ಆಮೇಲೆ ರಾಜನು ಹಲವಾರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಮುನಿಯ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಬದಲಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಂಥಹ ದೃಢನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಹೊಂದಿದ್ದಾಗ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಪುರೋಹಿತರಾದ ವಸಿಷ್ಠರು ದಶರಥನಿಗೆ ಮುಂದಿನ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

ಪದ್ಯ 28 : ಎಲೇ ರಾಜನೇ! ನೀನು, ಅತ್ಯಂತ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಯಾದ ಈ ಕುಶಿತನಯನಿಗೆ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡು. (ಅವನ ಅಭೀಷ್ಟೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು. ರಾಮನನ್ನು ಕಳುಹಿಸು) ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ ಶೂನ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮನು ಮುನಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೊರಡಲಿ.

ಗದ್ಯ 19 : ಈ ರೀತಿ ಕುಲಗುರು ವಸಿಷ್ಠರಿಂದ ದೃಢವಾದ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ದಶರಥನು ಕೌಶಿಕರ ಮನೋಭೀಷ್ಟೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿದನು.

(ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮಹರ್ಷಿಗಳೊಡನೆ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಗಮನ)

ಪದ್ಯ 29 : ಯಾವ ಶ್ರೀರಾಮ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯನೋ ಅಂಥಹ ಶ್ರೀರಾಮ ತಂದೆಯ ನಿಯೋಗದಿಂದ (ಆದೇಶದಿಂದ) ಕುಶಿಕಸುತರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ.

ಪದ್ಯ 30 : ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈ ಮಹರ್ಷಿಯು ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸಹಿತನಾದ ಶ್ರೀ ರಾಮನನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಾ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

ಪದ್ಯ 31 : ಎಲೇ ಕಕುತ್ಸ್ತ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಶ್ರೀರಾಮನೇ! ತಪಃಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪಡೆದ “ಬಲಾ, ಅತಿಬಲಾ” ಎಂಬ ಎರಡು ಮಂತ್ರ ವಿದ್ಯೆಗಳು ನನ್ನಲ್ಲಿವೆ. ಅವೆರಡನ್ನು ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

(ಉತ್ಸಾಹ, ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ, ಶತ್ರುಗಳ ಶಸ್ತ್ರದ ಏಟನ್ನು ಸಹಿಸುವ, ಹಸಿವೆ ಬಾಯಾರಿಕೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ನೀಡುವ ಮಂತ್ರವಿದ್ಯೆಯೇ “ಬಲಾ”.

ಶತ್ರುಗಳ ದೃಷ್ಟಿ ಮನಸ್ಸು, ಶರೀರದ ಕೆಲಸಗಳ ತಪ್ಪನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ, ತನ್ನ ಕಾರಸಾಧನೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗದಂತೆ ಮಾಡುವ ಮಂತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು “ಅತಿಬಲಾ” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.)

ಗದ್ಯ 20 : ಈ ರೀತಿ ವಿದ್ಯೋಪದೇಶ ಪಡೆದ ರಾಮನಿಗೆ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಮುನಿಯು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು.

ಪದ್ಯ 32 : ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನು ತ್ರಿಪುರಮಥನನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಹಣೆಯ ಮಧ್ಯದ ಕಣ್ಣಿನ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಪತಂಗತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದು ಕೂಡಲೇ ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ.

(ದಕ್ಷ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಮಗಳು ದಾಕ್ಷಾಯಣಿಯು ದಕ್ಷಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಉಂಟಾದ ಅವಮಾನವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಶರೀರತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು ಪಾರ್ವತಿಯಾಗಿ ಜನ್ಮ ಪಡೆದಳು. ತಾರಕಾಸುರನ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಕುಮಾರನ ಜನ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ತ್ರಿಪುರಮಥನನಾದ ಶಿವನಿಗೆ ಮನ್ನಥನು ಪಂಚಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಿವ ತನ್ನ ಸಮಾಧಿ ಚಿತ್ತದಿಂದ ವಿಚಲಿತನಾಗಿ ಮೂರನೇ ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆದಾಗ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಮದೇವ ಸುಟ್ಟು ಭಸ್ಮನಾದ.

ಶರೀರಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಮನ್ನಥನು ಶರೀರವನ್ನು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಸ್ಥಳ “ಅಂಗ” ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಮನ್ನಥ ಅನಂಗನಾದ.)

ಗದ್ಯ 21 : ಮತ್ತೆ, ಮಾನಸ ಸರೋವರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸರಯೂ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ, ವೃತ್ರಾಸುರನ ನಾಶದಿಂದ ಅಧಿಕವಾದ ಪಾಪದ ತೊಳೆಯುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ “ಮಲದ “ಕರೂಶ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಜನಪದದ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟ ದಾಶರಥಿಯರಿಗೆ ಪುನಃ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದನು.

(ತಾಟಕಾ ವಧೆಯ ಪ್ರಸಂಗ)

ಪದ್ಯ 33 : ಸುಕೇತು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಯಕ್ಷನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ “ತಾಟಕಾ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದನು. ಸುಂದನೆಂಬವನು ಆ ತಾಟಕಾಳನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿ ಮಾರೀಚನೆಂಬ ಕೆಟ್ಟ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದನು.

ಗದ್ಯ 22 : ಒಮ್ಮೆ ಸುಂದನು ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟಾಗ, ಮಾರೀಚನು ಕಲಶೋದ್ಭವ ಅಗಸ್ತ್ಯರನ್ನು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದ. ಮಾರೀಚನು ಇದರಿಂದಾಗಿ ಮುನಿಶಾಪದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸನಾದ. ತಾಟಕಾಳೂ ಪುರುಷಾದಿನೀ ರಾಕ್ಷಸಿಯಾದಳು (ಪುರುಷಾದಿನೀ = ನರಭಕ್ಷಕಳು).

ಅಂಥಹ ತಾಟಕಾಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ವರದಿಂದ ಸಾವಿರ ಆನೆಗಳ ಬಲವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಮಾರೀಚನೊಂದಿಗೆ, ಈ ಜನಪದಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳು ನಿನ್ನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡಲು ಯೋಗ್ಯಳು.

(ಸಿಂಧುರ ಸಹಸ್ರ ಪ್ರಾಣಾ = ಸಾವಿರ ಆನೆಯ ಬಲವುಳ್ಳವಳು, ವ್ಯಾಪಾದನಂ = ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ)

ರಾಮನು ಮುನಿ ಕೌಶಿಕನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ “ಸ್ತ್ರೀ ಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಹುದೇ ?” ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು.

ಆವಾಗ ಈ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಅಪರಾಧ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗಿಳಿದ, ವಿರೋಚನನ ಪುತ್ರಿ ಮಂಥರೆಯನ್ನು ದೇವೇಂದ್ರ ಕೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಪರಶುರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನ ತಾಯಿ ರೇಣುಕೆಯನ್ನು, ತಂದೆ ಜಮದಗ್ನಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಕೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಎರಡು ಸ್ತ್ರೀ ಹತ್ಯೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೌಶಿಕರು ರಾಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ; ರಾಮನಿಗೆ ಸುಂದನ ಪತ್ನಿ ತಾಟಕಾಳ ವಧೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿದ್ದ ಸಂಶಯವನ್ನು ದೂರ ಮಾಡಿದರು.

ಪದ್ಯ 34 : ಉತ್ತಮವಾದ ಚಾರಿತ್ರವುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನಿಂದ ಸುಂದಪತ್ನಿಯ ವಧೆಯು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆವಾಗಲೇ ಶ್ರೀರಾಮನ ಧನಸ್ಸು ಕೂಡಾ ಮೌರ್ವಿಯ ಧ್ವನಿಯ ನೆಪದಿಂದ ಸುಂದಪ್ರಿಯಾವಧೆಯ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿತು.

(ಕೌಶಿಕರು ಸ್ತ್ರೀವಧೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಕೂಡಲೇ, ಶ್ರೀರಾಮನು ತಾಟಕಾಳ ವಧೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಗುರುವಿಗೆ ಮಾತನ್ನು ನೀಡಿದ. ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಹದೆಯನ್ನು (ಜ್ಯಾವನ್ನು) ಎಳೆದು ಬಿಗಿದ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಧನಸ್ಸು ಕೂಡ ಶ್ರೀರಾಮನಂತೆ ತಾಟಕಾಳ ವಧೆಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದಂತೆ ಶಬ್ದ ಮಾಡಿತು.)

ಪದ್ಯ 35 : ಆಮೇಲೆ ತಾಟಕಾಳ ದುಷ್ಟವರ್ತನೆಯ ಕಿರುಚುವ ಧ್ವನಿಯು ರಾಮನ ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೇರಿತು. ರಾಮನು ಕೂಡಲೇ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಎಳೆದು ಕಟ್ಟಿ ತಾಟಕಿಗೆ ಬಾಣದ ಗುರಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟ. ಆವಾಗ ಧನುಸ್ಸಿನ ಗುಣವಾದ ಹಗ್ಗವೂ ಸಹ ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೇರಿತು. ರಾಮನು ತಾಟಕಾವಧೆಗೆ ಬಾಣದ ಗುರಿ ಇಡುವಾಗ ಜ್ಯಾವನ್ನು ಎಳೆಯುವಾಗ ಜ್ಯಾವೂ ಕಿವಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾಟಕಾಳ ಗುಣ ಹಾಗೂ ಧನುರ್ಗುಣವೂ ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೇರಿತು.

ಪದ್ಯ 36 : ಆಮೇಲೆ ತಾಟಕಾಳು, ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲಿರುವ ಸಕಲ ರಾಕ್ಷಸರೊಡನೆ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ರಾಮ ಬಾಣಕ್ಕೆ ವೀರಪಾಣವನ್ನಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದಳು. (ಮುಂದೆ ಎಲ್ಲಾ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ದಾಶರಥಿಯು

ನಾಶಮಾಡಲಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ರಾಮನ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ತಾಟಕಾಳು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ರಾಮನ ಬಾಣಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು.)

(ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳುವ ಮೊದಲು ಯೋಧರು ಮದ್ಯವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅವರ ಉತ್ಸಾಹ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಆ ಪಾನೀಯವನ್ನು “ವೀರಪಾಣ” ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವೀರರು ಮಾಡುವ ಪಾನವೇ ವೀರಪಾಣ. ತಾಟಕಾಳು ರಾಮನ ಶರಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದು ವೀರಪಾಣವಾಯಿತು.)

ಪದ್ಯ 37 : ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ಜಂಭಾಸುರನನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದ ಇಂದ್ರನ ನೃಶಾಶ್ವ ಮಹರ್ಷಿಯಿಂದ ಸಂತೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆದೇಶದಂತೆ, ಜೃಂಭಕಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು, ತಾಟಕಾಳನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

(ಜೃಂಭಕಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೃಶಾಶ್ವನೆಂಬ ಮುನಿಯು ಮೊದಲು ಕಂಡು ಹಿಡಿದನು. ಆ ಅಸ್ತ್ರಮಂತ್ರ ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಿಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನಾದ ರಾಮನಿಗೆ ಇಂದ್ರನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.)

ಗದ್ಯ 23 : ಅದೇ ಕಾನನದಲ್ಲಿ ಅವರ್ಣನೀಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಂಥಹ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ರಾಮನಿಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಮುಂದಿನ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

(ವಿರಂಚಿ = ಬ್ರಹ್ಮ. ಅವನ ಲೋಕ ಸತ್ಯಲೋಕ. ಪ್ರತ್ಯಾದೇಶ = ತಿರಸ್ಕಾರ)

ಪದ್ಯ 38 : ಪವಿತ್ರಾಂತಃಕರಣವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಸಂಸಾರದ ವೃಥೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವವರಾದ, ಮುನಿಗಳಿಂದ ಸದಾ ಗೌರವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವ ಈ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾದ ವಾಮನಮೂರ್ತಿಯು, ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಷ್ಟದೇವತಾ ಆರಾಧನಾಪರನಾಗಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು (ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ) ಸಂಚರಿಸಿದನು.

(ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ವಾಮನಾವತಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪ್ರದೇಶವೇ ಈ ಕಾನನ. ಇಲ್ಲಿ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಿಂದ ದಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ನೆಪದಿಂದ ನಿಯಮಪರನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುವು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಯನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ.)

(ಬಲಿನಿಯಮಹೇತೋಃ = ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬಲಿನಿಯಮಪರ=ಪೂಜಾಸಕ್ತನಾಗಿ, ಅವದಾತ=ಬಿಳಿ, ಶುದ್ಧ, ಪವಿತ್ರ)

ಪದ್ಯ 39 : ಈ ರೀತಿ ಶೃಂಗಾರಾದಿ ಅನೇಕ ರಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಇಂಪಾದ, ಪವಿತ್ರವಾದ ಕೌಶಿಕೋಕ್ತವಾದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಾರ್ಗಾಯಾಸವೂ ಗೊತ್ತಾಗದೇ, ಮಾರ್ಗವು ಸಂಕುಚಿತವಾದಂತೆ ಆಯಿತು.

(ಅವರಿಬ್ಬರ ಗಮನವು ಕಥೆಯ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಮಾರ್ಗಾಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದೀರ್ಘವಾದ ಮಾರ್ಗವು ಸ್ವಲ್ಪವಾದಂತೆ ಭಾಸವಾಯಿತು.)

(ರಾಮನಿಂದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಯಾಗ ರಕ್ಷಣೆ)

ಗದ್ಯ 24 : ಆಮೇಲೆ ಮುನಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಸಿದ್ಧಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಯಾಗಾರಂಭವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ನಿಯಮಪರನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುವು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಯನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ.

(ಬಲಿನಿಯಮಹೇತೋಃ = ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬಲಿನಿಯಮಪರ = ಪೂಜಾಸಕ್ತನಾಗಿ, ಅವದಾತ=ಬಿಳಿ, ಶುದ್ಧ, ಪವಿತ್ರ)

ಆಮೇಲೆ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವ, ಯಮದೂತರಂತೆ ಭಯಂಕರವಾದ, ರಾಕ್ಷಸರ ಸಮೂಹವನ್ನು ನೋಡಿ ಓಡುತ್ತಿರುವ, ಹಾಗೂ ಓಡುವಾಗ ಕೈಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮಿತ್ತು ಹಾಗೂ ದರ್ಭೆಗಳು ಕೈಯಿಂದ ಜಾರುತ್ತಿರುವವರಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಶಿಷ್ಯರು, ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದ ಆಸೆಯುಳ್ಳ ರಾಘವನಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು.

(ಅಂತರಾಲ=ಮಧ್ಯಭಾಗ, ಅಂತಕ=ಯಮ, ಅನೀಕ=ಸೈನ್ಯ, ಪಲಾಶ=ರಾಕ್ಷಸ, ಅಂತೇವಾಸೀ=ಶಿಷ್ಯ, ಆಹವ=ಯುದ್ಧ)

ಪದ್ಯ 40 : ರಾಕ್ಷಸರು ಪರ್ವತಗಳ ಶೃಂಗಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ತಂದು ಆಶ್ರಮದ ಸುತ್ತಲೂ ಚೆಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ನಗುತ್ತಾ ಅಟ್ಟಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೋಪದಿಂದ ಚಪ್ಪಾಳೆತಟ್ಟುತ್ತಾ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಕಡೆ ನಿಂತು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಾಟ್ಯವಾಡುತ್ತಾ, ಭೂಮಿಯನ್ನು ರಕ್ತದಿಂದ ಒದ್ದೆಮಾಡುತ್ತಾ, ಕರುಳಿನಿಂದ ತಲೆಕೂಡಲುಗಳ

ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಅಗ್ನಿಸದೃಶವಾದ ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಚಾರಣರನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತಾ ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲಾ ಆಶ್ರಮದ ಮೇಲ್ಬಾಗದ ಆಕಾಶದ ಮಧ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಆವರಿಸಿದರು.

(ಕ್ಷ್ಮ =ಭೂಮಿ, ಅಸೃಕ್=ರಕ್ತ, ದಿವ=ಆಕಾಶ, ರುಂಧಂತಿ=ಆವರಿಸಿದರು)

ಪದ್ಯ 41: ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾಗಿ ಅಶ್ವತ್ಥದಂಡವನ್ನು ಧರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವರ್ಣದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ವರ್ಣಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆದ ಗಾಧಿಪುತ್ರ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಗುರುಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಪುಣ್ಯದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಪಲಾಶದಂಡದಲ್ಲಿ ಆದರವುಳ್ಳ ಕೈಯುಳ್ಳವನು (ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ದಂಡಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಢನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು) ಆದನು.

(ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಟುವು ಕೈಯಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ದಂಡವನ್ನು ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ದಂಡವು ಒಂದೊಂದು ವರ್ಣದವರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷದ್ದು ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಪಲಾಶ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ, ಪಿಪ್ಪಲ- ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ, ಬಿಲ್ವ-ವೈಶ್ಯನಿಗೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಮ ಪಲಾಶ ದಂಡವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ನಿಜವಾಗಿ ರಾಮ ಪಿಪ್ಪಲ (ಅಶ್ವತ್ಥ) ದಂಡಯೋಗ್ಯ. ಅವನು ಸಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಕ್ಕೆ ವರ್ಣಾಂತರ ಹೊಂದಿದ ತನ್ನ ಗುರುವಿನ ಸಹವಾಸದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಪಲಾಶ ದಂಡದಲ್ಲಿ ಆದರವುಳ್ಳವನಾದನು. ಇಲ್ಲಿ ಪಲಾಶ ದಂಡದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥ (ಪಲಾಶ=ರಾಕ್ಷಸರು, ದಂಡ=ಶಿಕ್ಷೆ) ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲು ನಿರ್ಧಾರಮಾಡಿದನು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಜನ್ಮತಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದು, ಅವರು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದರು.)

ಪದ್ಯ 42 : ನೀಚಬುದ್ಧಿಯ ಮಾರೀಚನು ಶ್ರೀರಾಮನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿ, ರಘುಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಮನ ಬಾಣದಿಂದ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲೇ ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟು, ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನಾಗಿ ಜಲಮನುಷ್ಯನ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಮಾರೀಚನು ರಾಮನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲೇ ಅವನನ್ನು ಬಾಣದಿಂದ ಸಾಗರದ ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಬಿಟ್ಟ. ಅಂತಹ ಸೋತು ಹೋದ ಮಾರೀಚ ಜಲಮನುಷ್ಯನ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಪದ್ಯ 43 : ಎಲ್ಲಾ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಲ್ಲದಿರುವ, ಯುದ್ಧದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿರುವ ಸುಬಾಹು ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಾಣದಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಯಮನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು.

(ಸುಬಾಹುವು ಮುನಿಜನರಿಗೆ ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಪೀಡೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ, ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಮುನಿಗಳು ಅವನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು). ಯುದ್ಧೋದ್ಧತನಾದ ಅವನನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಕೊಂದು, ಯಮಧರ್ಮರಾಯನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು.)

(ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ - ಕಕುತ್ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಜ ಕುಕುತ್ಸ್ಥನ ವಂಶೀಯ, ಶ್ರೀರಾಮ.)

(ರಾಮನು ಸ್ನೇಹಾರ್ಥವಾದಂತಹ, ಬಿದಿರಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ, ಚೂಪಾದ, ಹೃದಯಗಳನ್ನು ಸೀಳಲು ಸಮರ್ಥವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಾಗ, ಅವರ ಪ್ರಾಣಗಳು ಹೃದಯದಿಂದ ಹೊರಬಂದವು, ಅಂದರೆ ಅವರು ಮೃತರಾದರು.)

ಪದ್ಯ 44 : ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಸಮಗ್ರ ರಾಕ್ಷಸರ ಸಂಹಾರದಿಂದಾಗಿ, ಯಾವುದೇ ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಯಾಗವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ, ಜಗತ್ತಿಗೇ ಇಷ್ಟವಾದ ಯಜ್ಞಾಂತ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಪೂರೈಸಿದರು. ಆಮೇಲೆ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದಂತಹ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು, ಜನಕನ ಯಜ್ಞಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಉದ್ಧೋತಳಾದ, ಸೀತಾ ಸ್ವರೂಪಳಾದ, ನಿಜವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸಲು ಬಯಸಿದರು.

(ಅವಭೃಥ : ಯಜ್ಞದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವಂತಹ ಪುಣ್ಯಪವಿತ್ರಸ್ನಾನ. ಇದು ಜಗತ್ತಿಗೇ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವಿಶ್ವಹೃದ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಯಜನ-ಜನಿತ-ಮೂರ್ತಿ : ಜನಕನು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉತ್ತಾಗ ನೇಗಿಲಿನ ಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಂದಂತಹ ಸೀತಾಮಾತೆ.)

(ಕೌಶಿಕ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕಥೆ)

ಗದ್ಯ 25 : ಆಮೇಲೆ ಪದ್ಮಭುವನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕುಶ ಎಂಬೆಸರಿನ ರಾಜಯುಷಿಯು, ಕೌಶಾಂಬಿ, ಮಹೋದಯ, ಧರ್ಮಾರಣ್ಯ, ಗಿರಿವ್ರಜವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣಗಳ ಕರ್ತೃವಾದ ಅವನು, ಕುಶಾಂಬ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳ ತಂದೆಯಾದನು.

ಕುಶನಾಭನಿಗೆ ಘೃತಾಚಿ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ನೂರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಾದವು. ಪ್ರಾಪ್ತಯೌವನವುಳ್ಳ ಆ ನೂರುಮಂದಿ ಯುವತಿಯರನ್ನು ಕಾಮಿಸಿದ ಪವಮಾನ (ವಾಯುದೇವನನ್ನು) ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದಾಗ, ವಾಯುದೇವನ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ವಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು.

ಆಮೇಲೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದ ಕುಶನಾಭನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಈ ದುರವಸ್ಥೆಗೆ “ಸಹನೆಯು ಮಾತ್ರ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ” ಎಂದು ತಿಳಿದ. ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕುವರಿಯರನ್ನು ಚೂಲಿಯ ಸುಪುತ್ರ ಹಾಗೂ ಸೋಮದಾ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವ ಸ್ತ್ರೀಯ ಮಗನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತನಿಗೆ ನೀಡಿದಾಗ ಆ ಮಕ್ಕಳು ವಿಕಾರವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಆದರು.

ಮತ್ತೆ ಪುನಃ ಪುತ್ರಸಂತಾನಾಪೇಕ್ಷಿಯಾದ ಕುಶನಾಭನು ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಕುಶನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ, ಅಗಾಧ ಸತ್ವಶಾಲಿಯಾದ ಗಾಧಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನನ್ನ (ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ) ತಂದೆಯನ್ನು ಪಡೆದನು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು “ಕೌಶಿಕಜನನ”ದ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಇದ್ದಾಗ ರಾತ್ರಿಯ ನಾಲ್ಕು ಯಾಮಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸಮಯವು ಸಂಕುಚಿತವಾದಂತೆ ಭಾಸವಾಯಿತು.

ಆಮೇಲೆ ರಾಮನು ಶೋಣಾನದದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾತರ್ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿದನು. ಆ ನದವಾದರೂ ಬಂಧೂಕ ಪುಷ್ಪದ ಗೊಂಚಲಿನಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ಪ್ರಾಂತಸ್ಯಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ಕೆಂಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೂರ್ವದಿಗಂತದಿಂದಾಗಿ ‘ಶೋಣಾ’ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದ ನದ ಆಗಿತ್ತು. ರಾಮನು ಪ್ರಾತರ್ವಿಧಿಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ ಮುನಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರೊಡನೆ ಗಂಗಾನದಿಯ ಬಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೊರಟನು.

ಪದ್ಯ 45 : ಶ್ರೀರಾಮನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪವಿತ್ರವಾದ ನೀರುಳ್ಳ ಧರಾನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ವೇದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದ ಗಂಗಾನದಿಯನ್ನು ಧೇನುವೊ ಎಂಬಂತೆ ಸೇರಿದನು.

(ಇಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಹಸುವಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಸು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಪವಿತ್ರವಾದ ಹಾಲನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅದು ವೃಷಭಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಗೋಸೂಕ್ತವು ವೇದದಲ್ಲಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಗೋವು ಶ್ರುತಿಪ್ರಣಯಿನಿಯಾಗಿದೆ.)

(ಕ್ಷೀರ = ಹಾಲು, ನೀರು; ವೃಷ = ಧರ್ಮ, ಮತ್ತು; ಆಪಗಾ = ನದೀ)

ಆಮೇಲೆ ಗಂಗಾಚರಿತೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಹಂಬಲವುಳ್ಳ ರಾಮನಿಗೆ ಮುನಿಯು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದರು.

(ಗಂಗೆಯ ಉದ್ಭವ ಹಾಗೂ ಕುಮಾರಸಂಭವ [ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನ ಜನನ])

ಪದ್ಯ 46 : ಹಿಂದೆ ಹೇಮಪರ್ವತ ಸುಮೇರುವಿಗೆ ಮನೋರಮಾ ಎಂಬ ಮಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಎಲ್ಲಾ ಪರ್ವತಗಳ ರಾಜ ಹಿಮಾಲಯನು ಮನೋರಮಾಳನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥನಾದನು.

(ಗೃಹಮೇಧೀ = ಗೃಹಸ್ಥ; ಧರಾಭೃತ್ = ಪರ್ವತ)

ಪದ್ಯ 47 : ಹಿಮವಂತನು ಎರಡು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು ಮಂದಾಕಿನೀ (ಗಂಗಾ) ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವತಿಯಾದ, ಚಂದ್ರಶೇಖರನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳೇ ಪಾರ್ವತಿ.

ಪದ್ಯ 48 : ದೇವತೆಗಳು ಆ ಮಂದಾಕಿನೀ ನದಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಯ್ದರು. ಹಿಮವಂತನು ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನು ಮಹಾದೇವ ಶಿವನಿಗೆ ನೀಡಿದನು.

ಪದ್ಯ 49 : ಒಟ್ಟು ಸೇರುತ್ತಿರುವ ಪಾರ್ವತೀ ಪರಮೇಶ್ವರರ ತೇಜಸ್ಸು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಾಗ, ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಗ್ನಿದೇವನು ಆ ಶಿವನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಧರಿಸಿದನು.

ಪದ್ಯ 50 : ನಂತರ ತಾರಕಾಸುರನ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಸೇನಾನಾಯಕ ಸೇನಾನಿ ಷಣ್ಮುಖನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಬಯಸಿ ಅಗ್ನಿದೇವನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ, ಅಗ್ನಿದೇವನು ಕೂಡಲೇ ಶೈವ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಗಂಗಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿದನು.

ಪದ್ಯ 51 : ಆ ಗಂಗಾದೇವಿಯೂ ಸಹ ಸಪ್ತಾರ್ಚಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶೈವ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಧರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ- ದಿರುವುದರಿಂದ, ಬಳಲಿದವಳಾಗಿ ಹಿಮಾಲಯದ ಬಳಿಯ ಹುಲ್ಲಿನ ಕಾನನದಲ್ಲಿ ವೀರವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದಳು.

ಪದ್ಯ 52 : ಆ ಹುಲ್ಲಿನ ವನದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ತಿಕಾ ನಕ್ಷತ್ರದ ಷಟ್ ದೇವತೆಗಳ ಸಂತೋಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಆರು ಮುಖಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ತಾರಕಾಸುರನೆಂಬ ಕತ್ತಲನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಆ ತೇಜಸ್ಸು ಷಾಣ್ಮಾತುರ ಷಣ್ಮುಖ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು.

(ಷಾಣ್ಮಾತುರ = ಆರು ಮಂದಿ ತಾಯಿಯುಳ್ಳವನು)

(ಗಂಗಾವತರಣದ ಪ್ರಸಂಗ)

ಪದ್ಯ 53 : ಎಲೈ ಶ್ರೀರಾಮನೇ, ಸ್ವರ್ಗದ ನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಯ ತ್ರಿಪ್ರಕಾರತ್ವವನ್ನು ಕೇಳು. ಅದು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಇದೆ. ಒಂದೇ ಅಗ್ನಿಯು ಯಾಗದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ, ಆಹವನೀಯ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರಂತೆ ಗಂಗಾನದಿಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಗ-ಮರ್ತ್ಯ-ಪಾತಾಳ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹರಿದು “ತ್ರಿಪಥಗಾ” ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದೆ. ಅಗ್ನಿತ್ರಯವನ್ನು “ತ್ರೇತಾ” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಪದ್ಯ 54 : ಹಿಂದೆ ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳಿದ ಸಗರನೆಂಬ ರಾಜನು “ಕೇಶಿನಿ”, “ಸುಮತಿ” ಎಂಬ ಯುವತಿಯರನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗಿ, ಅಯೋಧ್ಯಾ ನಗರಿಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಪದ್ಯ 55 : ಆ ಸಗರನು ಪುತ್ರ ಸಂತಾನಾಪೇಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಪತ್ನೀಸಹಿತನಾಗಿ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದ. ಭೃಗುಮಹರ್ಷಿಯು ಅವನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವನಿಗೆ ಪುತ್ರ ರೂಪ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರು.

ಪದ್ಯ 56 : ಸಗರನ ಎರಡು ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾದ ವಿದರ್ಭ ರಾಜಸುತೆಯಾದ ಕೇಶಿನಿಯೆಂಬ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪತ್ನಿಯು ಅಸಮಂಜಸನೆಂಬ ಸುತನನ್ನು ಹೊಂದಿದಳು. ಕನಿಷ್ಠ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸುಮತಿಯು ಅರವತ್ತು ಸಾವಿರ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದಳು.

(ಯವೀಯಸೀ=ಚಿಕ್ಕವಳು, ವೈದರ್ಭ=ವಿದರ್ಭ ರಾಜಪುತ್ರಿ)

ಪದ್ಯ 57 : ಸಗರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಲೋಕಕಂಟಕನಾದ ಕೆಟ್ಟನಡತೆಯ ಅಸಮಂಜಸನನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದನು. ಉಳಿದ ಅರವತ್ತು ಸಾವಿರ ಮಕ್ಕಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಯಾಗದ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟನು.

ಪದ್ಯ 58 : ಆ ಯಾಗದ ಕುದುರೆಯನ್ನು ರಾಕ್ಷಸವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ದೇವೇಂದ್ರನು ಅಪಹರಿಸಿದನು. ಆಮೇಲೆ ಕಳೆದುಹೋದ ಅಶ್ವವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಮತಿಯ ಅರುವತ್ತು ಸಾವಿರ ಪುತ್ರರು ಹೊರಟರು.

ಪದ್ಯ 59 : ಸಗರಪುತ್ರರೆಲ್ಲರೂ ಪರ್ವತಗಳೊಂದಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತಾ, ಕೆಳಗಿನ ನಾಗಲೋಕವಾದ ಕತ್ತಲಿನ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಇವರು ಹೋದ ದಾರಿಯಿಂದ ಬೆಳಕು ಹರಿದು ನಾಗಲೋಕವು ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿತು.

ಪದ್ಯ 60 : ವೀರ ಸಗರಪುತ್ರರು ತಪಃಪ್ರಭಾವದಿಂದ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾದ, ಅಜ್ಞಾನಾಂಧಕಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಕಪಿಲಮಹರ್ಷಿಯ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಪತಂಗಗಳಂತೆ ಉರಿದುಹೋದರು.

ಪದ್ಯ 61 : ಸಗರನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಮರಣವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ತನ್ನ ಪೌತ್ರನಾದ ಅಂಶುಮತನಿಗೆ "ಅಶ್ವಮೇಧದ ಕುದುರೆಯನ್ನು ತಂದು ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಲು" ಹೇಳಿದನು.

(ಸಪ್ತಃ = ಕುದುರೆ, ಸಪ್ತತಂತು = ಯಜ್ಞ)

ಪದ್ಯ 62 : ಅಂಶುಮಾನನು ಪಾತಾಳ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮಭೂತರಾದ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ, ಅವರಿಗೆ ತರ್ಪಣವನ್ನು ನೀಡಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ತಿರುಗಾಡುತ್ತಾ, ತುರಗವನ್ನು ಪಡೆದನು.

(ಬಿಲ = ಪಾತಾಳ, ತುರಂಗಮ = ತುರಗ, ಕುದುರೆ)

ಪದ್ಯ 63 : ಸುಮತಿ ಪುತ್ರರ ಮಾವನಾದ ಗರುಡನು ಪಾತಾಳ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಂಶುಮಂತನಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದನು, ಇಲ್ಲಿಗೆ "ಗಂಗಾನದಿಯನ್ನು ತಾ. ಆ ಗಂಗೆಯೇ ಇವರಿಗೆ ಉತ್ತಮಗತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾಳೆ".

ಪದ್ಯ 64 : ಆಮೇಲೆ ಸಗರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಅಂಶುಮಂತನಿಂದ ತಂದ ತುರಗವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ತನ್ನ ಪುತ್ರಮರಣದ ದುರ್ವಾತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ, ಪುತ್ರಶೋಕದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದ.

(ಸತ್ರ = ಯಾಗ, ದಿವ = ಸ್ವರ್ಗ)

ಪದ್ಯ 65 : ನಂತರ ಅಂಶುಮಂತನು ಬಹಳ ಕಾಲದ ತನಕ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವನ್ನು ಮಾಡಿ, ತನ್ನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪುತ್ರನಾದ ದಿಲೀಪನಿಗೆ ನೀಡಿ, ಹಿಮಾಲಯಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆದರಿಸಿದ.

ಪದ್ಯ 66 : ಅಂಶುಮಂತನ ಮಗ ದಿಲೀಪನೂ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಮೃತನಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದಾಗ, ಅವನ ಪುತ್ರನಾದ ಭಗೀರಥನು, ಅಂಶುಮಂತನಿಗೆ ಗರುಡನು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ತಿಳಿದವನಾಗಿ, ಸ್ವರ್ಗದ ನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಮನುಷ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನದಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು.

(ಅಮರ್ತ್ಯಸರಿತ್ = ಸ್ವರ್ಗಗಂಗಾ, ಮರ್ತ್ಯ ತರಂಗಿಣೀ = ಭೂಗಂಗಾ)

(ಗಂಗಾವತರಣದ ಹಾಗು ಭಗವಂತನಾದ ಗಂಗಾಧರನ ವರ್ಣನೆ)

ಪದ್ಯ 67 : ಆಮೇಲೆ ಭಗೀರಥ ಗೋಕರ್ಣವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ ಕರುಣಾಳು ಭಗವಾನ್ ಸದಾಶಿವನು ದಿವ್ಯನದಿಯನ್ನು ತಲೆಯಿಂದ ಧರಿಸಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು.

(ದೇವ = ಅಪಗಾ = ದೇವನದೀ ಗಂಗಾ)

ಪದ್ಯ 68 : ಗಂಗಾನದಿಯು ಧುಮುಕುವಾಗ ತನ್ನ ತರಂಗಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ, ಸೂರ್ಯಸಾರಥಿಯಾದಂತಹ ಅರುಣನಿಗೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಸಲು ಆಯಾಸವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ ಗಂಗೆಯು ಹಾಗೂ ತನ್ನ ನೋರೆಗಳ ರಾಶಿಯಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಐರಾವತವೆಂಬ ಬಿಳಿಯ ಆನೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಆನೆಯನ್ನು ಬಿಳಿಯ ನೋರೆಗಳ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಸಂಭ್ರಾಂತನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಗಂಗೆಯು ಧುಮುಕಿದಳು.

ಪದ್ಯ 69 : ಅತ್ಯಂತ ದರ್ಪಿಷ್ಟಳಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ನದಿಯಾದ ಗಂಗೆಯು ಪಾರ್ವತಿ ಪತಿಯಾದ ಶಿವನ ಜಟೆಯೆಂಬ ಕಾಡಿನ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಧುಮುಕಿದಳು.

ಪದ್ಯ 70 : ಗಂಗೆಯು ಶಂಭುವಿನ ಜಟಾಜೂಟದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತಳಾಗಿ, ನಿರ್ಗಮಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದಾಗ ಅವಳು, ಗರಿಕೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಂತಹ ಹಿಮದ ಕಣದಂತೆ ಕಂಡಳು.

ಪದ್ಯ 71 : ಭಗೀರಥನು ಗಂಗಾನದಿಯನ್ನು ಕಾಣದೇ ಇದ್ದಾಗ ವಿಧಿಯ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ವೃಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಗಂಗಾದೇವಿಯನ್ನು ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದನು.

ಪದ್ಯ 72 : ಭಗೀರಥನ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾದಂತಹ ಸದಾಶಿವನ ಜಟೆಯಿಂದ ಗಂಗೆಯು ಏಳು ಪ್ರವಾಹಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳಾಗಿ ಬಿಂದು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಳು.

ಪದ್ಯ 73 : ಆ ಗಂಗೆಯ ಏಳು ಧಾರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಧಾರೆಗಳು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹರಿದವು. ಮೂರು ಧಾರೆಗಳು ವರುಣನ ದಿಕ್ಕಾದ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರವಹಿಸಿದವು. ಉಳಿದ ಒಂದು ಧಾರೆಯು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭಗೀರಥನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿತು.

ಪದ್ಯ 74 : ಈ ಗಂಗೆಯು ಜಹ್ನು ಮಹರ್ಷಿಯ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಆವರಿಸಿದಳು. ಆಗ ಕುಪಿತರಾದ ಮಹರ್ಷಿಯು ಅವಳನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡಿದರು. ಭಗೀರಥನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದ ಶಾಂತಮನಸ್ಕರಾದ ಜಹ್ನುವು ತನ್ನ ಪ್ರೋತ್ರಮಾರ್ಗದಿಂದ (ಕಿವಿಯಿಂದ) ಗಂಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು.

ಪದ್ಯ 75 : ಈ ದೇವಗಂಗೆಯಿಂದ ತರ್ಪಣವನ್ನು ನೀಡಿ ಭಗೀರಥನು ಕಪಿಲ ಮಹರ್ಷಿಯಿಂದ ದಗ್ಧರಾದ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಈ ರೀತಿ ಸಫಲ ಮನೋರಥನಾದಂತಹ ಭಗೀರಥನು ತನ್ನ ನಗರವಾದ ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ಸೇರಿದನು.

(ವಿಶಾಲಾ ಪುರದ ಕಥೆ)

ಗದ್ಯ 27 : ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಭಾಗೀರಥಿಯ ಅವತರಣ ಕಥೆಯನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಆ ಜಾಹ್ನವಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಮುಂದಿನ ವಿಶಾಲವಾದ ಪುರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಇದು ಯಾರ ಪಟ್ಟಣವೆಂದು ಗಾಢಿಸುತ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಅವರು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ “ಹಿಂದೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸುರಾಸುರರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವು ಉಂಟಾಗಲು ವಿಶ್ವರೂಪಧಾರಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವು ವಿಶ್ವಮೋಹಿನಿಯಾದ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ವಜ್ರಾಯುಧಧಾರಿಯಾದ ಇಂದ್ರನಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರ

ಮರಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ. ಆ ರಾಕ್ಷಸರ ತಾಯಿಯಾದ ದಿತಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡವಳಾಗಿ ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ಒಬ್ಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ಹೊಂದುವ ಬಯಕೆಯಿಂದ, ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ಮರೀಚಿಯ ವಚನದಂತೆ ಕುಶಪ್ಲವವೆಂಬ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘಕಾಲ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದಳು. ಆ ದಿತಿಯನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ದೇವೇಂದ್ರನು, ಪಾದದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೇಶಪಾಶವುಳ್ಳ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ ಅವಳನ್ನು ಅಪವಿತ್ರಳೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಅವಳ ಉದರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಗರ್ಭವನ್ನು ಏಳು ತುಂಡುಗಳಾಗಿ ತುಂಡರಿಸಿ ಹೊರ ಬಂದನು. ದಿತಿಯೂ ಆ ಏಳು ತುಂಡುಗಳನ್ನು ದೇವೇಂದ್ರನಿಂದ ಸಪ್ತಮರುದ್ಧೇವತೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿದಳು.

ಪದ್ಯ 76 : ಈ ಕುಶಪ್ಲವದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವೆಂಬ ನಿನ್ನ ವಂಶೀಯ ರಾಜನು “ಅಲಂಬುಷಾ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ “ವಿಶಾಲಾ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ರಾಜನು “ವಿಶಾಲಾ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಗರಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು.

ಗದ್ಯ 28 : ಆಮೇಲೆ ಆ ವಿಶಾಲಾನಗರಿವಾಸಿಯಾದ ಸುಮತಿ ಎಂಬ ರಾಜನಿಂದ ಅತಿಥಿ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೀ ರಾಮನೊಡಗೂಡಿದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ಅಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆದು, ಮಿಥಿಲಾನಗರಿಗೆ ಹೊರಟರು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಗೌತಮ ಮುನಿಯ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಅವರ ಪತ್ನಿಯಾದ “ಅಹಲೈ”ಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

(ಅಹಲ್ಯಾ ಶಾಪ ವಿಮೋಚನ)

ಪದ್ಯ 77 : ಈ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನು ಸಾಧು ಜನರಿಂದ ನಿಂದಿತವಾದ ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗದಿಂದ ಗೌತಮರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾದ ಅಹಲೈಯನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಆವಾಗ ಗೌತಮರು ತನ್ನ ಪತ್ನಿ ವಿಷಯಕ ಅಪರಾಧದ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರ (ವೃಷಾಣಂ)ನನ್ನು ಅಂಡಕೋಶ ರಹಿತನಾಗುವಂತೆ, ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಭಾರ್ಯೆಯನ್ನು (ಅಹಲೈಯನ್ನು) ಅಗೋಚರವಾದ ಕಲ್ಲಾಗುವಂತೆ ಶಪಿಸಿದನು.

ಪದ್ಯ 78 : ರಾಮನು ಈ ಕಾಡಿಗೆ ಬಂದಾಗ ನಿನಗೆ ಶಾಪದ ವಿಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿ ಗೌತಮರು ಅಹಲೈಗೆ ಹೇಳಿ, ಅವರು ತಪಸ್ಸಿಗೋಸ್ಕರ ಹಿಮಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋದರು.

ಪದ್ಯ 79 : “ಪಾಪ ರಹಿತಳಾದ ಅಹಲೈಯನ್ನು ಗೌತಮರು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ರಾಮನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಗೌತಮಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು.

(ಎನಸ್ = ಪಾಪ)

ಪದ್ಯ 80 : ಗೌತಮರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯ ಅಂತಹ ಮಹತ್ತರವಾದ ದುಃಖ ಹಾಗೂ ಸುಖಗಳಿಗೆ ರಜಸ್ಸೇ ಕಾರಣ. (ಇಂದ್ರನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಗೌತಮರಿಂದ ಶಾಪ ಹೊಂದಲು ರಜೋ ಗುಣವೇ ಕಾರಣ. ಅದೇ ದುಃಖ ರಾಮನ ಪಾದ ರಜದ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಕ್ಷಯವಾಗಿ ಅಹಲೈಗೆ ಸುಖರೂಪವಾದ ನೈಜಶರೀರವು ಲಭ್ಯವಾಯಿತು). ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಹಲೈಯು ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಶಿಲಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ವಿಕಾರಳಾಗಿ, ಈ ರಾಮನ ಪಾದದ ರಜಸ್ಸಿನಿಂದ (ಧೂಳಿನಿಂದ) ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು (ಮೊದಲಿನ ಅಹಲ್ಯಾ ಶರೀರವನ್ನು) ಹೊಂದಿದಳು.

(ಇಲ್ಲಿ ರಜಸ್ ಶಬ್ದದ ಶ್ಲೇಷದಿಂದ ರಜೋಗುಣ ಹಾಗೂ ಧೂಳು ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿವೆ).

ಗದ್ಯ 29 : ಆ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಹಲೈ ಹಾಗೂ ಗೌತಮರಿಂದ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು, ರಾಜಪುತ್ರನೊಡಗೂಡಿದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ವಿದೇಹದೇಶದ ಸಮೀಪದ ಜನಕನ ಯಾಗಶಾಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರು.

ಆಮೇಲೆ ಜನಕಚಕ್ರವರ್ತಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ, ನಿಮಿರಾಜನ ಕುಲಪುರೋಹಿತರಾದ ಶತಾನಂದರು ರಘುನಂದನ ರಾಮನಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದರು.

(ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮಹರ್ಷಿಯ ಉಪಾಖ್ಯಾನ)

ಪದ್ಯ 81 : ಈ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನಾಗಿದ್ದಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಜರಾದ ವಸಿಷ್ಠರ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬೇಟೆಗೋಸ್ಕರ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಆ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಕಾಮಧೇನುವಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಈ ಸತ್ಕಾರ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿದವರಾಗಿ ಆ ಧೇನುವನ್ನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ವಸಿಷ್ಠರು ಈ ಕೌಶಿಕರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದಾಗ ಆರ್ತನಾದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಧೇನುವನ್ನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಎಳೆದರು. ಆದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಶಕ್ತಿ ಸಂಪನ್ನವಾದ ಆ ಧೇನುವಿನಿಂದ (ಹೊರಟ ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಸೋತುಹೋದ ಮುನಿಯು) ಭಯದಿಂದ ಓಡಿ ಹೋದರು.

(ಕಾಂದೀಶಿಕಃ = ಭಯದಿಂದ ಓಡಿದವ)

ಗದ್ಯ 30 : ಆ ಧೇನುವಿನಿಂದ ಹೊರಬಂದ ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಭೀತರಾಗಿ, ತಪೋಬಲದಿಂದ ಹಲವಾರು ಅಸ್ತವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ಪುನಃ ಧೇನುವಿಗೋಸ್ಕರ ಯುದ್ಧವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಅವರ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಅರುಂಧತೀ ಪತಿಯಾದ ವಸಿಷ್ಠರು ಬ್ರಹ್ಮದಂಡದಿಂದ ತಡೆಯುತ್ತಾ ನಿಂತರು.

ಆಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ ಕ್ಷಾತ್ರ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ತೇಜಸ್ಸು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದರು.

ಗದ್ಯ 31 : ಆಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯವಂಶಜನಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತ್ರಿಶಂಕುವು ಸಶರೀರಿಯಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ವಸಿಷ್ಠರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಅವರಿಂದ ನಿರಾಕೃತನಾಗಿ, ಪುನಃ ವಸಿಷ್ಠ ಪುತ್ರ ಮಹೋದಯಾದಿಗಳನ್ನು ಯಾಗಕ್ಕೆ ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸಿದಾಗ ಮಹೋದಯಾದಿಗಳಿಂದ ಶಪ್ತನಾಗಿ ಚಾಂಡಾಲತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ನಂತರ ಈ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾದನು. ಇವನಾದರೂ ಅವನ ಅಭೀಷ್ಟೆ ಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಒಂದು ಯಾಗವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ.

ಯಾಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಬಂದಾಗ್ಯೂ ತ್ರಿಶಂಕುವಿನ ಮೇಲೆ ಹೇಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ವಸಿಷ್ಠ ಪುತ್ರ ಮಹೋದಯಾದಿಗಳು ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬರದಿದ್ದಾಗ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಅವರನ್ನು ಶಾಪದಿಂದ ನಾಯಿ ಮಾಂಸ ಭಕ್ಷಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಆಮೇಲೆ ಯಾಗದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದು ಬಾರದೆ ಇದ್ದಾಗ;

ಪದ್ಯ 82 : ಈ ಮಹಾನುಭಾವ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ತನ್ನ ತಪೋಬಲದಿಂದ, ವಸಿಷ್ಠ ಶಾಪದಿಂದ ನೀಲವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾದ, ರಾಜನ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ, ಮಳೆಗಾಲದ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣುವ ತ್ರಿಶಂಕುವೆಂಬ ರಾಜನನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಏರಿಸಿದರು.

ಆಮೇಲೆ.....

ಪದ್ಯ 83 : ತ್ರಿಶಂಕು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಏರುತ್ತಲಿರುವಾಗ ಶತಮನ್ಯುವಾದ ದೇವೇಂದ್ರನು ಈ ತ್ರಿಶಂಕುವನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸಿದನು. ಆಮೇಲೆ ತ್ರಿಶಂಕುವು ಈ ಮಹಾತ್ಮರ ಆದೇಶವೆಂಬ ಶಂಕು(ಗೂಟ)ವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲೇ ನಿಂತನು.

(ಶತಮನ್ಯು = ದೇವೇಂದ್ರ, ಸಂಜಾತಮನ್ಯುಃ = ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡ, ಶತಮನ್ಯುಃ = ನೂರುಯಾಗ ಮಾಡಿದ ದೇವೇಂದ್ರ)

(ಚಾಂಡಾಲ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಬರಬಾರದೆಂದು ಅಲ್ಲಿನ ನಿಯಾಮಕ ದೇವೇಂದ್ರ ತ್ರಿಶಂಕುವನ್ನು ತಡೆದನು.)

ಗದ್ಯ 32 : ನಂತರ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವರ್ಗನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ವಿಘ್ನ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು, ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ “ಪುಷ್ಕರ”ವೆಂಬ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿ-ಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ಅಂಬರೀಷನೆಂಬ ರಾಜನ ಯಜ್ಞದ ಪಶುವು ಸತ್ತುಹೋಗಿ, ಯಜ್ಞದ ಅಸಮಾಪ್ತಿ ದೋಷ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಅನೇಕ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಋಚೀಕನೆಂಬ ಬಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ನೀಡಿ ಅವನ ಮಧ್ಯಮ ಪುತ್ರ ಶುನಃಶೇಪನನ್ನು ನರಬಲಿಗೋಸ್ಕರ ಪಡೆದಾಗ, ನರಪಶುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಶುನಃಶೇಪನು ಕೌಶಿಕರಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾದ.

(ತ್ರಿಶಂಕುವನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದಾಗ ದೇವೇಂದ್ರನು ಅವನನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆವಾಗ ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ “ಅನ್ಯಮಿಂದ್ರಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಲೋಕೋ ವಾ ಸ್ಯಾದನಿಂದ್ರಕಃ” ಎಂದು, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಇಂದ್ರನನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಭೀಕರ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದಾಗ, ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಮುನಿಯನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಹೊಸ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಮುನಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲ.)

(ಅಂಬರೀಷನೆಂಬ ರಾಜನು ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಪಶು ಮೃತವಾಗಿ ಯಾಗವು ಅಸಮಾಪ್ತಿಯಾಯಿತು. ಈ ಯಾಗವನ್ನು ನರಪಶು ಬಲಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಸಮಾಪ್ತಿ ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದ ರಾಜ ಶುನಃಶೇಪನ ತಂದೆ ಋಚೀಕನಿಂದ ಸಾವಿರಾರು ಹಸುಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡಿ ಅವನ ಮೂರು ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮ ಪುತ್ರನನ್ನು ಯಜ್ಞಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪಡೆದ. ಆ ಅನಾಥ ಮುನಿಕುಮಾರ ಶುನಃಶೇಪ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾದ.)

ಆಮೇಲೆ ಭಗವಾನ್ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ತನ್ನ ಪುತ್ರವಿನಿಮಯದಿಂದ ಈ ಶುನಃಶೇಪನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತರಾದಾಗ, ಬಲಿಪಶುವಾಗಲು ಪರಾಜ್ಞಮುಖರಾದ ಹವಿಷ್ಯಂದ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವಸಿಷ್ಠ

ಪುತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಚಾಂಡಾಲತ್ವವನ್ನು ಶಾಪದಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡಿ, ಮಂತ್ರದ್ವಯದಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಅಂಬರೀಷ ಹಾಗೂ ಶುನಃಶೇಪರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಸಫಲ ಮನೋರಥರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದರು.

ಗದ್ಯ 33 : ಆಮೇಲೆ ಮೇನಕೆಯ ಸಾಂಗತ್ಯವು ಬಹುಕಾಲದ ತನಕ ತಪೋವಿಘ್ನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತ್ತು.

ನಂತರ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗೊಂಡ ಇವರು ಹಿಮವತ್ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಕೌಶಿಕೀ ನದೀ ತಟದಲ್ಲಿ ಘೋರ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು. ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರಂಭೆಯನ್ನು "ಕಲ್ಲಾಗು" ಎಂದು ಶಪಿಸಿ, ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ತಪಾಚರಣೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಇವರ ಬಿಸಿಯಾದ ತಪೋಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ, ಉದ್ವಿಗ್ನಗೊಂಡ ದೇವತೆಗಳ ಹಿತೈಷಿಯಾದ ಕಮಲಾಸನನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಬಳಿಗೆ ಬಂದು, "ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದಿ" "ವಸಿಷ್ಠನೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ಪದ್ಯ 84 : ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದವನು ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಈ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ವಸಿಷ್ಠರ ಆದೇಶದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿ ಪದವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

ಪದ್ಯ 85 : ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜನಕ ಪುರೋಹಿತರಾದ ಶತಾನಂದರಿಂದ ಶ್ಲಾಘಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಗಾಧಿತನಯ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು, ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಜನಕನ ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆದು, ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಮಲ ಬಂಧುವಾದ, ಛಂದೋಮಯನಾದ, ತೇಜಸ್ವರೂಪನಾದ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು.

(ಛಾಂದಸಾಯ = ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಾತಃ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಸಾಯಂತನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ ವೇದಮಯ.)

(ಸೀತಾ ವಿವಾಹ ಪ್ರಸಂಗ)

ಗದ್ಯ 34 : ಆಮೇಲೆ ಜನಕರಾಜಧಾನಿಯು, ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ನೋಡುವ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಸತತವಾಗಿ ಚೆಲ್ಲುತ್ತಿರುವ ನೀಲಕಮಲದ ಸಮೂಹ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಆಕರ್ಷಕ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ನಗರದ ನಾರಿಯರ ನಯನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅವ್ಯತವಾದ ರಾಜಬೀದಿಯನ್ನು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು. ಆ ನಂತರ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಅವರಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದರು.

(ಪುರವನಿತೆಯರು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ಸ್ತ್ರೀಯರ ನೀಲಕಮಲದಂತಿರುವ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ರಾಜಬೀದಿಯು ಪ್ರತಿಫಲಿತವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ನೀಲಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.)

ಈ ನಗರಿಯಲ್ಲಿ ಜನಕನು ಯಾಗವನ್ನು ಆರಂಭ ಮಾಡಿದಾಗ ಅವನ ಪುಣ್ಯದಿಂದ “ಸೀತಾ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕನ್ಯಾರತ್ನವನ್ನು ಭೂಮಾತೆಯು ಪಡೆದಳು. ಅವಳ (ಭೂಮಾತೆಯ) ಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚೇನು ಹೇಳಲಿ?

ಪದ್ಯ 86: ಮಿಥಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯ ಜನಕನಾದ ಜನಕನು ಸೀತೆಯ ವಿವಾಹಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಲು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಶಿವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುವ ರೂಪದ ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು.

ಪದ್ಯ 87 : ಆಮೇಲೆ ಮಹರ್ಷಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಮಹಾರಾಜ ಜನಕನ ಸುಧರ್ಮಾ ಎಂಬ (ದೇವಸಭೆಗೆ) ಸದೃಶವಾದ ಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು. ಶಿವ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ನೋಡುವ ತವಕದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರೂ ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಾಗಿ ಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು.

ಗದ್ಯ 35 : ಅಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಗೌರವಿತರಾದ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ರಾಮನ ಕಥೆಯನ್ನು ಜನಕನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಆಗ ಜನಕನು “ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ದೇವರಾತನಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನನ್ನಿಂದ (ಜನಕನಿಂದ) ಈ ಚಾಪವು ಸೀತಾಶುಲ್ಕವಾಗಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಆವಾಗ ಮುನಿಯು ರಾಮನಿಗೆ ಧನುವಿನ ಹೆದೆಯೇರಿಸಲು ಆದೇಶಿಸಿದರು.

ಪದ್ಯ 88 : ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ಬಾಹುಬಲವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವಾಗ, ಹರಚಾಪದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗುಣದ (ಶಿಂಜಿನಿ) ಆರೋಪಣೆ (ಎಳೆದು ಕಟ್ಟುವುದು)

ಮಾಡಲಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ತನ್ನಿಂದ ಅಲಂಕಾರಭೂತವಾದ ಸೂರ್ಯವಂಶಕ್ಕೂ ಶೌರ್ಯಾದಿಗಳ ಗುಣಾರೋಪಣೆಯಾಯಿತು. (ಆ ವಂಶಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿ ಬಂತು).

(ಆ ಹರಧನುಸ್ಸು ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಬಗ್ಗಿದ್ದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ, ಸೀತಾ ಅಂತಃಕರಣವೂ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಆಕರ್ಷಿತವಾಯಿತು. ಶಿವಧನುಸ್ಸು ಮಾತ್ರ ಮುರಿಯಲಿಲ್ಲ. ರಾಜರ ಭುಜ ಬಲದ ದರ್ಪವೂ ನಾಶವಾಯಿತು.)

ಪದ್ಯ 89 : ರಾಮನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುವಾಗ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭೂಮ್ಯಾಂತರಿಕ್ಷಗಳನ್ನು ತುಂಬುವಂಥ ಶಬ್ದವು, ಕೊಬ್ಬಿದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಕೀರ್ತಿಯೆಂಬ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಮೇಘಗರ್ಜನೆಯಂತೆ ಆಯಿತು. ಮೇಘಗರ್ಜನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳೆಲ್ಲಾ ನದಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಹಿಮಾಲಯದ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಮಾನಸ ಸರೋವರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತವೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಕೀರ್ತಿಯು ನಾಶವಾಯಿತು. ಧನುವಿನ ಧ್ವನಿಯು ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪ್ರವೇಶದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳವಾಚನದಂತೆ ಆಯಿತು. (ಯಾವುದೇ ಶುಭಕಾರ್ಯದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನ ಅಥವಾ ಪುಣ್ಯಾಹವಾಚನವೆಂಬ ಶುಭಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ). ಆ ಧ್ವನಿಯು ಸೀತೆಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವಳ ವಿವಾಹದ ಮಂಗಳ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಯಂತೆ ಆಯಿತು.

(ಸೀತಾರಾಮಕಲ್ಯಾಣ)

ಗದ್ಯ 36 : ಆಮೇಲೆ ದಶರಥನು ಸೀತಾವಿವಾಹಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದ ಜನಕ ದೂತರಿಂದ ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಪುರೋಹಿತರಾದ ವಸಿಷ್ಠರ ಆದೇಶದಂತೆ ಮಿಥಿಲಾ ನಗರಿಗೆ ಹೋದನು.

(ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲೂ ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮೊದಲಿಗೆ ದಶರಥನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆದಿಪುರುಷನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ದಶರಥನಿಂದಾಗಿ ತಂದೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ದೇವಾಸುರರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಯಗೊಂಡ ಇಂದ್ರ ಇವನ ರಥ ಬಂತೆಂದ ಕೂಡಲೇ ಭೀತಿಯನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ. ಏಕೆಂದರೆ ದಶರಥ ಇಂದ್ರನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರನಿಗೇ ಜಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ.)

ಪದ್ಯ 90 : ಮಿಥಿಲಾಧೀಶ ಜನಕನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಕುಶಧ್ವಜನನ್ನು “ಸಂಕಾಶ” ಎಂಬ ನಗರದಲ್ಲಿ ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದ್ದ. ಹಿಂದೆ ಅದೇ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ “ಸುಧನ್ವಾ” ಎಂಬ ರಾಜ ಆ ನಗರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ. ಆತನನ್ನು ಜನಕನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೊಂದಿದ್ದ. ಅಂಥಹ ತಮ್ಮ ಕುಶಧ್ವಜನನ್ನು ಜನಕ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡ.

ಗದ್ಯ 37 : ಆಮೇಲೆ ಜನಕ-ಕುಶದ್ವಜರಿಂದ ಗೌರವವನ್ನು ಪಡೆದ ದಶರಥನು ಪುರೋಹಿತರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡವನಾಗಿ, ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ರಾಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಗೋದಾನ ಮಂಗಳವನ್ನು (ಕೇಶಾಂತ=ಮುಂಡನ) ಎಂಬ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ಪದ್ಯ 91 : ರಾಘವನು ತಂದೆ ದಶರಥನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಜನಕರಾಜನಿಂದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ. ಅದು ಹೇಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಪುರುಷನು ವೇದಗಳ ಆದೇಶದಂತೆ ಯಾಗಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೋಮಾದಿ ಸತ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಂತೆ ಇತ್ತು.

(ಇಲ್ಲಿ ಹುತಾಶನಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ರಾಮನು, ವೇದಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ದಶರಥನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ, ಸತ್ಯಕ್ರಿಯೆಯಂತಿರುವ ಸೀತೆಯನ್ನು ಯಜಮಾನ ಜನಕನಿಂದ ಪಡೆದ.)

ಇದು ಆಶ್ಚರ್ಯ.....

ಪದ್ಯ 92 : ರಾಘವನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಆದೇಶದಂತೆ ದೇವಧನುವಿನ ಒಂದು ಗುಣ (ಹಗ್ಗ)ವನ್ನು ಎಳೆದು ಸೀತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ. ಆಮೇಲೆ ರಾಮಾನುಜ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮಿಥಿಲಾಧಿಪ ಜನಕನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾ-ವಿನಯ-ಜಿದಾರ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಆಕರ್ಷಣೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿ ಊರ್ಮಿಳೆಯೆಂಬ ಸೀತೆಯ ತಂಗಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ.

ಪದ್ಯ 93 : ಆಮೇಲೆ ಭರತ-ಶತ್ರುಘ್ನರು ಕುಶದ್ವಜನ ಆದೇಶದಂತೆ ಮಾಂಡವೀ-ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಪುತ್ರಿಯರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

(ಪರಶುರಾಮರ ಆಗಮನ)

ಗದ್ಯ 38 : ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ವಿವಾಹವನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ ದಶರಥನು ವಿದೇಹ ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಹಿಂದುರುಗುತ್ತಿರುವಾಗ, ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆದ್ದ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ತಡೆಯಲಾರದ ಸಿಟ್ಟುಳ್ಳವನಾದ, ಭೀಷಣ ಹಾಗೂ ಯಾರಿಂದಲೂ ತಡೆಯಲಾರದ ಪರಾಕ್ರಮಯುಕ್ತನಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಮದವನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಾಶಮಾಡುವ ಕೊಡಲಿಯ ಅಲಗಿನ ಅಧೀನವಾದ ರಕ್ತದ ಧಾರೆಯಿಂದ ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ತರ್ಪಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿರುವ, ಅಹಂಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗನಾದ, ಉಗ್ರಪ್ರತಾಪಿಯಾದ, ತಪಸ್ವಿಗಳಂತೆ ನಾರುಮಡಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದಾಗ್ಯೂ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಬಲದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ

ಕೆಟ್ಟದಾದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನಾದ, ಭಾರ್ಗವ ಪರಶುರಾಮನನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ನೋಡಿದನು.

ದಶರಥನು ಪರಶುರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿದ ತತ್ಕ್ಷಣವೇ ಸಂತೋಷರಹಿತನಾಗಿ, ಅವನಿಗೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದ. ನಂತರ "ಉತ್ತಮ ನಡತೆಯ ಮುನಿಯೇ, ನೀವು ಕ್ಷೇಮವೇ ?" ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು.

ಪದ್ಯ 94 : ಆಮೇಲೆ ದಶರಥನ ಮಧುರವಾದ ಕುಶಲ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾ ಭೃಗುಪತಿಯು ವಿನೀತನಾದ ರಾಮನನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ. "ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಹರಚಾಪದ ಭಂಜನದಿಂದ ಕೀರ್ತಿಸಂಪಾದಿಸಿದ ನೀನು, ನನ್ನ ಪರಶು ಆಯುಧದ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿಯದಿರುವ ನಿನ್ನ ಭುಜಬಲದ ದರ್ಪವನ್ನು ನನ್ನ ಈ ವೈಷ್ಣವ ಚಾಪದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. (ನೀನು ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನಾದರೆ ನನ್ನ (ಪರಶುರಾಮನ) ಈ ವೈಷ್ಣವ ಚಾಪವನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸು)."

ಪದ್ಯ 95 : ವಿವೇಕಿಯಾದ ರಾಮನು ಭಾರ್ಗವನ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಕೂಡಲೇ ಹೆದೆಯೇರಿಸಿ, ಬಾಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು (ಗುರಿ ಇಟ್ಟು), ಎದುರಾಳಿ ಮಹಾ ತಪಸ್ವಿ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದವನಾಗಿ, ಅವನ ಪ್ರಾಣದ ಮೇಲೆ ದಯೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಭೀಕರಸಮರದಿಂದ ವಿರಮಿಸಿದನು. (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಳಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹಾಗೂ ತಪಸ್ವಿಯಾದ್ದರಿಂದ ರಾಮನು ಪರಶುರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ).

ಮುಂದೆ.....

ಪದ್ಯ 96 : ಭೃಗುವಿನ ಮಗನಾದ ಪರಶುರಾಮ ಮತ್ತು ಬಿದರಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಧನುಸ್ಸು, ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ರಾಮನಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಮೌಲ್ವಿಯಿಂದಲೂ, ರಾಮನ ಸದ್ಗುಣದಿಂದಲೂ ಬಾಗಿದವು.

ಗದ್ಯ 39 : ಆಮೇಲೆ ಕೂಡಲೇ ರಾಘವನು ಅಮೋಘವಾದ ಬಾಣದಿಂದ ಭಾರ್ಗವನ ಉತ್ತಮ ಲೋಕವಾದ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಡೆದನು.

ಪದ್ಯ 97 : ಮಹಾತ್ಮರಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧ ಎಸಗಿದ ಪರಶುರಾಮನು ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಕೆಟ್ಟಫಲವನ್ನೇ ಪಡೆದ. ಮಹಾತ್ಮರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಕೆಟ್ಟಫಲವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಭಾರ್ಗವನು ರಘುವಂಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಅಯೋಧ್ಯಾಭಿಮುಖಾಗಮನದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಕಾಲ ವಿಘ್ನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ, ತನ್ನ ಸ್ವರ್ಗಫಲಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ. (ಭಾರ್ಗವನು ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಬಾಣಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆತ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಫಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ).

(ಬಾಲಕಾಂಡದ ಉಪಸಂಹಾರ)

ಗದ್ಯ 40 : ಪರಶುರಾಮನ ಶಕ್ತಿ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾದ, ಸರ್ಪರಾಜನಾದ ಆದಿಶೇಷನ ಶರೀರದಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ಭುಜದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ದಶರಥನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು, ನೆತ್ತಿಯನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸಿ, ಜಲದುರ್ಗದಂತೆ ಇರುವ ಸರಯೂನದಿಯಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಪತ್ನೀಕರಾದ ತಮ್ಮ ಕುಮಾರರನ್ನು, ಪೌರಪುರಂದ್ರಿಯರು ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳು ಹೊಂಗೆಮರದ ಪುಷ್ಪದ ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವಂತೆ ಇರುವ ನಯನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ದಶರಥನ ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯು ಕಪ್ಪಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಅಂಥಹ ರಾಜ ದಶರಥ ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ಪದ್ಯ 98 : ಕುಶಾಗ್ರಮತಿಯಿಂದ, ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ರಾಮನು ವೇದವಿಮರ್ಶಮಾಡುವ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ರಾಜಪುತ್ರಿ ಸೀತೆಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀ ಭೋಜರಾಜ ವಿರಚಿತ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ
ಬಾಲಕಾಂಡದ ಸಂಗ್ರಹವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು

**SHRI BHOJARAJA VIRACHITA
CHAMPU RAMAYANAM
(BALAKANDA SANGRAHA)**

English Translation

(Obeisance to Heramba Ganapathi)

Poem 1 : May the pair of feet of Heramba (Ganapathi) confer on us wealth continually without looking for anything else; - the pair (of feet) which is the sprout at the top of the tree of Veda, which is docile in robbing the lotus of its splendour, and which is the pre-eminent thunder-bolt to cleave the mountains of obstacles.

(Praise of the Champu Kavyam)

Poem 2 : Surely a good statement in verse mixed up with the sweet essence of a Prose composition is delightful like vocal music accompanied by instrumental notes. Therefore let my tongue produce the composition of a Champu work for the delight of those who find pleasure in the styles of Poets.

(Greatness of Valmiki Maharshi & Prologue of Balakanda)

Poem 3 : I will somehow accord satisfaction to the wise now through (some) bits of the glory of the best of Raghus sung by Valmiki. Will not man accord on this Earth satisfaction (libations) to the manes with the waters of the Ganges got by the efforts of Bhagiratha.

Poem 4 : That divine son of Prachetas (i.e., Valmiki), the first among the eloquent Poets, having listened to the speech of Narada, went, for performing the Madhyanhika, to the holy river Tamasa which is worthy of being resorted to by great Sages and which is the dispeller of ignorance.

Prose 1 : There, from the lotus-like mouth of the divine Valmiki who was moved with compassion (on) observing one (male bird) out of a pair of Krauncha birds, being hit by a hunter although it was already smitten with love, a certain metrical utterance issued forth as follows —

(Apparent Meaning)

Oh hunter! may you not have life for endless years, as you have killed the love-smitten one out of the pair of Krauncha birds.

(Real Meaning)

Poem 5 : Oh Rama (Shri-nivasa)! may You attain permanence for endless years as you have killed the one (Ravana) deluded by love out of the Rakshasa couple (Ravana and Mandodari).

Prose 2 : Then, after having finished the duty proper for the occasion, when the divine Valmiki went to his hermitage, —

Poem 6 : The lotus-born Brahma, whose creative power appears like a bundle of pea-cock feathers that brings about magical feats under the pretext of the creation of more than one kind, appeared there as if intolerant of Saraswati's wantonness attending elsewhere.

Prose 3 : Brahma, who was then worshipped in the prescribed form by the great Sage with excessive delight, disappeared after having uttered the words – 'Let the story of Rama, as it was heard by you (from Narada), be told in detail, in this (very metrical form of) speech which is attending just on you in order to bring out its own movement even on the Earth.'

Poem 7 : Then, at the behest of Brahma, the great Sage (Valmiki), a seer of the styles of nectareous words, composed the auspicious and sweet poem named Ramayana, having beheld with his inward vision the whole story of Rama as if it were a jujube fruit on the palm.

Prose 4 : While the divine Valmiki was absorbed in the thought viz., 'Who is the person competent to recite this composition?'

(Description of Lava and Kusha)

Poem 8 : There came two songsters bearing the names Kusha and Lava, in whom mutual resemblance met, who were very learned, who were gifted with a voice delightful to hear, who were wise and who were endowed with several royal marks.

Prose 5 : Having accepted these two, the Sage made them recite his work. Rama, seeing them both singing here and there, was delighted at heart; (and) having brought them to his palace, (himself being) surrounded by brothers, employed them to sing his own story. And then,

Poem 9 : These two boys, pupils of (Valmiki) the best of Sages who was the abode of metrical speech, began in the proper way to sing the story of Rama.

(The Story of Shri Rama begins)

Poem 10 : In the country of Kosala which accorded joy to the eyes of men, there was an excellent City Ayodhya by name, which belonged to the kings of the Raghu Dynasty by whose mere command the Danavas were scared away.

Poem 11 : In that City dwelt Dasharatha to whom was assigned one half of his own seat by (the very) Indra saluted by Celestials, and whose residence was made fragrant with the essence of the wreaths of Mandara flowers won (by him) in the Heaven on the occasions of (his) victory over the foes of Indra.

Prose 6 : Then, when this Dasharatha whose mind was worried on account of his being childless was, in consultation with his ministers, arranging for a Ashwamedha Yaga Horse-Sacrifice in order to get a son, Sumantra was delighted in mind; (and) he

related to that Dasharatha an earlier incident told by Sanatkumara thus — 'There will be the birth of sons by the favour of the great Sage Rishya Shrunga, son of Vibhandaka, who was able to remove the drought that had come upon the Anga Country'.

Prose 7 : He (Dasharatha), who was appeased of his mental worry by the words of Sumantra got there that Sage who was the husband of Shantha (the daughter of his own friend Romapada, King of Anga), performed the Horse-Sacrifice advised by Vasistha on the banks of the Sarayu River and began to observe the Putria-Ishti there, in the prescribed manner.

Prose 8 : Then all the hosts of Celestials headed by Indra who had alighted upon the Earth to accept their sacrificial share, having related to Brahma the scorching of the heat of the summer which was in the form of the valour of the ten headed Ravana, and having realised that only Vishnu who bears the Sharnga bow was their saviour, arrived at the Milky Ocean (along with Brahma) declaring his Vishnu's praises in various ways.

(Delineation of Mahavishnu)

Poem 12 : The group of Celestials beheld the dark cloud named Vaikuntha, which held the water of compassion, which would remove the suffering of all the worlds, which was beautiful with the Sharnga bow, which glittered with the lightning of Lakshmi, the body of which was of the same colour as of a bunch of Atasi blossoms, and which was the saviour of the Chatakas (a variety of Bird) in the form of the minds of the Sage-folk.

Poem 13 : (The retinue of the Celestials saw Vishnu) who was deeply interested in (putting on) the form of a Lion associated with the body of a Man in order to break simultaneously the

unbounded suffering of Prahlada, the pride of the Daitya Class, the Pillar, and the Chest of the Enemy; - which (form) had the (seven) Worlds revealed by the lustrous light of its teeth and was therefore beheld by all persons.

Poem 14 : Salutation to that Supreme Being Narayana who is endowed with eyes as long as lotus-petals, who reduced the glory of the great Bali to a mere name, and whose navel is the birth-place of the creator of the various stationary and moving beings.

Prose 9 : The lotus-eyed Vishnu, with the series of rays of his eyes that had robbed the extremely red lotuses of their beauty, gladdening all these Celestials headed by Indra who had stood up after having saluted him thus and had rendered the horizons resound with the sounds of his praise, spoke out clearly —

Poem 15 : Oh Celestials! Are you doing well! Welcome to you now. Has the sportiveness of the thunder-bolt of Indra put down the mischievous ways of the Danavas ? Are the policies devised by the intellect of Bruhaspati proving fit in the task of protecting (Amaravati) the City of Celestials?

(The petition of all the Celestials to Lord Vishnu)

Prose 10 : That assembly of Celestials, whose desires were fulfilled on hearing such a speech of the Lord which began with an enquiry after their well-being and which was as sweet as a nectareous shower, submitted to that Supreme Being -

O Lord! how could any thing unhappy befall us who have been supported by you? But, —

Poem 16 : There is the capital of the Demon King, which is called Lanka, which cannot be surpassed even by Celestials who are known for their excellent riches and which with the shoots of

the lustre issuing from its emerald mansions, has been according to the three lights (Sun, Moon and Fire) the state of a lamp during day-time.

Poem 17 : A King named Ravana, who with his arms resembling Sala Trees has conquered the Yaksha King Kubera and is the ruler of the Demons whose playfulness has over-powered the whole (World), has been ruling this Ancient City whose fort walls are (built) after the manner of hills;

Poem 18 : The emperor of Demons obtained a boon, which can not be got by others, by propitiating this lotus-born Brahma with many penances, and by virtue of that boon is subjecting the entire world to his own rule.

Prose 11 : On account of him, we are as if (his) dependents. For, if he is accompanied by the women of his harem, should, on some day having climbed up the sport hillock, move about on foot, then even the thousand-rayed Sun, with his heat not given out on account of fear that anger would come upon him, would surely dwell on its slopes with (his) rays withdrawn. This Moon also, by producing with the contract of his rays a continuous pour of a shower of very clear water from the mouths of vessels made of Moon-stone held in the hands of a row of statues of crystal stone rivetted freshly to the tops of the very strange gold pillars that were there when the ten-headed Ravana surrounded by persons hurriedly bowing down to him proceeds towards the bathing apartment to relieve himself of the fatigue of hunting, will be the object for a moment of his twenty different glances indicative of favour and covered since long even by Indra. The breezes are unable to make even a gentle move apprehending the danger of the dropping down of even ripe flowers of the grove of heavenly trees such as the Mandara brought to his own

palace garden by Ravana, son of Pulastya, from the Nandana garden of Indra and which (grove of trees) was with the water-basins filled with the water flowing forth in a luke warm state from the pairs of the night-lotuses in the form of the imprisoned heavenly nymphs and from the gold vessels held in their lotus-like hands. These fires too, such as Garhapatya, bearing the name Hutavaha which would produce the doubts of its being only a common name assume the charge of the kitchen in his house. Why say much? Ravana, of this description, considering that no disrespect would come from a man, having obtained from the creator's boon invulnerability from all except men has grown impudent now; (and) he, whose chest was made uneven by the scars of wounds made by the spears in the form of the tusks of the elephants guarding the horizons attacked during fights, overpowering the three worlds just as a wild elephant would overpower a land-lotus grove, does never, even slightly, recognise us as related to you."

(Lord Vishnu's reply to the Celestials)

Prose 12 : Then, having heard the speech of the whole host of Celestials,-

Poem 19 : Madhusudana, whose smile was as white as the Moon-light issuing from (behind) the top of the Indranila Mountain, delivered the (following) speech which was an ambrosial shower and (hence) sweet.

Prose 13 : 'It is possible to bring about now itself the death of that demon who has been offending you. But, not rendering the command of Brahma to become vain and in order also to fulfil the desire of Dasharatha, — Indra's friend, — who has been longing for sons on the Earth, I myself, putting on a human form, will kill him.' Having said so, he disappeared.

Prose 14 : Then, that gathering of Celestials, with joy aroused, realising by the declaration of Vishnu that the fourteen worlds were freed from the ten-headed Ravana and had their sad plight removed, dispersed from the Milky Ocean. Then, the Creator said to those Celestials — 'For the help of Vishnu who is going to be born (as Dasharatha's son on the Earth), you beget by young women such as the Heavenly Nymphs off springs bearing the forms of monkeys, boars, cow-tailed and yellow-faced apes of well-known powers. Long back, you are aware, Jambavan was born at the time of my yawning.' Thereupon the Celestials did so.

(The Story of Shri Rama's Birth)

Prose 15 : Thereafter, a certain person who was related to the Creator, having arisen from the sacrificial fire together with a gold vessel, handed over a nectareus preparation of cooked rice, milk and sugar (Payasa) to Dasharatha who was (performing the Putri-ishti) longing for children.

Then.....

Poem 20 : The King first gave half of (that) Payasa to Kausalya and offered the other half, sweet with love, to the daughter of the King of the Kekayas. These two queens, taking into account the feeling of their Lord disturbed in his mind, themselves made Sumitra gratified of her desire, by each (offering) half of their own (share) to her.

Poem 21 : When the ablution concluding the sacrifice was over and when people moved away leisurely from the bank of the Sarayu River, Dasharatha with his desire fulfilled, went (back) to his Capital which was like the Capital of Indra.

Poem 22 : In the case of the Queens who were with a lovely lustre just on account of the excessive dullness of the slender limbs, there appeared marks of pregnancy with the gradual laying aside of ornaments.

Then, -

Poem 23 : When five planets were in exaltation, when Jupiter was in conjunction with the Moon, on the Ninth Day (of the brighter half of the month), in the Karkataka Lagna associated with the Punarvasu Star, the Sun being in Mesha, an indescribable great lustre never seen before became revealed out of the holy fire-producer, namely Ayodhya, in order to burn away completely all the (palasha) sticks, namely, the Demons.

And,

Poem 24 : Then, Vishnu, sweetening the words of the Poet Valmiki with the name of Rama, kindly adorned the dynasty of the Raghus.

Poem 25 : Three (others), whose lustre was like those of the three fires, were born following him; they resembled him, who was born fore-most, in all his various extraordinary qualities.

Poem 26 : Among them was Kaikeyi's son Bharata, resplendant with modesty. The other two, Lakshmana and Shatrughna, were born of Sumitra.

Poem 27 : These heroes grew like the four arms, dedicated to the protection of the Brahmins (or Vedas), of Mukunda who gladdens the worlds.

(Arrival of Maharshi Vishwamitra)

Prose 16 : Then, one day, Dasaratha, whose chariot used to be surrounded by the armies of the Celestials who had run away in fear on account of the assault of the demon forces excited in the fight which was terrible with unimaginable fraud, beheld Kushika's son Vishwamitra who was the abode of the wonders arising from penance; who was the divine Sage making

Trishanku perform a sacrifice; who, like a composition in verse, showed a different creation (produced different cantos); who, like the Prakrit Grammar, made manifest the change of [(1) caste (2) letter] and who, like Budha, son of the Moon, was a Soma-Sacrificer.

Prose 17 : Then, by that revered son of Gadhi, Vishvamitra, whose heart was unfathomable, whose greatness was immeasurable, and who was accorded a worship in the prescribed manner, - he was requested for the protection of (his) sacrifice thus - "Oh King! I desire to have the ablution concluding the sacrifice after overcoming the obstacles from Demons, the protection of the sacrifice being made by your son Rama, charming with modesty, attended on by only Lakshmana and assisted by his bow."

Prose 18 : Having heard this utterance of the great Sage, which was harsh to the ear, Kausalya's Husband had his mind pierced by a dart, on account of his excessive affection for his son. Then, as the revered Vishvamitra was with a determination which could not be changed at all by various means, Dasaratha was addressed by his priest (Vasistha), the well-wisher of the Solar Race thus -

Poem 28 : 'May you do honour to this Kushika's son of abundant fortune. Let Rama go together with Laksmana, in order to render the Earth free of Demons.

Prose 19 : Thus, having been encouraged by Vasistha, Dasaratha fulfilled that very desire of Kushika's son by offering him his son.

(Departure of Shri Rama & Lakshmana along with Maharshi Vishwamitra)

Poem 29 : That Rama, who is attainable through yoga to men whose minds are removed from family bonds, went following Kaushika at the command of his father.

Poem 30 : Then, that great Sage Vishvamitra, taking with him Rama accompanied by Lakshmana to protect his sacrifice, said -

Poem 31 : 'Oh Kakutstha! there are with me two (powers) named Bala and Atibala obtained through the power of penances; I offer those two powers to you.

Prose 20 : Then, the revered Sage, having shown a certain spot to Rama who had achieved those powers, said thus-

Poem 32 : Formerly, here Manmatha gave up his body having all at once attained the state of a moth in the fire of the eye on the fore-head region of Lord Shiva, the destroyer of Tripura; therefore (archeologists) know this country as Anga.

Prose 21 : Then, after crossing the Sarayu River originating from the Manasa Lake, when the two sons of Dasaratha had arrived at the border of the two countries named Malada and Karusha which had obtained the stain of having washed Indra's great sin of killing Vritra, he again spoke thus, -

(Destruction of the Demoness Tataka)

Poem 33 : "Suketu, a Yaksha, got by a boon from Brahma a certain daughter named Tataka. It is said that Sunda, having married her, begot the wicked Maricha.

Prose 22 : Once, when Sunda was killed, Maricha having attacked the pitcher-born Sage Agastya, got the state of a Demon by his curse. Tataka, too, became a Man-Eater. She, of such description and of valour equivalent to that of a thousand elephants granted (to her) by Brahma, and who has been bringing about a calamity on this land with the help of her son, must be killed by you". Rama, on hearing that, entertained a hesitation to kill a woman. But quoting (the instances of)

Virochana's daughter, Manthara, adept in offending the Earth, slain by Indra and Bhargava's Mother slain by Vishnu, he removed the great hesitation of Rama for slaying Tataka, Sunda's wife.

Poem 34 : The slaying of Sunda's wife was promised by him of well-known conduct. His bow repeated the same, under the plea of the twang of its string.

Poem 35 : Then the roar of Tataka entered the ears of Rama; in the same way, the string of his bow also entered at once (his ear region) with the desire to kill her.

Poem 36 : Then Tataka made her own life be the (invigorating) drink of a Hero in respect of Rama's bow which was cherishing great interest in the war to come up.

Poem 37 : To that destroyer of Tataka the Sage gave the missiles such as Jrumbhaka known first to Nrushashva, at the command of Indra.

Prose 23 : There, showing him a spot which obscured even the Brahma-Loka, (the Sage) said —

Poem 38 : "In this forest eagerly resorted to every day by the virtuous Brahmin Sages who are devoted to Brahma and whose family worries are ended. Vamana, as a religious student engaged in offering worship to deities and observing vows, moved about for subduing Bali.

Poem 39 : Such a great length of journey became short as it were to the two sons of Dasaratha who were walking in such a manner as the hardship of the forest track disappeared on account of the holy stories, told by Vishvamitra, which were of different sentiments and sweet to the ear.

(Protection of the Yaaga (Sacrifice) of Maharshi Vishwamitra by Rama)

Prose 24 : Then, having entered the Siddhashrama, Vishvamitra began the sacrifice. After that, the pupils of Vishvamitra, running away with the Samit and Kushas dropping down from their hands on seeing that host of Demons terrible like an army of death attacking them from the void region of the sky, submitted to Rama who hurriedly took to fight.

Poem 40 : Having pulled out the peaks of the mountain, having dropped them down all around, having laughed aloud, having clapped the hands out of anger, having stood here and there, having repeatedly danced, having sprinkled the Earth with blood, having tied up their hairs with the garlands made of entrails, and having scorched those who move in the air with their sight, the Demons who resembled fire covered the cavity of the sky.

On that occasion,

Poem 41 : As if out of the merit due to the contact of Vishvamitra (son of Gadhi) who had entered into another (Brahmana) Varna, Rama, who was fit to hold Pippla stick by virtue of his being a Kshatriya, had his hand interested in (1) the Palasha Stick and (2) inflicting punishment on the flesh-eating Demons.

Poem 42 : The base-minded Maricha, after putting up a fight, having been thrown off in a minute by an arrow of Rama and having his body sunk out of fear in the midst of the ocean bore a form not different from that of a man born in water.

Poem 43 : Subahu, who was not liked by the Sages and had grown furious in the battle, was made a guest of the God of Death by being cut into pieces by Rama's arrow.

Poem 44 : Then, the obstacles in the way of the sacrifice having been removed by the destruction of the Demons, the Sage, after completing the concluding rite which was pleasing to all, thought of uniting Rama who was already united with the Lakshmi (i.e. glory of victory) in the battle, with his own (spouse) Lakshmi (Sita) who was (then) in a form that had come up during (Janaka's) sacrifice.

(The Story of the Origin of Koushika)

Prose 25 : Then, Vishvamitra who set out for Mithila, spoke thus to Rama - "Formerly, the royal Sage Kusha by name, son of the lotus-seated (Brahma), was the father of four sons, Kushamba etc., who were founders of the cities named Kaushambi, Mahodaya, Dharmaranya and Girivraja. Kushanabha (one of them) begot a hundred daughters by Ghrutachi. The Wind God Pavamana desired those maidens who were in the prime of youth, but, on account of (their) declining (his request), getting angry, he brought about crookedness on their limbs. Then, Kushanabha, who came to know of this event felt that forbearance was the only remedy to it and gave those girls were given to King Brahmadatta, the Son of Chuti and Somada; and after those Girls they came back to (their) natural state. Again, desiring to get a son, Kushanabha, begot my father named Gadhi of great worth, by the favour of his father. Thus, Rama, to whom the successive periods of the night had become not long owing to his listening to the story of the birth of Vishvamitra, having performed the early morning rites in the (male) river bearing the name Shona which was reddened by the eastern horizon of a reddish colour charming and beautiful like cluster of the bandhuka (Hybiscus) flowers, set out, along with the Sage who (also) had attended to his duties, by the road leading to the Ganges.

Poem 45 : He (Rama) arrived at that river whose water was by its very nature sanctifying, which accords the same delight as is got by observing yogic vows, and which is referred to in the Vedas, and thus is like (1) a cow whose milk is naturally pure which accords delight to the bull and which is as good as the vedic utterances; (2) like the Earth which is the sustainer of all the naturally holy waters (or which contains the gems (considered milky) that are by nature holy, which offers pleasure to Vishnu and which is praised in the Veda; (3) like the goddess of speech who is by nature pure and milky white, who accords pleasure to Brahma and who is in the form of Veda, Smriti etc.

Prose 26 : Then, to Rama who entertained a desire to listen to the story of the Ganges, the holy Sage said this

(The Origin of Ganga and Birth of Kumara Subrahmanya)

Poem 46 : 'Formerly, there was a daughter named Manorama to Sumeru. It was only with her that the Emperor of Mountains (i.e. Himalaya) became a House-Holder.

Poem 47 : To her, there were two Daughters. One of them was Mandakini (Ganga) ; the other was the Goddess (Gauri), the very wife of the Moon-Crested (Lord Shiva).

Poem 48 : The Celestials, having obtained that river, led her to the heavenly region; the Mountain (Himavan) gave Gauri who was practising penance to the great God (Shiva).

Poem 49 : Persuaded by the Celestials, on beholding the semen of the copulating Shiva and Parvati deposited on the Earth, Fire took it up.

Poem 50 : Then, being told by the Celestials, inclusive of Brahma, who desired for a general to lead their army against (Taraka), Fire cast at once the semen of Shiva into the Ganges.

Poem 51 : She (Ganges) too, being unable to bear that semen cast by Fire, and being exhausted, left it in a grove of reeds at a wood adjoining the Himalaya.

Poem 52 : In that grove there arose suddenly a lustre which had put on a six-fold lotus-face for the satisfaction of the six Krittikas and thus had six mothers, and which was (due to be) the dispeller of the darkness in the form of Taraka.

(The Story of the descent of Ganga)

Poem 53 : Listen, my boy, the triple nature of the river of the Celestials as is said of the (Fire) deity partaking the prescribed oblation in a sacrifice.

Poem 54 : Sagara, a King of the solar race, who had passed the First (Brahmacharya) Ashrama by marrying Keshini and Sumati, lived in Ayodhya City.

Poem 55 : He, desiring to get a son, practised penance with his wives for a hundred years. Sage Bhṛugu, pleased at heart, granted him the wealth of children.

Poem 56 : One of his wives, Keshini, the princess of Vidarbha, got a Son (named) Asamanja and the younger wife Sumathi got Sixty Thousand Sons.

Poem 57 : He (Sagara), after abandoning Asamanja who was of an unbecoming conduct, having commenced a Horse Sacrifice, let loose the Horse.

Poem 58 : That Horse was stolen away by Indra who had assumed the form of a Demon. There-upon, the Sons of Sumati set out to search that missing Horse.

Poem 59 : All those Sons of Sagara, digging the Earth along with the Mountains (thereon), rendered the Serpent Region dispelled of darkness by the rays of their nails.

Poem 60 : Those Heros attained a state similar to that of the moth in the fire (of anger) of Kapila, which was ablaze with penance and was removing heaps of darkness (ignorance).

Poem 61 : Then, Sagara said to Amshuman, son of Asamanja, - May you complete the sacrifice by bringing (back) the Horse.

Poem 62 : He, having gone to that pit, seeing there his uncles reduced to ashes, and moved to tears, while being desirous of offering oblations to them, found the Horse.

Poem 63 : Their maternal uncle Garuda said to him there thus – “O long-lived one! bring Ganga here; she is to them the best saviour.”

Poem 64 : Then, Sagara, who got his Horse, having heard the news relating to his Sons, departed to Heaven after completing the Sacrifice, out of grief due to the loss of Sons.

Poem 65 : Then, that Amshuman was governing the Kingdom for a long time; (then) having deposited the burden of the Earth on Dilipa, he observed penance on the Himalaya.

Poem 66 : When Dilipa also departed to Heaven, Bhagiratha, having heard the affairs (of Sagara's sons), thought of making the Celestial River, a River of the Human World.

Poem 67 : Then, while Bhagiratha, having gone to Gokarna, was observing penance, the Lord (Shiva), who is an abode of compassion, agreed to bear the Divine River.

(Description of Ganga and Bhagavan Gangadhara)

Poem 68 : Who had put Aruna to trouble through the Sun's Horses attracted by its waves; who made Indra feel worried in searching for his own Elephant covered by its (white) foam;

Poem 69 : Whose drawing away with her the trees of the Nandana Garden (of Indra), was inferable by means of the visible tops of their branches, who had rendered the Sun bewildered of his path in the sky which was a single sheet of water;

Poem 70 : The Celestial River, not obtaining an exit from Shiva's matted mass of hair, bore similarity with a thin particle of mist adhering to the tip of (a blade of) grass.

Poem 71 : Bhagiratha, whose desire was impoverished by the cruelty of fate, not seeing that river there, praised Shri Parameshvara.

Poem 72 : Thrown off by Lord Shiva pleased by that praise, Ganga, having become a river on seven streams, fell down of the head of the Mountain (Himalaya) and into the Bindusaras (lake) also.

Poem 73 : Of them, three (streams) flowed to the east and (another) three to the west. The other one followed the path of Bhagiratha engaged in the libatory rites of his Fore- Fathers.

Poem 74 : Bhagirathi of this description covered completely the Sacrificial Yard of Jahnu. He, having drunk her up and then being pacified, let her through the outlet of his ear.

Poem 75 : By that River Jahnavi, Bhagiratha made his Fore-Fathers attain heaven; and with his desire (thus) fulfilled came (back) to his (Capital) City.

(The Story of Vishaala City)

Prose 27 : Then, Rama who had heard the story of Bhagirathi, having crossed that river and beholding the City Vishala, asked Vishvamitra (Son of Gadhi) whose City it was ? He, on his part, related thus - Formerly, when a quarrel ensued between the Celestials and Demons for nectar, Vishnu exhibiting his Maya which would tempt all, got the destruction of the Demons done by Indra, the wielder of the thunder-bolt. Their mother, Diti, who grew exceedingly angry, desirous of getting a Son who would kill Indra, performed penance for a very long time at Kushaplava on the advice of her husband Maricha. Indra, who was serving her by fraud, after having entered into her belly observing her as impure as she (once) lay asleep with her (unbraided) mass of hair spread out (on that end of the bed), where the feet have to rest, came out tearing the foetus in her womb into seven pieces. Diti too, came to know of her Son (in the womb); (and) after having got those Seven pieces converted into the Seven Winds by Indra, she entered into Heaven.

Poem 76 : A certain King named Vishala was born at Alambusha by Ikshvaku; (and) he built a City here, called Vishala after his own name.

Prose 28 : Then, the divine Vishvamitra, to whom a hospitable reception was accorded by the King named Sumati residing there, having passed the night there together with the princes, set out to Mithila; (and) having shown (to them) the hermitage of Gautama, the greatest among Sages of severe penances, related thus the story pertaining to his wife. -

(Freedom of Ahalya from her Sins)

Poem 77 : Here came Indra, by a path trodden by unworthy men, to the lawful wife of Gautama; and he (Gautama), in anger, made his wife Ahalya invisible, and Indra such that he lost his scrotum.

Poem 78 : You will be freed from (this) curse when Rama enters this forest' - having thus said to his wife, Gautama departed to Himalaya for (practising) penance.

Poem 79 : Therefore, let Gautama receive back this (Ahalya) freed from sin - with these words Vishvamitra went with Rama to his hermitage.

Poem 80 : For the great misery and happiness of this kind, in the case of the lawful wife of Gautama, Rajas (1. the quality of rajas; just 2. dust) alone was the cause; for by the quality of rajas, she got a changed form and by the dust of Rama's feet, she regained her original form.

Prose 29 : Vishvamitra, together with the princes, having received there the hospitable reception accorded by Ahalya and Gautama, went to the Sacrificial Hall of Janaka in a region close to the City of Mithila. Thereupon, when he was worshipped by Janaka in the prescribed manner, Shatananda, the priest of the Nimi Family, spoke thus to Rama -

(The Story of Maharshi Vishwamitra)

Poem 81 : Remaining in an occupation suited to a Kshatriya, this Sage (Vishvamitra) once went to the hermitage of (Vasishtha) son of Brahma. Having got there an unbounded hospitable reception and learning that it was on account of the greatness of the Cow (Kamadhenu), the Cow was prayed for by him as a gift; thereupon, as the great Sage did not accede to it, he dragged the Cow even as she was crying and (at last) fled away on account of the Cow being excessively powerful.

Prose 30 : Obstructing with a Brahmadanda the series of divine missiles of Vishvamitra, who once again began war for (winning) the Cow, after obtaining by the power of penance

various lores pertaining to weapons being very much afraid of the power of the Cow, Vasishtha the Mitra with disgust arisen (for the power of a Kshatriya), having come to the decision that the Brahmanical Powers is more effective than the Valour of a Kshatriya, observed very severe penance in the Southern Quarter for achieving it.

Prose 31 : Then Trishanku, a Kshatriya of the solar race, seeking to achieve Heaven with (his human) body, got repudiated by Vasishtha ; and with the state of a Chandala given to him by the sons of Vasishtha viz. Mahodaya etc. enraged by his compulsion, resorted to this Vishvamitra. He then began a sacrifice for fulfilling his desire, by a curse he changed Vasishtha's sons to dog eaters as they, out of disgust for Trishanku, did not come there while (other) Brahmins came. Then, when the group of Celestials also did not come down from Heaven,-

Poem 82 : This great souled Sage with the power of his penance, made Thrishanku who wore a blue garment, whose royal garb was concealed, and whose appearance was not different from that of a rainy night, ascend Heaven which was in the form of the blue sky and where the Moon form was concealed.

Then,

Poem 83 : Indra, with anger arisen, turned him down as he was entering Heaven; thereupon, Trishanku holding for support the peg of his command, got firmly stationed in the Sky.

Prose 32 : To him who, at the request of the whole group of Celestials, had thereafter given up the task of creating another World and with the feeling that an obstacle for his penance occurred there, was practising severe penance at Pushkara in the Western Quarter, Shunasshepa, the Middle Son of Ruchika, preferred a request for protection; – Shunasshepa who was

being led to the state of a human victim after buying him with plenty of cows to serve as an expiation for the loss of Ambarisha's Sacrificial Animal. This only Sage who was inclined to save him by an exchange of (one of) his own Sons, namely, Havishyanda, etc., having accorded to them who were averse to it the (same) state of Vasishtha's Son by a curse, made both Ambarisha and Shunasshepa have their desires fulfilled through Indra and Upendra who were gratified by two hymns.

Prose 33 : To him observing austerities, an interruption to penance came up there after by Menaka's association. Later on, overcome by repentance, he practised severe penance near the Kaushiki River on the Northern Himalaya Mountain. There having cursed Rambha sent by Indra, with the words 'Become a rock', while he observed penance (next) in the Eastern Quarter suppressing breathing, the Lotus-seated Brahma, the friend of the Celestials, rendered restless by the heat of the fire of (his) penance, appearing before him said — 'By conquering the senses, you have become a Brahmarshi; let Vasishtha too declare you thus'.

Poem 84 : The declaration of Vasishtha, he gained the status of a Brahmarshi, just as the twice-born obtains Brahmanical lustre by (going through) the Upanayana Rite.

Poem 85 : Vishvamitra thus praised by Janaka's Priest, having passed the night there together with the two princes, offered in the prescribed manner Arghya containing flowers and the end pieces of Darbha to the Sun of Vedic form and a friend of the lotus.

(Auspicious Beginnings of Sita's Marriage)

Prose 34 : Then, having entered Janaka's Capital, - the high roads of which were enveloped by the lustre of the eyes of the women-folk of the City which (lustre) overshadowed the

increasing blue lustre of a heap of full blown blue lotuses and was continuously shed on account of their eagerness to behold Rama and Lakshmana, - Vishvamitra said this to good luck of King Janaka who had commenced a Sacrifice, Goddess Earth (who holds gems in her interior depths), yielded a gem in the form of a maiden who became the recipient of the name Sita. What other greatness of this City (shall I relate?); for, -

Poem 86 : There, her father Janaka had stipulated the stringing of a Bow of Lord Shiva, which was difficult to do even for the Celestials, as the price for Sita's Marriage.

Poem 87 : Then the great Sage came to Janaka's Court which equalled Indra's. Those two princes of Kosala, who were with pretty bows and eager to behold Lord Shiva's Bow (to be strung), also came.

Prose 35 : There, Vishvamitra, who was worshipped in the prescribed manner, having told the story of Dasaratha's sons, ordered Rama for the stringing of the bow showed by Janaka. Then Janaka told - 'This was deposited with Devarata, a great ancestor of our race, by Celestials headed by Indra; and is being preserved by me especially as the bridal fee for Sita. Then -

Poem 88 : While Rama was exhibiting the strength of his arms, there was not merely the fixing up of the string on the Bow-Stick, there was also the association of merits to the Solar Race which was bedecked by himself; not only was that drawn to the full, Sita's mind also was quickly attracted completely; the breaking was not merely of it, it was also of the pride of the pillar-like arms of (other) Kings.

Poem 89 : The sound, which arose from the Bow broken by Rama's drawing and pervaded both the Earth and Heaven, served as the thunder of a cloud to the row of swans in the form of the glory of the haughty Kshatriyas; it served as the hailing

o 'Good Day' at the time of the first entry of heroic glory; and verily it did serve as the auspicious sound of the trumpet during the imagined marriage of Sita.

(Marriage of Sita and Rama)

Prose 36 : Thereupon, Dasharatha, having been invited through the Messengers sent by Janaka who had decided about Sita's Marriage, went to Mithila as it was accepted by (Vasishtha) his Priest.

Poem 90 : Janaka invited his Younger Brother Kushadhvaja who was installed in the City of Sankashya after killing Sudhanvan in Battle.

Prose 37 : Then, Dasharatha together with his Priest Vasishtha, having been worshipped by both of them, observed there the auspicious function of gifting away cows as relating to his sons.

Poem 91 : By the order of his Father, Rama accepted Sita from Janaka just as fire accepts an oblation from the sacrificer as ordained by the Vedas.

This is surprising -

Poem 92 : Having fixed up a certain string on the Bow of the Celestials at the words of Vishvamitra, Ramabhadra accepted Sita. Thereafter, his Younger Brother Lakshmana also having impressed with many of his virtues on the mind of the Lord of Mithila, accepted Urmila.

Poem 93 : Then, at the request of Kushadhvaja, Bharata and Shatrughna became House-Holders with Mandavi and Shrutakirti.

(Arrival of Parashurama)

Prose 38 : Thereafter, Dasaratha, together with his married sons, returning from the Videha Country, saw on the way the Sage Parashurama, Bhrugu's son whose anger was as unbearable as the fire ablaze at the time of Universal Annihilation; whose valour was terrible and hence irresistible; who performed the libatory offerings to the Manes with the stream of blood produced by the sharp edge of the Axe which felled the pride of the whole group of Kshatriyas; who was the fore-runner of arrogant persons; who was of severe valour; who, although wearing bark-garments suited to penance, was with interest for fighting not very much removed on account of past impressions. Although with joy much diminished as soon as he was seen, he (Dasharatha), together with the Great Sages, having offered him a reception, asked — 'O Sir, of noble nature! are you well?'

Poem 94 : Then, not listening to that pleasing speech of Dasharatha, Parashurama said this to the humble Ramabhadrā — 'I was desirous of knowing the insolence of your arms in this Bow, as you are not aware of (my) Axe and have obtained glory through a worn-out Bow!'

Poem 95 : Taking that Bow and having strung it soon, fixing an arrow to it and considering his being an Ascetic, the wise Rama, with a mind compassionate towards his life, desisted from a severe fight that would have come up.

Further,

Poem 96 : Both of them, viz., the Bow-Stick made of bamboo of the forest and Parashurama, born in Bhrugu's Race, became such that they were with Guna (1. string, 2. merit or virtue) deposited by Rama by merely resorting to a humble state.

Prose 39 : Then, with his unfailing arrow, Rama at once broke down Parashurama's course to Heaven. That was but right.

Poem 97 : Surely an offence done by a person towards a great man yields a fruit which is in keeping with it; for Bhargava, having caused an obstacle for just a moment to the journey of the best of Raghus, obtained a permanent impediment to his (own) going to Heaven.

(Conclusion of Balakanda)

Prose 40 : Thereafter, Dasharatha, having kissed him (Rama) on his fore-head closely embraced him who was enriched by the wealth of Parashurama's powers that had come over to him and who was handsome with his arms resembling the body of the Lord of Serpents, entered Ayodhya surrounded by the Sarayu River flowing in its vicinity, as if by a trench; he (Dasharatha) was (then) with a white umbrella which was being rendered an umbrella of peacock feathers by the glances that had beset the windows and had excelled the tamala flowers in loveliness, of the City women-folk eagerly beholding the princes accompanied by their wives.

Poem 98 : Just as a learned man of very sharp intelligence obtains great delight through knowledge (gained) by Vedic vision, so also Rama, a wise man of sharp intellect, obtained great joy by (the company of) that Princess.

**Thus Ends Shri Bhojaraja's Champu Ramayana's
Balakanda Sangraha**

परीक्षाविधानम्

Scheme of Examination Total Marks - 80

1.	MCQs (To be Answered in Samskritam only) (10 of 10)	10X1=10
2.	Essay Type Questions (2 of 3)	2X10=20
3.	Translation and Explanation of Shlokas (2 of 4)	2X5=10
4.	Prose Translation (1 of 2)	1x6=06
5.	Annotations (3 of 5)	3X4=12
6.	Short Notes (2 of 4)	2X6=12
7.	Comprehension Passage in Samskritam (To be Answered in Samskritam only)	5x2=10

अनुकरणीयप्रश्नपत्रिका

Model Question Paper

I समीचीनम् उत्तरं चिनुत ।

10x1=10

Choose the correct Answer :

ಸರಿಯಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ :

1. चम्पूरामायणस्य कर्ता कः?

अ) देवराजः

आ) भोजराजः

इ) भवभूतिः

ई) बाणभट्टः

2. हेरम्बः कः?

अ) शिवः

आ) विष्णुः

इ) गणपतिः

ई) इन्द्रः

3. कवीनां प्रथमः कः?

अ) गौतमः

आ) भरद्वाजः

इ) व्यासः

ई) वाल्मीकिः

4. ऋग्वेदमिथुनादेकं कः अवधीत्?

अ) निषादः

आ) लवः

इ) वाल्मीकिः

ई) कुशः

5. परमेष्ठी कः?

अ) अग्निः

आ) ब्रह्मा

इ) देवेन्द्रः

ई) वायुः

6. रजनीचरचक्रवर्ती कः? -

अ) दशरथः

आ) जनकः

इ) रावणः

ई) रामः

Write an Essay on the plea lodged by Celestials in front of Mahavishnu.

ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಮುಂದೆ ಗೀರ್ವಾಣಗಣ ಮಂಡಿಸಿದ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ.

3. गङ्गावतरणप्रसङ्गं तथा गङ्गायाः एवं भगवतः गङ्गाधरस्य वर्णनं यथापाद्यं वर्णयत ।

Describe the incident of the descent of Ganga and the description of the Ganges and Lord Gangadhara according to the text.

ಪತ್ಯಾನುಸಾರ ಗಂಗೆಯ ಅವತಾರದ ಪ್ರಸಂಗ ಹಾಗೂ ಗಂಗಾ ಮತ್ತು ಭಗವಾನ್ ಗಂಗಾಧರನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿ.

- III द्वयोः श्लोकयोः अनुवादं लिखित्वा भावं विशदयत । 2x5=10

Translate and Explain any two Shlokas :

ಯಾವುದಾದರೂ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿ ವಿವರಿಸಿರಿ :

1. वाल्मीकिगीतरघुपुङ्गवकीर्तिलेशै-
स्तृप्तिं करोमि कथमप्यधुना बुधानाम् ।
गङ्गाजलैर्भुवि भगीरथयत्नलब्धैः
किं तर्पणं न विदधाति नरः पितृणाम् ॥
2. प्रह्लादस्य व्यसनममितं दैत्यवर्गस्य दम्भं
स्तम्भं वक्षःस्थलमपि रिपोर्यौगपद्येन भेतुम् ।
बद्धश्रद्धं पुरुषवपुषा मिश्रिते विश्वदृष्टे
दंष्ट्रारोचिर्विशदभुवने रंहसा सिम्हवेषे ॥
3. उच्चस्थे ग्रहपञ्चके सुरगुरौ सेन्दौ नवम्यां तिथौ
लग्ने कर्कटके पुनर्वसुयुते मेषं गते पूषणि ।
निर्दग्धं निखिलाः पलाशसमिधो मेध्यादयोध्यारणे
राविर्भूतमभूतपूर्वमपरं यत्किञ्चिदेकं महः ॥

4. अस्मिन्पुरा पुरभिदः परमेश्वरस्य
 फालान्तरालनयनज्वलने मनोभूः ।
 सद्यः प्रपद्य शलभत्वममुञ्चदङ्गं
 तस्मादमुं जनपदं विदुरङ्गसंज्ञम् ॥

- IV एकस्य गद्यभागस्य अनुवादं कन्नडभाषया आङ्ग्लभाषया वा
 कुरुत । 1x6=6
 Translate any one Prose Passage of the following in
 English or Kannada :

ಕೆಳಗಿನ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಗದ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಆಂಗ್ಲ
 ಭಾಷೆಯಲ್ಲೋ ಅಥವಾ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲೋ ಅನುವಾದಿಸಿರಿ :

1. एष मृगाङ्गोऽपि मृगयायासपरिश्रान्तिविश्रान्त्यै ससम्भ्रमं
 नमज्जन- परिवृते मज्जनगृहाभिमुखे दशमुखे तत्रत्य-
 विचित्रतरशातकुम्भस्तम्भाग्र-प्रत्यग्रप्रत्युप्त-स्फटिक-
 शिलाशालभञ्जिका-पुञ्जकरतलकलित-निजोपलमय-
 कलशमुखादच्छाच्छामविच्छिन्ना-धारामम्बुधारां
 निजकराभिमर्शादापादयं-स्तस्य प्रसादपिशुनानां
 शुनासीरचिरकाङ्क्षितानां विंशतिविधवीक्षणानां क्षणमात्रं पात्रं
 भवति ।
2. अथ दशरथः तनयैः सह कृतविवाहैर्विदेहेभ्यः प्रतिनिवर्तमानः
 संवर्तसमयसमुज्जृम्भितहुतवहदुःसहरोषं भीषणदुर्वारपराक्रमं
 क्षत्रवर्गगर्व-सर्वङ्गपरश्वधधाराधीनरुधिरधारा-कल्पितपितृ-
 तर्पणं दर्पवतामग्रेसरमुग्र-प्रतापिनं तपःसमुचितवल्कलव-
 सानमपि वासनावशादनतिपरिमुषित-युद्धश्रद्धं मध्येमार्गं भार्गवं
 मुनिं राममद्राक्षीत् ।

V ತ್ರಯಾಣಾಂ ಸಂದರ್ಭ ವಿವೃಣುತ ।

3x4=12

Annotate any three Sentences with Reference to Context

ಯಾವುದಾದರೂ ಮೂರು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭಸಹಿತ ವಿವರಿಸಿರಿ.

1. ಪುಣ್ಯಾಮವಾಪ ತಮಸಾಂ ತಮಸಾಂ ನಿಹನ್ತ್ರಿಮ್ |
2. ಪುತ್ರಿಯಾಮಿಷ್ಟಿ ವಿಧಿವತ್ಕರ್ತುಮಾರಭತ |
3. ತೇನ ವಯಂ ಪರಾಧೀನಾ ಇವ ಭವಾಮಃ |
4. ಲೋಕಾನಂದಮುಕ್ತುಂದಸ್ಯ ಚತ್ವಾರ ಇವ ಬಾಹವಃ |

VI ದ್ವಯೋಃ ಲಘುಟಿಪ್ಪಣಿಂ ಲಿಖತ ।

2x6=12

Write a Short Note on any two of the following :

ಯಾವುದಾದರೂ ಎರಡನ್ನು ಕುರಿತು ಲಘುಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ :

1. ವಿಷ್ಣುಸ್ತುತಿ:
2. विश्वामित्र:
3. ताटकावध:
4. पायसप्रसङ्ग:

VII ಇಮಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಂ ಪಠಿತ್ವಾ ಪ್ರಶ್ನಾನಾಮ್ ಉತ್ತರಾಣಿ ಲಿಖತ । 5x2=10

Read the Paragraph and Answer the Questions :

ಕೆಳಗಿನ ಪಠ್ಯವನ್ನು ಓದಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿ :

ಭಾರತದೇಶಃ ಕರ್ಮಭೂಮಿಃ, ಧರ್ಮಭೂಮಿಃ ಇತಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಅಸ್ತಿ ।
ಅತ್ರ ವ್ಯಾಸಃ, ಕಾಲಿದಾಸಃ, ಭಾಸಃ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಜನ್ಮ ಲೇಖಿರೇ ।
ಬಲಿ-ಶಿಬಿ-ದಧೀಚಿ ಇತ್ಯಾದಯಾಃ ತ್ಯಾಗಪುರುಷಾಣಾಂ ನಾಮಾನಿ ಪುರಾಣೇಷು
ಶ್ರೂಯಂತೇ । ಚತ್ವಾರಾಃ ವೇದಾಃ ಭಾರತೀಯಾಃ ಮೂಲಗ್ರಂಥಾಃ ಸಂತಿ । ತೇಷು ಗ್ರಂಥೇಷು
ಧರ್ಮ-ಅರ್ಥ-ಕಾಮ-ಮೋಕ್ಷಾಶ್ಚೇತಿ ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥಾಃ ನಿರೂಪಿತಾಃ ಭವಂತಿ ।
ತೇಷು ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥೇಷು ಮೋಕ್ಷಃ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಃ ಇತಿ ಲೋಕೇ ವಿಶ್ರುತಃ ।
ಚತುರ್ಥಿ ಅಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥೇಷು ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಲಿಂಗಭೇದಂ ವಿಹಾಯ ಮಾನವಮಾತ್ರಾಣಾಮ್
ಅಧಿಕಾರಃ ಅಸ್ತಿ । ವೇದಾನಾಂ ಸಾರಭೂತಾಃ ಉಪನಿಷದಃ ಜೀವಾತ್ಮ-ಪರಮಾತ್ಮನೋಃ
ಸಂಬಂಧವಿಷಯಾನ್ ಬೋಧಯಂತಿ ।

- 1) ಭಾರತದೇಶಃ ಕಿಮಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಅಸ್ತಿ?

- 2) भारतदेशे के जन्म लेभिरे ?
- 3) त्यागपुरुषाणां नामानि कुत्र श्रूयन्ते ?
- 4) भारतीयानां मतग्रन्थाः के ?
- 5) परमपुरुषार्थः कः ?

